

KOSOVO POSLE HARADINAJA

Izveštaj za Evropu br.163 -- 26. maj 2005

SADRŽAJ

REZIME I PREPORUKE.....	i
I. UVOD.....	2
II. OPASNOST I UDALJAVANJE OD POBUNE	2
A. UPRAVLJANJE HARADINAJEVOM OPTUŽNICOM.....	2
B. RATNICI IZ SENKE ISPITUJU TEREN	5
C. "DIVLJI ZAPAD" NA POMOLU	6
D. DUKADJINI SE ZATVARA U SEBE	10
III. NOVA POLITIČKA KONFIGURACIJA NA KOSOVU	13
A. FORMA POLITIKE KOSOVSKIH ALBANACA	13
B. IZBORI ODRŽANI U OKTOBRU 2004.....	15
C. UČVRŠĆIVANJE KONTROLE KROZ MREŽU	15
D. DA LI JE DOŠLO DO POMRAČENJA PARTIJE RATA?	18
E. PREVAZILAŽENJE ILI PRODUBLJIVANJE PODELA IZ RATNOG PERIODA?	23
IV. POLITIČKI SISTEM I KONAČNI STATUS KOSOVA.....	27
A. ZAPINJANJE NA POSLEDNJOJ PREPRECI	27
B. NAGRADA ZA STANDARDE I PROKLETSTVO DECENTRALIZACIJE.....	30
V. ZAKLJUČAK: PONOVNO USKLADJIVANJE U CILJU STVARANJA DRŽAVE.....	32
DODACI	
A. MAPA KOSOVA	36
B. REČNIK SKRAĆENICA	37
C. O MEDJUNARODNOJ KRIZNOJ GRUPI.....	39
D. IZVEŠTAJI I BRIFING DOKUMENTI KRIZNE GRUPE O EVROPI	40
E. UPRAVNI ODBOR KRIZNE GRUPE	42

KOSOVO POSLE HARADINAJA

REZIME I PREPORUKE

Albanska zajednica na Kosovu je u poslednjih nekoliko meseci ispoljila dobrodošlu zrelost mirno reagujući na podizanje optužnice za ratne zločine protiv premijera Haradinaja i na godišnjicu martovskih nereda iz 2004. godine. Međutim, politika kosovskih Albanaca i dalje je nekontrolisana i loša. Medusobno nepoverenje koje vlada između dve vodeće partije, Demokratskog saveza Kosova (LDK) predsednika Rugove i Demokratske partije Kosova (PDK), odvlači pažnju političara od postizanja koncenzusa oko pozicije za predstojeće pregovore o konačnom statusu. Tokom poslednjih nedelja došlo je do intenziviranja napetosti između njih, i to u meri koja preti da eskalira u ubistva. Izuzetno je značajno da medjunarodna zajednica, uporedo sa ocenom spremnosti Kosova za razgovore o konačnom statusu, iskoristi sledeće važne mesece i uradi mnogo više da pomogne izgradnju istinskih institucija samouprave. U suprotnom, na Kosovu će verovatno pre nego kasnije ponovo zavladati nestabilnost i ponovo će biti stavljeno na kocku sve što je uloženo u izgradnju evropske budućnosti Zapadnog Balkana.

Iako medjunarodna zajednica počinje da pomera Kosovo ka nekom obliku nezavisnosti, eskalacija unutrašnjeg političkog sukoba i ubistvo mladjeg brata bivšeg premijera Haradinaja u aprilu 2005. godine pokazuju da i dalje postoji ozbiljan rizik od nestabilnosti. Sadašnji mir između kosovskih Albanaca i medjunarodne zajednice je izuzetno uslovljen i počiva na obnovljenom optimizmu da će doći do neminovnog pomaka ka konačnom statusu i na izvesnom napretku u učvršćivanju osećaja vlasništva institucija što je rezultat energičnije i delotvornije uprave kakvu je imao Haradinaj pre nego što je bio primoran da se odrekne vlasti i odgovori na optužbe u Hagu. U većini oblasti je mirno, ali Haradinajeva rodna opština Dečani je kao bure baruta, puna ljutitih, naoružanih grupacija i izolovana od ostalog dela Kosova. Sledeća prekretnica po pitanju bezbednosti biće odluka Haškog tribunala da prihvati ili odbije puštanje Haradinaja uz kauciju, koja bi omogućila bivšem premijeru da se vrati kući do početka sudjenja.

Tačijeva PDK je primorana da bude u opoziciji od strane koalicije Rugovinog LDK i Haradinajevih

Alijanse za budućnost Kosova (AAK), pa se može dogoditi da se ova partija kao glavni "naslednik" Oslobođilačke vojske Kosova (OVK), opredeli da vrši opstrukciju vlade, a ne da se ponaša odgovorno i pomogne definisanju zajedničke pozicije po pitanju konačnog statusa. Pitanje da li će kosovski političari moći međusobno da saradjuju narednih meseci imaće dalekosežne posledice po sposobnost Kosova da funkcioniše kao država jednog dana kada sadašnje ozbiljno medjunarodno prisustvo bude pretvoreno u lagiju formu posmatračke misije. Postoji stvarna mogućnost da dodje do pogubnog cepanja na zavajdene lokalne frakcije, nalik onom koje se desilo u Albaniji.

Suparničke partije Kosova moraju svesno da se angažuju na tome da izbegnu ovakav scenario ili će snositi odgovornost zbog toga što nisu uspele da konsoliduju državnost. Misija UN (UNMIK) takodje snosi odgovornost -- prenos vlasti i priprema Kosova za konačni status moraju ići dalje od pukog prepuštanja svojih funkcija drugima posle šestogodišnjeg držanja. UNMIK mora iskoristiti period pre i zaključno sa pregovorima o konačnom statusu da preduzme energične radnje koje su potrebne da se utre put istinskoj samoupravi. UNMIK se probudio iz svoje inertnosti, ali čini se da više radi na strategiji begstva nego na jačanju državnosti. Veliki deo aktivnosti koje se sada užurbano obavljavaju (da bi se dobili rezultati prilikom revizije standarda polovinom godine) sumnjivog je kvaliteta i malo je verovatno da će izdržati test vremena. Problemi koji će se vratiti da progone Kosovo, kao što su tolerisanje široko raširene korupcije i moćnih, partijski obojenih političkih obaveštajnih agencija koje nikome ne polažu račune, guraju se pod tepih umesto da se rešavaju.

PREPORUKE

U pogledu bezbednosti:

1. UNMIK treba da usvoji pouzdaniju i otvoreniju politiku informisanja u vezi sa pitanjima bezbednosti, a naročito da energičnim merama onemogući rad obaveštajnih struktura političkih partija o kojima tvrdi da ništa ne zna.

2. Vodje kosovskih političkih partija treba da saradjuju u policijskim istragama, a naročito:
 - (a) predsednik Rugova treba da odgovori na zahtev policije da sa njim obave razgovor o bombaškom napadu na njegovu automobilsku pratnju 15. marta 2005. godine; i
 - (b) vodja PDK Hašim Tači i generalni sekretar Jakup Krasnići treba da obezbede dokaze i svedoček koji će potvrditi istinitost optužbi protiv funkcionera LDK iz dosjera koji su dostavili UNMIK.
3. Medjunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) treba da razmotri mogućnost da bivšeg premijera Ramuša Haradinaja pusti na slobodu do početka sudjenja kao doprinos bezbednosti na Kosovu -- i to pod uslovima koji će mu dozvoliti da nastavi sa slanjem konstruktivnih poruka koje pomažu održavanju mira u društvu, kao što je bila ona koju je uputio na sahrani svog brata.
4. UNMIK, vlada i gradjansko društvo treba da pokrenu zajedničke inicijative u oblasti Dukadjini, a naročito u opštini Dečani, da potpunije uključe otudjeni rodni kraj bivšeg premijera Haradinaja u glavne tokove rasprave o konačnom statusu Kosova, da prekinu razmirice na liniji OVK-FARK i podrže vladavinu zakona.

U pogledu priprema za konačni status:

5. Kontakt grupa (Francuska, Nemačka, Italija, Rusija, Velika Britanija i Sjedinjene Države) i Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija treba da svoj zahtev upućen privremenoj vladi Kosova da započne proces decentralizacije pre razgovora o konačnom statusu pretvore u zahtev da se političke partije usaglase oko predloga sveobuhvatne decentralizacije kao dela pregovora o konačnom statusu.
6. UNMIK i glavne diplomatske kancelarije za vezu u Prištini moraju obezbediti političku volju, zamah i resurse kako bi kosovski Albanci formirali i koristili specijalnu komisiju, kao što je Politički forum koji predlaže Specijalni predstavnik Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija Jesen-Petersen, za detaljno definisanje pozicije po pitanju konačnog statusa. Ta komisija:
 - (a) treba da bude pod upravom sposobnog, politički neopredeljenog kosovskog tehnokrate, treba da obuhvati predstavnike svih glavnih političkih partija na Kosovu i da sačini realne predloge koji će verovatno

zahtevati politički koncenzus i biti istaknuti u pregovorima o statusu; i

- (b) treba da svoje predloge upućuje Skupštini Kosova na saglasnost.

U pogledu političkog sistema na Kosovu:

7. PDK mora da prihvati poraz na izborima iz oktobra 2004. godine, a sada mu je prioritet da osvoji poverenje većeg broja glasača konstruktivnim angažovanjem na izradi plana za rešavanje pitanja konačnog statusa Kosova i na izgradnji pouzdanih alternativnih kapaciteta vlade i njene politike -- a ne da traži od medjunarodne zajednice da joj dodeli vlast i da blati ministre iz LDK.
8. Donatori, a naročito organi i države iz Evropske unije, treba da pruže tehničku pomoć glavnim opozicionim partijama kako bi im omogućili da predstavljaju dobro obaveštene suparnike i podnose alternativne predloge u svim oblastima vladine politike, kao i da ponude dugoročno finansiranje razvoja grupa gradjanskih aktivista.
9. UNMIK treba Skupštinu da vrati na pravi put, kako bi joj omogućio da postane glavni forum za konstruktivnu političku raspravu na Kosovu, između ostalog tako što će:
 - (a) Specijalni predstavnik Generalnog sekretara UN iskoristiti svoj uticaj da ukloni one koji vrše opstrukciju funkcionisanja demokratske vlasti;
 - (b) ojačati posmatračku podršku kojom upravlja Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) i pružati mu održivu političku podršku preko Kancelarije Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara UN; i
 - (c) jasno utvrditi minimalne standarde u pogledu redovnog održavanja plenarnih sedница i poštovanja procedura od strane rukovodstva Skupštine.
10. UNMIK treba da uvede mnogo energičniji i aktivni revizorski nadzor kako centralne tako i opštinske vlasti.
11. UNMIK treba da stavi na dnevni red reformu izbornog sistema tzv. "zatvorenih lista", kako bi omogućio da se na sledećim opštim izborima uspostavi mešoviti sistem partijskih lista i teritorijalnih mandata, ili višečlanih teritorijalnih izbornih jedinica.

KOSOVO POSLE HARADINAJA

I. UVOD

Mnogi posmatrači su strahovali da će većinska albanska zajednica na Kosovu ponovo početi sa neredima pod višestrukim pritiscima kojima je bila izložena u mesecu martu 2005. godine koji se tradicionalno pokazao kao mesec nasilja. Umesto toga, Kosovo je naizgled spokojno progutalo optužnicu koju je podigao Medjunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ, Haški tribunal za ratne zločine) protiv premijera koji je već bio stupio na dužnost, Ramuša Haradinaja, kao i prvu godišnjicu prošlogodišnjih nereda. Albanska većina na Kosovu pokazala je apetit za izgradnju institucija a ne za nasilje, dok je sam Haradinaj ubedio svoje pristalice da ostanu mirni.

Veliki deo ovako odgovornog ponašanja može se pripisati obnovljenom uverenju medju većinskim stanovništvom na Kosovu da se u poslednje vreme politički procesi kreću u njihovu korist, čemu doprinosi i šef Misije Ujedinjenih nacija (UNMIK) koji vešto zauzima aktivistički stav o potrebi da se počne razmatranje pitanja konačnog statusa, blisko saradujući sa institucijama izabrane privremene vlasti i ubrzavajući prenos nadležnosti na njih. Mnogi su se pitali da li zrela reakcija u prvim danima nakon podizanja optužnice protiv Haradinaja, njegove ostavke i predaje predstavlja samo "zatišje pred buru". Međutim, nastavak takve reakcije pruža osnov za nadu da je albanska zajednica na Kosovu prešla u sledeću fazu. Bez obzira na to, bilo koja transformacija i dalje je uslovljena održavanjem uverenja Albanaca da se ide ka zadovoljavajućem rešenju konačnog statusa.

Prava je ironija da rizik od neuspeha očiglednog napretka ka rešavanju pitanja konačnog statusa leži upravo u kosovskom političkom uredjenju. Opoziciona Demokratska partija Kosova (PDK), čiji je vodja Hašim Tači, sakupila je i objavila dosije u kojem navodi da su ministri vlade iz Demokratskog saveza Kosova (LDK), stranke predsednika Ibrahima Rugove, istinski odani zlokobnoj mafijaškoj organizaciji koja je preuzeila vlast u njihovoj stranci. To je, u kombinaciji sa pretnjama smrću, bombaškim napadom na sedište ORA partije Vetona Suroia, policijskom operacijom izvedenom kasno u noć oko predsedničke rezidencije koja je za cilj

imala da se razoruža i zameni Rugovina pretorijanska garda, i proširenjem neposredne policijske zaštite na tri vodeća opoziciona političara, dovelo do eskalacije političke napetosti i bezbednosnih problema.

U periodu posle Haradinajevog odlaska produženje koalicije u vladi između njegove stranke Alijanse za budućnost Kosova (AAK) i Rugovine LDK dao je funkcionalnije rezultate nego alternativna široka višepartijska koalicija koju su zagovarale neke diplomatice. Međutim, cena toga je bila udaljavanje opozicionog PDK u trenutku kada je za sve glavne političke aktere na Kosovu od presudnog značaja bilo da saradjuju u izgradnji zajedničke platforme za razgovore o konačnom statusu. Ukoliko se stranke ne usaglase po ovom pitanju, sama uloga Kosova u oblikovanju sopstvene budućnosti biće umnogome oslabljena. Svako kašnjenje koje kao posledica toga nastane u rešavanju pitanja statusa može ekstremističkim grupama omogućiti da ponovo preuzmu inicijativu.

Kvalitet odnosa između vlade i opozicije tokom narednih meseci takodje će imati dugoročne posledice na sposobnost Kosova da funkcioniše kao skladna savremena država. Ukoliko PDK pristane i ukoliko bude u stanju da kanališe svoju energiju unutar demokratskog i mirnog okvira, moguće je uspostaviti moderan politički sistem. Ali to takodje zavisi i od spremnosti LDK da vlada u okviru ustavnih i odgovornih organa. U suprotnom, postoji opasnost da se Kosovo podeli.

II. OPASNOST I UDALJAVANJE OD POBUNE

Mirna reakcija Kosova na podizanje optužnice za ratne zločine protiv premijera Ramuša Haradinaja iznenadila je mnoge posmatrače. Godišnjica nereda koji su izbili 17.-18. marta 2004. godine takodje je protekla mirno. Za razliku od prethodne godine, kreatori javnog mnjenja vršili su umirujući uticaj. Neki su ovo shvatili kao šansu albanske zajednice na Kosovu da povrati svoje narušeno dostojanstvo.¹ Dok su političari davali dvosmislene izjave prvog dana nereda u martu 2004. godine, poruka koju je Haradinaj upućivao od trenutka podizanja optužnice protiv njega bila je ta da se treba usredsrediti na opštu sliku i verovati u institucionalni put ka državnosti -- poruka koju je pojačao u govoru koji je održao na sahrani svog ubijenog brata 17. aprila, na koju ga je MKSJ privremeno pustio iz pritvora. Sada je izuzetno značajno pitanje da li su ekstremisti i dalje u stanju da izazovu oluju kad god im se prokte.

A. UPRAVLJANJE HARADINAJEVOM OPTUŽNICOM

Nakon više meseci nagadjanja u pogledu mogućnosti da optužnica MKSJ protiv Haradinaja izazove nasilje, njeno podizanje 8. marta prošlo je iznenadjujuće dobro. Za to je veoma zaslужan i sam Haradinaj.² Na konferenciji za štampu u vreme ručka na kojoj je objavio da je protiv njega podignuta optužnica i da daje ostavku sa trenutnim dejstvom, samo je on ostao pribran dok su novinarima, ministrima i savetnicima oko njega zasuzile oči. Javno je izjavio da veruje da optužnica protiv njega predstavlja samo privremeni prekid političkog procesa na Kosovu, a ne -- kao što su mnoge pristalice u njegovom rodnom kraju Dukadjiniju bile sklone da

veruju -- njegovo sveobuhvatno (što podrazumeva i namerno) poništenje.³

Haradinaj je izrazio zahvalnost za saradnju Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara UN (SPGS) i komandanta medjunarodnih trupa, čime je pomogao da medjunarodno prisustvo na Kosovu zaštitи od moguće negativne reakcije. Poslednji sastanak u vlasti održao je sa srpskim i bošnjačkim ministrima i tom prilikom naglasio da neće biti napada na manjinsko srpsko stanovništvo.⁴ Od izuzetnog značaja je to što je on preneo jasnu poruku ljudima na terenu da ne prave probleme, a to je nastavio da radi i iz pritvora u Hagu, čime je naveo Udruženje veterana Oslobođilačke vojske Kosova (OVK) da otkažu masovni protest u Prištini planiran za 14. mart. Razgovori Krizne grupe sa sagovornicima iz oblasti Dukadjini pokazuju da je Haradinajeva poruka bila pojedinačni najvažniji faktor u sprečavanju izbijanja nasilja.⁵

Vešta lokalna diplomacija SPGS Sorena Jesena-Petersena takodje je bila od pomoći, uprkos tome što su neki u Prištini njome bili iznenadjeni.⁶ Zajedno sa komandantom KFOR-a, generalom Ivom de Kermabonom, on je pripremio teren sastancima koje je održavao od sredine januara sa vodjama udruženja veterana OVK, večerama sa Haradinajem u kući njegovog oca u selu Glodjane kod Dečana i učešćem u godišnjim komemorativnim skupovima OVK

³ Mnogi kosovski Albanci -- naročito u Haradinajevom rodnom kraju Dukadjiniju (zapadno Kosovo, teritorija koja se skoro u potpunosti poklapa sa oblašću koju Srbi zovu 'Metohija'; Krizna grupa koristi izraz 'Dukadjini' u ovom izveštaju zato što se radnja dešava na teritoriji koju Albanci podrazumevaju pod tim pojmom) -- bili su skloni da na podizanje optužnice protiv njega gledaju kao na namernu sabotažu zlonamernika iz medjunarodne zajednice uperenu protiv uspešnog političara koji je vodio Kosovo ka nezavisnosti. Razgovori sa Kriznom grupom, oblast Dečana, novembar 2004. godine.

⁴ Razgovor Krizne grupe sa ministrom za povratak raseljenih i zajednice, Slavišom Petkovićem, 11. mart 2005. godine. Svoj zahtev da ne bude nasilne reakcije protiv manjinskog stanovništva Haradinaj je stavio na dnevni red sastanka vlade koji je neposredno prethodio njegovoj ostavci.

⁵ Razgovori Krizne grupe u Peći i Dečanima, 5.-7. april 2005. godine. Dodatni faktori koje su naveli bila je potreba da se sačuva imidž Kosova radi zadovoljavajućeg ishoda rešenja pitanja konačnog statusa.

⁶ Navodjenje Haradinaja kao "bliskog partnera i prijatelja" u govoru Jesena-Petersena povodom objavljuvanja podizanja optužnice 8. marta 2005. godine izazvalo je u nekim krugovima zabrinutost da je u pitanju preterana pristrasnost. Diplomske misije Sjedinjenih Država, Velike Britanije, Francuske, Nemačke i Italije u Prištini osećale su obavezu da to demantuju u izjavi za štampu 11. marta 2005. godine.

¹ Informacije iz slučajnih razgovora o kojima je izvestio savetnik za kulturu snaga SAD na Kosovu, razgovor sa Kriznom grupom, Priština, 20. april 2005. godine.

² Iako je Haradinaj zvanično izjavio da će se predati ako protiv njega bude podignuta optužnica, nije bilo sigurno da li će on preneti pravu poruku svom narodu niti da li će uspeti da sačuva mir kada se to zaista i dogodi. Priča se da je na privatnom sastanku sa predsednikom Skupštine Dacijem i njegovim savetnikom Ramušem Tahirijem nedelju dana ranije izjavio: "Neće me uhvatiti živog". Izvor blizak Haradinaju je rekao da u novemburu 2004. godine Haradinaj "nekoliko sati nije mogao da funkcioniše" nakon što je primio obaveštenje da MKSJ želi da ga ispita kao osumnjičenog.

prethodnog vikenda, a nakon toga i obilaskom oblasti Dukadjini 11. marta. S obzirom da je UNMIK još uvek bio izuzetno nepopularan medju većinskim albanskim stanovništvom na Kosovu i plašeći se reakcije naroda na podizanje optužnice, Jesen-Petersen je rekao da saoseća sa "šokiranošću i ljutnjom zbog ovakvog razvoja dogadjaja" i da veruje da će "gospodin Haradinaj ponovo moći da služi Kosovu za čiju bolju budućnost je toliko toga žrtvovao i kojoj je toliko doprineo" i da se pod njegovim vodstvom "Kosovo danas nalazi bliže nego ikada pre ostvarenju svojih težnji u pogledu rešenja pitanja konačnog statusa".⁷ On je takođe rekao štampi i da ukoliko to zatraži MKSJ, UNMIK će dati potrebne garancije da se Haradinaj pusti na uslovnu slobodu do početka sudjenja. Od pomoći je bio i čitav niz priznanja od vodja drugih kosovskih partija i institucija i od međunarodne zajednice, uključujući i naglašavanje poruke da će mirna reakcija doprineti boljim izgledima za rešavanje pitanja konačnog statusa.

Dobro planirana i nemetljiva bezbednosna operacija⁸ svela je napetost u Prištini na najmanju moguću meru, dok je u Dukadjiniju održavano jako prisustvo snaga bezbednosti, izvršeno je nekoliko preventivnih hapšenja, a zajednički kontrolni punktovi policije i KFOR-a (i neočekivani sneg) smanjili su mogućnost kretanja naoružanih boraca.⁹ Do 11. marta prisustvo snaga bezbednosti u Dukadjiniju je smanjeno, ali je KFOR nastavio sa opštom, unapred planiranom vežbom koja je obuhvatala celo Kosovo i za koju je prethodno doletelo pojačanje od oko 2.000 ljudi.

Za razliku od marta 2004. godine, kada je Kosovska policijska služba (KPS) bila nespremna i slabo opremljena, neravnomerno korišćena i u nekim oblastima gurnuta u stranu, KFOR i UNMIK su joj ovog puta preneli veliki deo operativnog vodstva. KPS je uspostavila 200 kontrolnih punktova širom Kosova čim je optužnica uručena. Formirano je pet regionalnih jedinica za suzbijanje nereda koje bi bile aktivirane pre nego jedinice UNMIK policije.¹⁰

⁷ "Izjava SPGS povodom ostavke premijera", UNMIK/PR/1325, 8. mart 2005. godine.

⁸ Demonstracija sposobnosti rasporedjivanja i upotrebe snaga izvan Dukadjinija bila je minimalna, iako izražena. Helikopter KFOR-a nadletao je zgradu vlade u Prištini od ranog jutra 8. marta 2005. godine.

⁹ Hapšenja su navodno bila izvršena zbog sumnje da su uhapšeni bili uključeni u napad granatom na kola UN u Peći prethodnog vikenda.

¹⁰ Viši službenik UNMIK policije poverio nam je da bi se njegovih osam jedinica za suzbijanje nereda, koje su dolazile iz tako različitih zemalja kao što su Poljska, Jordan, Indija, Pakistan i druge, prestrojilo u borbeni poredak samo u

Suočen sa sve većom napetošću u Dečanima od 9. marta, šef UNMIK policije naložio je najvišem pukovniku KPS, Šeremetu Ahmetiju, da lično vrši nadzor.¹¹ Ovaj potez je ponovljen i narednog meseca posle ubistva Envera Haradinaja.

Jedina oblast gde su uporne masovne ulične demonstracije ipak počele nakon objavlјivanja optužnice bili su Dečani.¹² Pukovnik Ahmeti se sastao sa opštinskim vlastima i vodjama protesta¹³ kako bi ih privoleo na saradnju i dobio povratne informacije, a posetio je i Haradinajevog oca u Glodjanima. Posle tri dana snage bezbednosti su se osetile dovoljno sigurnim da uklone veliki broj kontrolnih punktova oko Dečana. Sponzori protesta su ga dobrovoljno obustavili, plašeći se da ne naškodi Haradinajevim šansama za puštanje na uslovnu slobodu i smatrujući, isto kao i policija, da sa svakim dodatnim danom protest dolazi u opasnost da postane talac ekstremista.¹⁴ Izgleda da je tretiranje demonstranata kao dela rešenja, a ne kao problema, predstavljalo dobru taktiku.¹⁵

Neredi iz marta 2004. godine bili su stalno prisutni u svesti javnosti. Nova suzdržanost bila je očigledna i tokom dvodnevne nacionalistički obojene turneje po

krajnjoj nuždi: "Ako njih izvedemo na ulicu, to znači rat". Razgovor sa Kriznom grupom, 5. mart 2005. godine.

¹¹ Vidi razgovor sa Ali Cenajem, "Pukovnik Šeremet Ahmeti: Kako smo proveli 'kritične dane' u Dukadjiniju", *Zeri*, 25. mart 2005. godine. Lična promocija dva pukovnika KPS u *Zeri* od 23. i 25. marta, puna samopouzdanja, pa čak i uz malo suparništva, predstavlja još jedan dokaz o izlasku KPS iz senke UN policije.

¹² Broj uličnih demonstracija u najvećem delu Kosova bio je upadljivo mali. Studenti su 8. marta uveče u Prištini održali dobro organizovan, miran protest na kome su učesnici protestovali držeći upaljene sveće. O napetosti u Dečanima vidi "Dečani neće ostati mirni", *Express*, 9. mart 2005. godine.

¹³ Opštinsko veče kontroliše Haradinajeva partija AAK zahvaljujući podršci jednog člana PDK. AAK i LDK imaju po petnaest mesta. Gradonačelnik Ibrahim Selmanaj je 23. marta 2005. godine imenovan za ministra za socijalnu zaštitu u novoj vladi. Vodja "Protestnog odbora Dukadjinija" i predstavnik lokalnih udruženja "proizašlih iz rata" je Avdil Muškolaj, bivši borac OVK koji nije član AAK, već male, radikalne stranke LPK.

¹⁴ Još jedan od faktora koji su uticali na odluku demonstranata sigurno je bila i činjenica da druge oblasti nisu uspele da organizuju slične proteste.

¹⁵ U razgovorima sa Kriznom grupom u novembru i decembru 2004. godine nekoliko vodja veterana iz Dukadjinija izrazili su ogorčenost zbog toga što ih je UNMIK pritvorio zbog uloge koju su imali u neredima u marta 2004. godine. Iako su mnogi od njih imali ulogu podstrekača prvog dana nereda, oni smatrali su da je njihova uloga u smirivanju nereda drugog dana prošla nezapaženo.

Kosovu predsednika Srbije Tadića u februaru, koju su mnogi Albanci ljutito poredili sa trijumfalnim silaskom Slobodana Miloševića u pokrajину 1989. godine. U obe prilike je, međutim, postojala opšta svest o tome da kada bi došlo do izbjeganja nasilja, možda ono ne bi moglo biti tako lako suzbijeno¹⁶ i da ako bi medjunarodne snage bezbednosti bile nadjačane, kao što se zamalo dogodilo u martu 2004. godine, beogradske trupe bi se mogle vratiti na sever Kosova da blokiraju liniju razdvajanja duž toka reke Ibar.¹⁷ Kao posledica toga, kreatori javnog mnjenja su zajednički radili da obezbede mir, a radiodifuzni mediji su ovaj napor na svaki način pokušavali da dokažu.¹⁸

Nova urbana grupa aktivista iskoristila je inovativnu kampanju da pomogne usmeravanju ljutnje u bezbednom pravcu. U vreme ručka 8. marta 2005. godine, dok je Udruženje veterana oklevalo, sedam ili osam mladih profesionalaca iz Prištine, koji su prethodno organizovali kampanju za pomoć siročadi, udružili su se u nameri da "urade nešto". Nakon pisanja deklaracije zajedno sa drugim nevladnim organizacijama koja je objavljena pod imenom kosovskog "gradjanskog društva" i u kojoj se naglašava da je Haradinaj "ovde potreban", oni su angažovali preduzeće sa sedištem u Prištini i Beću koje se bavi Internet dizajnom da napravi logo, sopstvenim sredstvima kupili 300 belih majica i na njima odštampali taj logo. Već 9. marta su krenuli po barovima, kafićima i hotelima u Prištini i ubedjivali osoblje da obuče te majice. Jedan privrednik je finansirao veću seriju od 1.000 majica koje su razgrabljene. Vlasnici bilborda su nudili reklamni prostor. Jedna aktivistkinja, Laura Krieziu, je rekla: "Bilo je veoma lako naći dobrovoljce". Kampanja se širila kao požar, jer su pojedinci i organizovane grupe iz svih delova Kosova sami štampali, distribuirali ili koristili taj logo.¹⁹ Na početku su u kabinetu premijera i u AAK bili zbumjeni, iako je mnogo njih prirodno prepostavilo da je njihov narod osmislio kampanju. Prijatelji insistiraju da nisu imali nikakav utvrđen plan, već da su "sa svakim proteklim satom

¹⁶ Razgovor Krizne grupe sa funkcionerom PDK, Priština, 5. novembar 2004. godine.

¹⁷ Prirodna posledica ovoga bilo je razmatranje priprema rezervnih snaga medju krugovima OVK u Dukadjiniju koje bi se suprotstavile svakom upadu srpske vojske na sever Kosova.

¹⁸ Jedan televizijski novinar je kasnije dao svoj komentar Kriznoj grupi, rekavši da je "to bila očigledna 'misija'... Ja poznajem svoje ljude -- oni su talentovani da padaju na ispitima upravo onda kada to nije potrebno. Nije mi se svidela tišina tokom prva dva dana i osećao sam da je to bilo 'zatišje pred buru'".

¹⁹ Ubrzo je napravljena Internet prezentacija kako bi se omogućilo skidanje dizajna sa Interneta: www.ourprime.org.

dobijali sve veći entuzijazam i inspiraciju" i da su bili oduševljeni rezultatima.²⁰

U roku od nedelju dana logo sa natpisom "Našeg premijera ovde čeka posao" i portretom Haradinaja koji po stilu malo podseća na Endija Vorholu, bio je sveprisutan, izlepljen po izlozima radnji kao da je u pitanju natpis "traži se radnik". Umesto da organizuju zajedničke proteste sa ratnim veteranima, kao što im je do tada bio običaj, studenti sa Univerziteta u Prištini preuzeeli su logo za rok koncert koji je održan 21. marta. Logo je usvojilo i mlado krilo AAK, koje je davalо ljudstvo za mesta na kojima su se prikupljali potpisi za peticiju, što je sledeći element na koji se usredsredila kampanja koja je bila obeležena pečatom modernog koji ni AAK ni drugi tradicionalniji organizatori protesta na Kosovu ne bi mogli da ostvare. Naglasak na Haradinajevu ulogu premijera a ne na njegovu ratnu ulogu nije bio slučajan. Haradinajev nenadano impresivan učinak na tom poslu privukao je pažnju mladalačke urbane elite u Prištini. Bez toga njihovo angažovanje se ne bi ni očekivalo, a bez sredstava koje su oni obezbedili protest je mogao poprimiti i destruktivnije oblike. Kao što reče jedan od organizatora: "Kampanja je uspela zato što je postojala prikrivena društvena potreba za njom. Ona je predstavljala način da se prkos izrazi bezbedno, na engleskom jeziku, usmeren ka medjunarodnoj zajednici".²¹

Sve u svemu, obnovljeni politički optimizam kod većinskog albanskog stanovništva na Kosovu pomogao je da se očuva stabilnost. Aktivno delovanje Jesena-Petersena, svrsishodnost i aktivno delovanje Haradinajevе vlade, pa čak i članci podrške različitim državnika koji su se pojavili u medjunarodnoj štampi nakon objavlјivanja izveštaja Krizne grupe *Kosovo: Ka*

²⁰ Razgovor Krizne grupe sa Laurom Krieziu, Priština, 22. mart 2005. godine. Vidi Malcolm Gledvel, "The Tipping Point: How Little Things Can Make a Big Difference" /Tačka prelivanja: Kako male stvari mogu mnogo da promene/, Abacus, London, 2001. godine, koji priča o tome kako "ideje, trendovi i oblici društvenog ponašanja predju granicu, prelju se i rašire kao šumski požar". Gledvel naglašava uticaj kojim se nameću trendovi, koji može biti nesrazmerno veliki u odnosu na male grupe dobro povezanih ljudi koji ga vrše, kao i ulogu društvene "dozvole" u pokretanju ili zaustavljanju procesa toliko različitih kao što su samoubistva tinejdžera u Mikroneziji i smanjivanje stope kriminala u njujorškoj podzemnoj železnici.

²¹ Razgovor Krizne grupe sa Laurom Krieziu, Priština, 22. mart 2005. godine.

konačnom statusu,²² sve to je doprinelo da kosovski Albanci napuste nasilje i okrenu se institucijama.

B. RATNICI IZ SENKE ISPITUJU TEREN

Kosovsko društvo od ranije gaji sklonost ka skrivenom -- privrženo je senci, a ne svetu dana i usredstvreno je na skriveni, a ne na otvoreni program delovanja. Tokom marta 2005. godine ekstremistički elementi pokušali su da destabilizuju situaciju. Poslednja u nizu posleratnih fantomskih armija²³ najavila se pretećim saopštenjima i pozivima svim ranijim albanskim oslobodilačkim vojskama da se ponovo aktiviraju: OVK na Kosovu, ONA u Makedoniji i OVPMB u Preševskoj dolini na jugu Srbije. U Dukadjiniju, značajan broj bivših boraca OVK i generacija post-OVK videli su predstojeće podizanje optužnice protiv bivšeg zonskog komandanta kao pokušaj neprijateljskih krugova da uklone političara koji je, u njihovim očima, predstavljao poslednju i najbolju nadu da se teritorijalna nezavisnost iznudi od međunarodne zajednice koja je oklevala da to učini. Neke armije su bile spremne da oteraju UNMIK sa Kosova.²⁴ Ohrabruje činjenica, koja je u suprotnosti sa martom 2004. godine kada je slična bujica bombaških incidenta predodredila nerede,²⁵ da je društvo bilo otporno na te provokacije. Umesto da izazovu nerede, te armije su pokrenule institucionalno usmeren zahtev da se formira kosovska policijska obaveštajna služba.²⁶

To ne znači da je vladao opšti mir. Kao kulminacija rastuće plime ljutitih "saopštenja" bivših boraca OVK iz Dukadjinija,²⁷ nova "Albanska oslobodilačka armija" je 4. marta dala izjavu da je ona zaslužna za bombaške napade koji su preko noći izvršeni u gradovima širom Kosova.²⁸ Naredne noći dignuta su u vazduh ili izrešetana mitraljezima prazna vozila UN u zapadnim gradovima Djakovici i Peć.²⁹ Dve granate su 11. marta uveče bačene preko puta sedišta UNMIK, i tom prilikom je ranjen tinejdžer koji je tuda prolazio i uništeno je jedno vozilo, a pucano je i na telekomunikacioni čvor na vrhu sedišta UNMIK. Isto tako je naredne noći pucano i na policijski komunikacioni čvor na prištinskom aerodromu.³⁰ Panika od bombaških napada prekinula je 7. i 8. marta saobraćaj u glavnoj ulici u Prištini u kojoj se nalazi sedište policije i glavna zgrada državne radiotelevizije, RTK, kao i 17. marta u centru Peć. Dve eksplozije kod albanskih kuća u Severnoj Mitrovici u kojoj preovladjuje srpsko stanovništvo tokom vikenda 12-13. marta zategle su nerve lokalnog stanovništva.

Stepen u kojem su sami incidenti i takozvana "Albanska oslobodilačka armija" bili proizvod rastućeg nezadovoljstva i militantnosti naoružanih grupacija u Hardinajevom rodnom kraju i dalje je nejasan. Incidenti su verovatno imali različite autore i motive.³¹ I albanski

²² Izveštaj Krizne grupe za Evropu br. 161, *Kosovo: Toward Final Status*, 24. januar 2005. godine.

²³ Takozvana AKSh ili Albanska nacionalna armija (ANA) je najpoznatiji primer ove pojave. Vidi odeljak "The Rise and Fall of the ANA" u Izveštaju Krizne grupe za Evropu br. 153, *Pan-Albanianism: How Big a Threat to Balkan Stability?*, 25. februar 2004. godine, str. 7-10.

²⁴ Razgovori Krizne grupe u opština Dečani i Peć, novembar 2004. - februar 2005. godine. Nakon što su sebe ubedili da bi optužnica MKSJ predstavljalna nameran pokušaj da se spreči nezavisnost Kosova, insistirali su na tome da neće da slušaju nikakve pozive na smirivanje, uključujući i pozive samog Haradinaja, i da će odmah početi sa ostvarivanjem grubog oblika nezavisnosti tako što će što više budu mogli očistiti Kosovo od UNMIK-a.

²⁵ Vidi Izveštaj Krizne grupe za Evropu br. 155: *Collapse in Kosovo*, 22. april 2004. godine, str. 13. Tobožnji pobunjenici na Kosovu obično aranžiraju i šifriraju svoje aktivnosti tako da budu jednake prethodnim pobunama, kao što je, na primer, u aprilu 2004. godine ANA kopirala prvo javno pojavljivanje OVK iz oktobra 1997. godine.

²⁶ Narednog jutra uvodnici kosovskih novina jednoglasno su se odredili po ovom pitanju. Vidi "Bejrutizimi I Kosoves" [Bejrutizacija Kosova], *Koha Ditore*; "KFOR dhe UNMIK perqatiteshin per trazira, ndersa tanë perballen me mijete eksplosive" [KFOR i UNMIK spremni za nerede, ali su sada suočeni sa eksplozivnim napravama], *Zeri*; "Ministria I

Rendit" [Ministarstvo reda], *Kosova Sot*, svi od 16. marta 2005. godine.

²⁷ Posle niza ljutitih saopštenja koja su od novembra 2004. godine objavljivala udruženja iz Dukadjinija "proizašlih iz rata" sredinom februara 2005. godine usledilo je i jedno saopštenje Crnih orlova. Oni su upozorili da će dalje zanemarivanje pretenzija kosovskih Albanaca "dovesti do reorganizacije gerilskih struktura OVK kao garancije za ostvarivanje suverene i nezavisne države". Vidi "Po na humbet durimi, thone 'Shqiponjat'" [Naše strpljenje je pri kraju, kažu 'Orlovi'], *Epoka e Re*, 18. februar 2005. godine.

²⁸ "Primili smo blagoslov naroda da započnemo novu borbu za dostojanstvo i nezavisnost, da ispunimo volju generacije koja se žrtvovala za slobodu i nezavisnost. U našoj misiji imamo punu podršku mnogih elemenata naroda... Sinoćne eksplozije u velikom broju gradova na Kosovu predstavljaju samo upozorenje da postoje ljudi koji vole slobodu i čekaju na njen poziv, ljudi koji se ne plaše ni smrti ni neprijatelja, bez obzira koliko jaki oni bili. Nećemo nikome dozvoliti da gurne ovu zemlju u provaliju... Odlučni smo u nameri da svoje ciljeve ostvarimo mirnim putem, ali nećemo odbaciti koncept oružane borbe... naše strukture se intenzivno pripremaju već sedam meseci".

²⁹ Krizna grupa je bila svedok uklanjanja neprijavljene granate od strane KFOR-a sa zadnjeg prilaznog puta Ministarstvu javnih usluga dana 4. marta 2005. godine.

³⁰ Razgovor Krizne grupe sa svedokom. Vidi i Branislav Krstić, "Snajperima na UNMIK", *Vesti*, 17. mart 2005. godine.

³¹ Na nedeljnoj konferenciji za štampu UNMIK-a 6. aprila

ekstremisti na Kosovu čiji je cilj da oteraju UNMIK i oni u Srbiji koji bi više voleli da Kosovo samo sebe ponovo diskredituje u kritičnom političkom trenutku imali su svoj interes u provokacijama. Šef odeljenja za krivična dela u KPS izneo je pretpostavku da su odredjena lica došla na Kosovo da izazovu nevolje i onda otišla i da su ista ta lica identifikovana kao podstrekači nereda u martu 2004. godine.³²

Najalarmantniji incident je nagovestio probleme unutar političkih grupacija kosovskih Albanaca. Naprava na daljinsko upravljanje eksplodirala je 15. marta u kontejneru za djubre pored puta u centru Prištine u trenutku kada je pored njega prolazila povorka vozila u pratinji predsednika Rugove koji je išao da se sastane sa šefom spoljne politike EU Havierom Solanom. Rugovino vozilo je oštećeno i jedan prolaznik ranjen, ali predsednik i ljudi iz njegove pratnje prošli su bez povreda.³³ Solana je došao da

2005. godine, pukovnik KPS Rahman Sulejmani izjavio je da "na osnovu naše analize ne vidimo nikakvu vezu izmedju ovih slučajeva".

³² Pukovnik Rahman Sulejmani, u *Zeri*, 23. mart 2005. godine. Krizna grupa smatra da je pukovnik mislio na poznate i tražene kriminalce, naročito na grupu od njih petnaest koji su 2001. godine pobegli iz zatvora u Mitrovici i čiji je vodja Dželadin Geci, koga je izgleda policija sada ponovo uhapsila. Stariji veterani Kosovskog zaštitnog korpusa i OVK iz Peći izrazili su zabrinutost zbog infiltracije iz Srbije, tvrdeći da se 72 Albanca -- od kojih su imenovali deset ili dvanaest -- obučavaju u Srbiji za izazivanje nereda i napade na Srbe na Kosovu. Razgovor Krizne grupe, februar 2005. godine. U novembru 2004. godine funkcioner PDK izrazio je sličnu zabrinutost Kriznoj grupi, ali u opštijem smislu: "Srbi znaju koji su nam nedostaci, slabosti i koje dugmiće treba da pritisnu, i ići će na to da nas isprovociraju".

³³ Pozicioniranje naprave unutar metalnog kontejnera za djubre pored puta i umerena količina eksploziva koju je sadržavala izgleda da su ograničili njenu mogućnost da načini ozbiljnu štetu. Policija je ispitivala zašto je služba obezbedjenja predsednika Rugove držala njegovo vozilo parkirano nasuprot kontejnera za djubre skoro petnaest minuta posle eksplozije, umesto da ga ukloni iz te zone što je brže moguće. Oni se žale da ni više od dva meseca posle napada predsednik Rugova nije pristao da razgovor o tome. UNMIK i KPS sve više privlači pretpostavka da su elementi unutar tabora LDK odgovorni za eksploziju. Skoro tačno godinu dana ranije, 12. marta 2004. godine, ručna bomba je eksplodirala u bašti rezidencije predsednika Rugove. Tom prilikom preneto je da je šef Rugovine obaveštajne službe, Rame Maraj, UNMIK-u izneo sumnju da je napad bio izведен "iznutra" i da je u njega bio uključen nezadovoljni član predsednikove službe obezbedjenja. Vidi Lorik Pustina, "Partneriteti" [Partnerstvo], *Express*, 15. april 2005. godine, u kome se ponovo prikazuje interni UNMIK memorandum Pola Nivena, šefa regionalne jedinice za krivična dela CIVPOL, koji navodi detalje razgovora iz juna 2004. godine sa "direktorom obaveštajne službe LDK, Ramom Marajem". U januaru

urgira kod Rugove da PDK dobije vodeću ulogu u vlasti posle Haradinaja. On je izjavio: "Nakon eksplozije koja je izgleda bila namenjena meni lično, ne vidim nijedan razlog zašto bih podržao široku koaliciju".³⁴ U aprilu je usledila prava bujica daljih uzajamnih optužbi, okrivljavanja, pretnji i politički obojenih bezbednosnih incidenata.

C. "DIVLJI ZAPAD" NA POMOLU

Dve najsevernije opštine u Dukadjiniju, Peć i Dečani, predstavljale su ozbiljan bezbednosni rizik nakon podizanja optužnice protiv Haradinaja.³⁵ Početkom aprila 2005. godine upućeni funkcioner UNMIK-a je rekao da Peć "od katastrofe deli samo jedan telefonski razgovor". Krajem decembra 2004. godine jedan policajac UNMIK-a je primetio da je "stvarnost u Peći i Dukadjiniju veoma različita od ostatka Kosova... Mogla bi da eksplodira za dva minuta... Nemamo nikakav kontakt sa stanovništvom... Nemoguće je razgovarati sa Albancima koji su sada u Dukadjiniju".³⁶ Međutim, ovaj rizik je pretio da obuhvati i ostale delove Kosova. Izgleda da je u danima pre podizanja optužnice izvršeno značajno prebacivanje oružja iz Pećи u druge gradske centre, uključujući Prištinu, koje je navodno organizovalo obezbedjenje jednog privrednika iz zapadnog Kosova.³⁷ Radnici u prodavnica i kioscima u glavnom gradu primetili su priliv nepoznatih "grubih i nepristojnih" ljudi.³⁸

Dukadjini je tradicionalno vodeći region na Kosovu, sa sopstvenim osećajem identiteta. Trgovačko i poljoprivredno nasleđe, delovi u kojima se primenjuju standardi visokog obrazovanja i starija tradicija migracije radne snage učinili su ovaj kraj prilično bogatim. Tokom 1990-tih ovaj kraj je snabdevao centralno Kosovo prehrambenim proizvodima, a zatim i oružjem.

2005. godine viši funkcioner AAK izneo je svoje mišljenje Kriznoj grupi da su napad u martu 2004. godine jednostavno izvršili telohranitelji da bi stvorili veštačku pretnju i time smanjili pritisak UNMIK-a i KFOR-a da predaju veliki deo svog registrovanog oružja. Dana 10. maja 2005. godine policija je izvršila raciju kancelarija Instituta za istraživanje javnog mnjenja i strategija (IHPSO) Ram Maraja, na osnovu sudskog naloga izdatog u vezi sa istragom napada na povorku vozila predsednika Rugove.

³⁴ Artan Mustafa i Arben Rugova, "U kry' puna" [Posao je urađen], *Express*, 17. mart 2005. godine.

³⁵ U selima u opšini Djakovica južno od Dečana nalazi se priličan kontigent pripadnika AAK i bivših pripadnika OVK, ali je Djakovica daleko mirnija od Dečana.

³⁶ Razgovori Krizne grupe, Peć.

³⁷ Razgovor Krizne grupe sa čovekom koji je po sopstvenom priznanju prenosio oružje, april 2005. godine.

³⁸ Razgovori Krizne grupe, Priština, 3-4. mart 2005. godine.

Najveća posleratna koncentracija nelegalnog oružja na Kosovu nalazi se u tri najsevernije opštine.³⁹ Njegova jaka dijaspora i rodbinski odnosi sa Albancima iz susedne Crne Gore i severne Albanije učinili su da tradicionalni običaji i pravila ponašanja u Dukadjiniju imaju dublji koren nego u ostalim delovima pokrajine i izvesnu "sicilijansku" aromu pojačanu vodećom ulogom ovog regiona u krijumčarenju preko granice. Ratno rivalstvo izmedju OVK i Oružanih snaga Republike Kosovo (FARK) lojalnih LDK, izuzetno slaba primena zakona u regionu, stalna borba za prevlast u organizovanom kriminalu i krijumčarenju, i društveno ukorenjena tradicija krvne osvete napravili su kombinaciju koja je dovela do niza posleratnih ubistava koja su bila politički obojena. Rat 1998-1999. godine je bio najžešći u Dukadjiniju, a Dukadjini je takodje i najproblematičniji kraj za povratak Srbija.

Slabije prihvatanje zvaničnih institucija u Dukadjiniju i položaj Peć kao glavnog trgovackog centra Kosova učinili su da taj region ima manje strpljenja sa UNMIK-om nego centralno Kosovo i Priština koji ekonomski veoma mnogo zavise od medjunarodnog prisustva. Kao posledica toga Dukadjini je srazmerno više trpeo zbog zanemarivanja od strane UNMIK-a, pošto su industrijska i poljoprivredna preduzeća ostala uspavana,⁴⁰ policijske snage slave⁴¹, a medjunarodne

³⁹ Razgovori Krizne grupe, Peć i Dečani, 24-25. novembar 2004. godine. Vidi i izveštaj Programa UN za razvoj (UNDP), "Light Blue, Public Perceptions of Security and Police Performance in Kosovo", juni 2004. godine, str. 20. Veliko istraživanje javnog mnjenja održano krajem 2003. godine otkrilo je da su tri zapadne opštine Dečani, Peć i Djakovica najproblematičnije u pogledu nelegalnog oružja, a da se epicentar nalazi u Dečanima. U izveštaju UNDP "Kosovo i oružje", juni 2003. godine, daje se pregled cena oružja na crnom tržištu koji prikazuje relativno zasićenje tržišta u oblasti kod zapadnih granica, dok su cene više u centralnom i istočnom delu (str. 26).

⁴⁰ Vidi izveštaj Inicijative za evropsku stabilnost "De-industrialisation and its Consequences, A Kosovo Story", 1. mart 2002. godine, koji govori o industrijskom nasledju Peć. Izveštaj možete naći na Internet stranici: www.esiweb.org. U letu 2004. godine Astrit Haračia, predsednik opštine Djakovica iz LDK (sadašnji ministar za kulturu, sport i omladinu), pokrenuo je kampanju na bilbordima u kojoj se žalio na navodno zapostavljanje društvenih preduzeća u opštini od strane KPA i retorički proglašio Djakovicu "nezavisnom republikom". U govoru krajem 2004. godine dečanski funkcioneri su optužili KPA zato što nije pokrenula privatizaciju nijednog bivšeg proizvodnog preduzeća u opštini i ponovo iskazali zajedničku primedbu da politika poreza i akciza koju primenjuje UNMIK onemogućava razvoj lokalnih preduzeća. Vidi Cur Mazrekaj, "Ne Decan rritet numri i te papuneve, kriza sociale thellohet" [Nezaposlenost u Dečanima raste, društvena kriza se produbljuje], *Zeri*, 30. novembar 2004. godine.

snage razredjene. Stara želja albanskog klana da se reši strane umešanosti kako bi mogao da radi kako mu volja, kao što je jedan putnik zabeležio 1908. godine, još uvek je veoma očigledna u Dukadjiniju.⁴² Stanovište koje je neko vreme bilo popularno u krugovima bivših pripadnika OVK u regionu bilo je da mogu da biraju medjunarodno prisustvo po sopstvenom nahodjenju -- koristeći dovoljno nasilja da oteraju UNMIK, ali zadrže KFOR.⁴³ Nestrljivost Dukadjinija i zavisnost centralnog Kosova ostavile su traga čak i na stavove u pogledu konačnog statusa odnosnih partija naslednika OVK u ova dva regiona -- dok je PDK zauzeo stav da Kosovo mora da traži nezavisnost od medjunarodne zajednice, AAK se ranije zalagao za jednostrano proglašenje nezavisnosti.

Neredi u martu 2004. godine označili su prekretnicu u ophodjenju zajednice u Dukadjiniju prema UNMIK-u-- lokalno stanovništvo je izmedju sebe i medjunarodnih snaga podiglo zid čutanja. UNMIK policajac u Dečanima je morao da zatraži informacije od opštinskog predstavnika UNMIK-a, koji je priznao sledeće: "Ljudi misle da mi znamo sve što se ovde dešava. Mi ne znamo ništa".⁴⁴ U regionalnom

⁴¹ Peć je bio poslednji na listi prioriteta UNMIK-a u regionu za uspostavljanje policijskog prisustva, što je kriminalcima omogućilo da nadju svoje mesto u bezbednosnom vakuumu. KFOR je bio vodeći u sprečavanju kriminala tokom 2000. godine. Viši službenik UNMIK policije ispričao je sledeće: "Do decembra nismo prešli cifru od 100 (pripadnika medjunarodnih snaga) u celom regionu, a za region je bila odredjena krajnja cifra od 500, iako taj cilj nikada nije ostvaren. Bilo je to doba frustracija, dok su u drugim regionima roba i personal lako pristizali na teren". Komunikacija elektronskom poštom sa Kriznom grupom, 17. maj 2005. godine. Navodno su se korupcija i prihvatanje krijumčarenja konsolidovali za vreme mandata ruskog komandanta regionalne policije od sredine 2001. godine do avgusta 2002. godine. Razgovori Krizne grupe sa izvorima iz UNMIK policije, 2003-2004. godine. Medjunarodni tužilac sa iskustvom u predmetima iz Peć opisao je Peć kao grad koji "ponekad podseća na Čikago iz 1930-tih, sa stopom ubistava po glavi stanovnika koja je pet puta veća nego u ostalim delovima Kosova". Razgovor Krizne grupe, mart 2005. godine. Vidi i Jeta Džara, Muhamet Hajrulahuh, Arben Salihu: "Kosovo's Wild West" /Kosovski Divlji zapad/, Institut za izveštavanje o ratu i miru (IWPR), 18. februar 2005. godine, koji se može naći na Internet adresi: www.iwpr.net.

⁴² Edit Durham, *High Albania* (ponovo štampano u Londonu, novo nepromjenjeno izdanje iz 1985. godine).

⁴³ Razgovor Krizne grupe sa Florinom Krasnićijem, Brukljin, SAD, maj 2004. godine.

⁴⁴ Razgovor Krizne grupe sa Luisom Perezom-Senjinijem, Dečani, 16. decembar 2004. godine. On je još primetio: "Tokom proteklih šest meseci video sam da se moje lokalno osoblje promenilo. Ne govore mi baš sve što su mi nekada govorili. Sada imaju ograničen prostor da lokalnoj zajednici

policijском седишту у Пећи, још један припадник међunarodних снага се поžалio: "Када сам почео, имао сам десет или дванаест doušnika. Izgubili smo их после нереда. Сада сам спао на два". Он је изразио сумњу у то колико и даље може да има пoverења у своје албанске колеге.⁴⁵ Bliski посматраč градјанских организација у Дукадинију известио је да је делотврност неvladinih организација сада ограничена, зato што ih од 2003. године, а нарочито од нереда у марту 2004. године, сматрају UNMIK-овим марionetama.⁴⁶

Regionalni separatизам, relativna udaljenost od међunarодне администрације и интереси криминалне еlite i неких политичара су se удруžили u Dukadiniju⁴⁷ да увеćају pad UNMIK-ove popularnosti шиrom Kosova који se dogodio 2003. године.⁴⁸ Još jedan ključни фактор било је i hapšenje brata Ramuša Haradinaja Dauta u decembru 2002. године. Od тада је AAK usvojio radikalniji stav protiv UNMIK-a i čak Skupštini подneo предлог за jednostrano проглаšавање независности. На локалном нивоу, бивши командант OVK u Dečanima Avdil Muškolaj istakao se организовањем redovnih demonstracija protiv UNMIK-a u име Dauta i "Dukadjini grupe" -- припадника OVK којима је UNMIK судudio i осудио ih zbog mučenja i ubistva војника FARK u лето 1999. године. Na ovim demonstracijama u februaru i martu 2003. године sloganii који су узвикивали demonstranti i неки говорници veličali su takozvanu ANA, praktično fantomsку ili "Internet armiju" која je за razliku od drugih delova

dokažu da nisu kolaboracionisti. Pod притиском су i podigli su оgrade".

⁴⁵ Razgovor Krizne grupe, 16. decembar 2004. godine.

⁴⁶ Razgovor Krizne grupe, Peć, 29. decembar 2004. godine. Vidi Besnik Pulja: "A Changing Society, A Changing Civil Society: Kosovo's NGO Sector After the War" /Društvo које se menja, градјанско društво које se menja: kosovski сектор nevladinih организација posle rata/, Kosovski institut za istraživanje i razvoj politike (KIPRED), јули 2004. године, u kom je data dublja analiza interakcije kosovskih nevladinih организација i donatorskih programa. Može se naći na Internet adresi: www.kipredinstitute.org.

⁴⁷ Kako je jedan бивши командант регионалне полиције оценio, криминалци u Dukadiniju користе i još više uveličavaju несигурност oko нереšеног пitanja konačnog статуса da bi sačuvali опште симпатије i lojalnost javnosti -- a sve под заставом nacionalizma. On je оcenio da kada pitanje статуса буде решено i kada se паžnja usmeri na ekonomска пitanja, биće lakše добити подршку за борбу protiv организованог кримinala. Razgovor sa Kriznom grupom, 21. januar 2004. godine.

⁴⁸ U redovnim tromesečnim istraživanjima javnog mnjenja koja se obavlјaju za Riinvest/Izveštaje ranog upozoravanja UNDP, ocena UNMIK-a je пала sa 63,8 посто одобравања u novembru 2002. године на 28,4 посто годину дана касније. U јулу 2004. године je достигла најнижу таčku od kada se rade istraživanja od 20,7 посто, a od тада se само мало побољшила. Vidi Internet stranicu: <http://www.kosovo.undp.org/index.asp>.

Kosova⁴⁹ имала опipljivo prisustvo u nekim krajevima opština Dečani, Djakovica/Gjakova i Istok u kojima су maskirani ljudi patrolirali i postavljali kontrolne punktove. Članovi grupe mladića iz različitih сela u opštini Dečani које je Krizna група okupila krajem novembra 2004. године одобравали су "patrole" ANA u 2003. години i tvrdili da je ANA razoružala полицију u selu Isnić i da je od тада broj припадника patrola smanjen.⁵⁰ Oni су проценили njenu tadašnju snagu na izmedju 50 i 200 boraca i mogli су da imenuju neke od njениh članova i сela где je bila нарочитајака, ali su izrazili незадовољство što je ANA skoro nestala u 2004. години.

Zajedno sa Drenicom, Dečani su bili jedna od dve главне заostale, племенске i традиционалне сеоске области које су iznedrile OVK. Представник UNMIK-а за ову область opisuje je kao: "posebnu область -- mnogo direktniju, brutalniju".⁵¹ Kontingent veterana OVK u овој области обухвата njih nekoliko hiljada. Većina je nezaposlena, исто као i sve brojnija post-OVK generacija od 18 do 22 године starosti, коју локални посматрачи сматрају радикалним и "lakšom na обарању" od veterana OVK i која једва чека да добије priliku да nadмаши njihove ratne подвиге, a nema drugih vrednosti на које bi se ugledала usled ekonomске nerazvijenости i nedostatka zaposlenja.⁵² "Ratne vrednosti" imaju monopol nad kulturnim простором i izgleda да prevazilaze partijsku političku оданост.⁵³ Izgleda да

⁴⁹ Izveštaj Krizne grupe, *Pan-Albanianism*, op. cit., str. 7-10.

⁵⁰ Nadležni припадници извори odbacuju bilo kakvu ideju da je patrola razoružana. Suočivši se noću sa nekoliko maskiranih ljudi naoružаних pušкама AK-47, patrolna kola су se odvezla od nelegalnog kontrolnog punkta i čekala појачање. Kada je појачање стигло, maskirani naoružani нападачи испалили су nekoliko pučnjeva i побегли kroz šumu i preko polja. Policijski извори takodje порију да je nakon тога patroliranje smanjeno i naglašавају да je u stvari povećano prisustvo neuniformisane полиције, a kasnije i zaseda KFOR-a u šumovitim predelima pored puteva где je prijavljena aktivnost припадника ANA. Razgovori Krizne grupe, januar 2004. i мај 2005. године.

⁵¹ Razgovor Krizne grupe sa Luisom Perezom-Senjinijem, Dečani, 16. decembar 2004. године.

⁵² Cur Mazrekaj: "Ne Decan rritet numri i te papuneve, kriza sociale thellohet" [Nezaposlenost raste u Dečanima, društvena kriza se produbljuje], Zeri, 30. новембар 2004. године. Procenjuje se da има 3.500 zaposlenih u opštini, uključujući 600 onih који rade u privatnom сектору. Procene broja nezaposlenih idu до 23.000. U Dečanima od око 600 maturanata сваке године, izmedju 50 i 100 mogu da nastave sa višim образovanjem, ali veoma мало njih može da nadje posao u opštini nakon diplomiranja.

⁵³ Iako AAK ужива pouzдану подршку u krugovima OVK u tri najsevernije opštine u Dukadiniju, Haradinaj ga nije osnovao kao izrazito OVK partiju. Mnogi бивши борци i младији ljudi из

opštinske vlasti i policija u Dečanima slušaju Muškolaja. Tamošnji KPS ne uživa bezrezervnu podršku i ponekad izgleda kao da vrši svoje dužnosti "na vrhovima prstiju" da ne bi uvredio osećanja lokalnog stanovništva prema OVK. Ništa nije uradio da uhvati počinioce koji su u četvoromesečnoj kampanji pretili smrću direktoru lokalne radio stанице, iako je on policiji dao telefonski broj sa koga su upućivane pretnje. Anonimni napasnici radija Top Ilirija zahtevali su da stаница u potpunosti prestane da pominje LDK i predsednika Rugovu.⁵⁴

U decembru 2004. godine jedan službenik UNMIK-a je ispričao Kriznoj grupi da je kada je pre osam meseci prvi put došao u stanicu našao stotine neuručenih sudske poziva i naloga. Drugi službenik iz regionalnog sedišta policije u Peći rekao je šta misli o odluci da se kontrola nad policijskom stanicom u Dečanima predala lokalnim vlastima u decembru 2004. godine: "Dečani su jedna od najopasnijih i najproblematičnijih oblasti. Ne shvatam razloge za ovakvu odluku".⁵⁵ Ideja koja trenutno kruži među višim oficirima KPS je da autobusima dovoze policajce iz Prizrena.

Dečanski mentalitet izgleda politički udaljen od ostatka Kosova.⁵⁶ Bezbržno zanemarivanje političkih posledica preovladjuje među mladim ljudima koji se upuštaju u retoriku o tome kako treba osvetiti Haradinaja i proterati UNMIK. Malo njih pokazuje entuzijazam za čitanje novina, osim ukoliko nije reč o njihovom nedeljniku *Fokusi* koji propagira "ratne vrednosti" ili radi praćenja "neprijateljskih" ratnih vrednosti - dnevni list OVK iz Drenice *Epoka e Re*, koji za izdaju optužuje AAK, Haradinaja, a time i Dukadjiniju. U odnosu na većinu drugih gradova na Kosovu, Dečani imaju veoma mali

Dečana na izborima u oktobru 2004. godine glasali su za druge partije kao što je LDK -- u stvari broj glasova koje je AAK dobio u Dukadjiniju bio je manji -- ali su i dalje ostali intenzivno lojalni Haradinaju kao svom "komandantu". Razgovori sa Kriznom grupom, Dečani, novembar 2004. - februar 2005. godine.

⁵⁴ Ovom slučaju je dat publicitet u saopštenju Udruženja profesionalnih novinara Kosova od 22. februara 2005. godine.

⁵⁵ Razgovor Krizne grupe, Peć, 29. decembar 2004. godine.

⁵⁶ Na primer, UNMIK-ovu dozvolu za posetu predsedniku Tadiću početkom februara 2005. godine -- koja je uključivala i zaustavljanje u Dečanima -- mnogi u opštini su shvatili kao potvrdu njegove navodne namere da ponovo uvede srpsku državu na Kosovu. Kao što se moglo predvideti, Tadićev konvoj se suočio sa najvećim izazovom u Dečanima -- mladići su jedan od autobusa gadjali snežnim grudvama i kamenjem, a poljska jedinica za suzbijanje nereda suprotstavila im se suzavcem. Gradonačelnik Dečana Ibrahim Selmanaj pomogao je da se situacija smiri, pošto je u suprotnom mogla da eskalira do tačke kada bi stotine Dečanaca izvadilo svoje skriveno vatreno oružje.

broj Internet kafea. Nesvesni pozitivnih koraka načinjenih pod vodjstvom Jesena-Petersena proteklih meseci, mnogi u Dečanima i dalje veoma neprijateljski posmatraju UNMIK, optužujući ga da ostaje na Kosovu samo da bi zaradio novac; da su mu aktivnosti usmerene na to da Kosovo vrati u zagrljaj Srbije; da ponižava izabrane institucije Kosova; i da Albance namerno podvrgava "ekonomskom ropstvu" kako bi oni omekšali i prihvatali bilo kakvo rešenje konačnog statusa.⁵⁷

Začaurenii u mitove koji su sami stvorili, naročito Dečani -- ali u izvesnoj meri i krugovi OVK u celom Dukadjiniju -- stvaraju nezdravu sliku preterane vojne samouverenosti. Nakon uzastopnih uspeha OVK, OVPMB u Preševskoj dolini na jugu Srbije i ONA u Makedoniji -- u kojima su borci iz Dukadjinija uvek uzimali učešća -- neki dolaze u iskušenje da rešenje za kosovske probleme vide u poslednjem jedinstvenom vojnom napadu. Pošto su preplavljeni oružjem⁵⁸ i nestrpljivim mladim regrutima,⁵⁹ dečanskim grupama ne bi bilo potrebno mnogo da mobilišu prilično velike snage bilo za napad na UNMIK bilo za suprotstavljanje srpskom vojnom upadu na sever Kosova (što je verovatna posledica bilo koje grube destabilizacije medjunarodnog prisustva na Kosovu). Bivši pripadnici OVK u Dečanima i Peći naglašavaju da su sada uslovi za vojnu kampanju daleko bolji nego što su bili 1997-1999. godine: bezbedno zaledje, lakša komunikacija, veće iskustvo, više oružja i veći broj boraca.⁶⁰

Neki od bivših i potencijalnih boraca iz Dečana povezali su se sa Haradinajem preko Muškolaja, neki preko Haradinajevog rodnog sela Glodjane, neki preko bivše specijalne jedinice OVK, Crnih orlova.⁶¹ Druge veze

⁵⁷ Razgovori Krizne grupe, Dečani, kraj novembra 2004. -- početak aprila 2005. godine.

⁵⁸ Dečani imaju najveću koncentraciju nelegalnog oružja na Kosovu. Prema izvorima iz bivšeg OVK, izvesna količina oružja koje je korišćeno tokom pobune u Makedoniji 2001. godine tajno je prebačena nazad na Kosovo 2004. godine. Količina oružja koje su medjunarodne bezbednosne snage pronašle u Dukadjiniju u nedeljama oko Nove 2005. godine alarmirala je UNMIK policiju. Razgovori Krizne grupe, Peć, 16-29. decembar 2004. godine.

⁵⁹ Nekoliko sagovornika Krizne grupe u Dečanima veruje da bi se "preko noći moglo mobilisati 2,000 boraca".

⁶⁰ Razgovori Krizne grupe, novembar 2004. -- februar 2005. godine.

⁶¹ Jedinica je tokom rata bila pod komandom "Togera" Idriza Balaja, koji je osudjen za ubistvo suparničkih vojnika kosovskih Albanaca iz snaga FARK lojalnih LDK u "slučaju Dukadjini" i koji je zajedno sa Haradinajem bio na optužnicu MKSJ početkom marta 2005. godine. Crni orlovi su izdali "saopštenje" sredinom februara 2005. godine. Vidi fusnotu 27 gore u tekstu. Priča se da su se posle rata članovi jedinice udružili u krijumčarenju.

uključuju (očigledno penzionisanu i zamenjenu) armiju ANA i najnoviju fantomsku armiju -- "Albansku oslobođilačku vojsku" (ALA). Ove vojne i bivše vojne grupacije su samo labavo medjusobno povezane. Mnogi naoružani borci iz različitih grupa iz Glodjana i drugih mesta došli su u Prištinu da drže na oku sedište UNMIK-a početkom novembra 2004. godine kada su istražitelji Haškog tribunala ispitivali Haradinaja i povukli su se tek kada je on izašao, sazvao konferenciju za štampu i naglasio da je njegov posao sa Haškim tribunalom "završen".⁶² Haradinajeva odlučna uputstva su ih do sada držala pod kontrolom, ali postoji potencijalna opasnost od izbjivanja nasilja protiv medjunarodnih snaga kao posledica konkurenциje, pošto se svaka grupa nadmeće za vodjstvo. Do februara 2005. godine nagoveštaji koje su upućivali krugovi bivšeg OVK u Dukadjiniju nisu bili ohrabrujući -- tvrdo jezgro od nekoliko desetina pripadnika navodno je odlučilo da napadne UNMIK bilo gde na Kosovu, a neki su već nestali ili figurativno "otišli u brda".

Radikalni krugovi u Peći očigledno su pripremali politički ambiciozni plan koji bi se aktivirao u proleće 2005. ili 2006. godine ukoliko medjunarodna zajednica ne pokaže dovoljan pomak ka rešavanju pitanja konačnog statusa ili kao odgovor na neki pojedinačan dogadjaj kao što je podizanje optužnice protiv Haradinaja. Inspirisana "narandžastom revolucijom" u Ukrajini, kružila je ideja da bi očekivani ulični protesti zbog podizanja optužnice mogli da prerastu u izazov kosovskom političkom establišmentu da odmah zatraži nezavisnost. Iako se veći deo planiranja izgleda odigravao u okviru lokalnih krugova OVK, uključujući i članove Kosovskog zaštitnog korpusa i udruženja veteranata, postojalo je uverenje da će se elementi iz LDK pridružiti i izvesti ljudi na ulice,⁶³ blokirajući rad svih lokalnih institucija i omogućavajući preuzimanje medija od strane protestnog odbora, što bi označilo prestanak UNMIK-ove uprave u Dukadjiniju. Protest bi se nastavio sve dok Skupština Kosova ne proglaši nezavisnost i ne preuze sva preostala državne nadležnosti od UNMIK-a. "Imaće 3-4 dana da pridju pravoj strani", ispričao je jedan entuzijasta Kriznoj grupi. "U suprotnom, biće politički mrtvi -- нико više neće slušati ni Tačija ni Rugovu i to će biti kraj ove

⁶² Ovo su Kriznoj grupi potvrdili brojni nepovezani izvori iz Prištine, Dukadjinija i SAD.

⁶³ Predsednik LDK u opštini Peć, Ali Lajčić, poznat je po tome što predvodi proteste kada su emocije uzavrele. Dana 19. marta 2004. godine on je predvodio grupu svojih sugrađana koji su išli da u selu Bijelo Polje polože cveće na grob kosovskog Albance koga je za vreme demonstracija 17. marta ubio policajac UNMIK-a koji je branio srpske seljane od napada demonstranata.

Skupštine. Kosovo će krenuti ka novoj strukturi, novim izborima, novim ljudima".⁶⁴

Autori ovog plana želeli su da se regionalni Kosovski zaštitni korpus pozicionira kao pošteni posrednik izmedju demonstranata, UNMIK-a i KFOR-a, i da se rasporedi tako da zaštitи srpska sela i crkve.⁶⁵ Sećajući se nereda iz marta 2004. godine, autori plana čvrsto veruju da je "nasilje protiv Srba bilo poniženje za nas, i nećemo dozvoliti da se to ponovo dogodi".⁶⁶

D. DUKADJINI SE ZATVARA U SEBE

Medjutim, kada je optužnica podignuta, nije bilo uličnih protesta u Peći i oni koji su planirali revoluciju našli su se u čudu. Vodja pećkih veteranata Nedžmi Lajčić je vredno radio da sačuva mir u gradu i bio je ključni element u otkazivanju demonstracija centralnog Udruženja veteranata u Prištini koje su bile zakazane za 14. mart, plašeći se da će krugovi OVK iz Drenice to iskoristiti da izazovu nerede.⁶⁷ Strah koji je ranije izrazilo centralno udruženje veteranata OVK da ga udruženja iz Dukadjinija mogu "uceniti" da organizuje preterano veliki protest⁶⁸ iskoršćen je u suprotnom smjeru.

Mesec dana nakon podizanja optužnice, Peć je počela, zajedno sa ostatkom Kosova, polako da zaboravlja Haradinaja. Samo što je 100 dana Haradinajevе vlade počelo generalno da uverava kosovske Albance da mogu da utiču na procese, krugovi OVK u Peći počeli su da preusmeravaju pažnju sa isključivog prikazivanja pripadnika medjunarodnih snaga kao zločinaca na to kako bi konačno mogli zameniti svoju korumpiranu

⁶⁴ Razgovori Krizne grupe, Peć, februar 2005. godine.

⁶⁵ Razgovori Krizne grupe, Peć, 16. februar 2005. godine.

⁶⁶ Iznenadjujući kontinuitet stavova u Dukadjiniju kada je u pitanju planiranje pobune može se videti kada se uporede ovi planovi sa "Programom opštег albanskog ustanka u proleće 1919. godine na Dukadjinskoj visoravni", koji je sadržao uputstva kao što su: "nijedan ustanik ne sme naneti zlo lokalnim Slovenima izuzev onih koji se oružano suprotstave albanskoj stvari; nijedan ustanik ne sme da pali kuće ili ruši crkve; ... lokalne Slovene i pijacu moraju čuvati ljudi od poverenja..." Centralni državni arhiv Albanije, Fond 846, dokument 2, str. 1, koji citira Nedžmedin Spahiu u "Serbian Tendencies for Partitioning of Kosova" /Srpske tendencije za podelu Kosova/, Centralni evropski univerzitet, Budimpešta, 1999. godine.

⁶⁷ Razgovori Krizne grupe, Priština, 14. mart 2005. godine, i Peć, 5. april 2005. godine.

⁶⁸ Razgovor Krizne grupe sa izvorima iz Udruženja veteranata, Priština, 15. februar 2005. godine.

gradsku LDK vladu.⁶⁹ Počinjao je dijalog izmedju pećkih radikala i pripadnika medjunarodnih snaga.⁷⁰

Nešto nimalo slično tome se dešavalo u Dečanima, koji su i dalje bili ljuti zbog Haradinajeve sudbine i potencijalno eksplozivni. Glavni ljudi dečanskog OVK i dalje nisu bili sigurni da li je sklanjanje prsta sa obarača bio pravi potez.⁷¹ Opštinske institucije u Dečanima jedva da su funkcionalne.⁷² Neki pripadnici OVK su izgledali kao da se nadaju da će UNMIK načiniti pogrešan korak kako bi imali izgovor da izazovu nerede. Napetost se još više pojačala nakon što je 15. aprila neko pucao na mladjeg brata Ramuša Haradinaja Envera koji se sa prijateljem vozio kući južno od Peći. Enver je preminuo na putu do bolnice. Zavada koja se kuvala izmedju vodećih porodica u regionu odanih FARK ili OVK i koja je pokrenuta "slučajem Dukadjini" pretila je da prokluča.

Tokom rata 1998-1999. godine Dukadjin je bio jedini region na Kosovu u kojem je FARK koji se vezuje za LDK imao na terenu značajne snage paralelno sa OVK. Od tada je propadao zbog nečega što sve više podseća na manji gradjanski rat izmedju ove dve armije. Odmah nakon dolaska NATO snaga na Kosovo u letu 1999. godine, nekoliko poručnika Ramuša Haradinaja je zarobilo, mučilo i ubilo četiri bliska saradnika komandanta FARK, Tahira Zemaja. Medju zarobljenim pripadnicima FARK bili su predstavnici dve moćne porodice iz Dukadjinija, porodice Musaj i Murići, koje uživaju reputaciju kriminalaca pod patronatom različitih režima.⁷³ Jedan od petorice zarobljenih pripadnika FARK, Vesel Murići, je pobegao. Dokazi koje je on dao UNMIK-u doveli su do pokretanja "slučaja Dukadjini" i hapšenja Dauta Haradinaja, Idriza Balaja i još trojice pripadnika OVK.

Godine 1990. koristeći kao svoj glavni adut potrebu za ujedinjenjem u vanrednim okolnostima srpskog preuzimanja pokrajine, etnolog Anton Četa i grupe

dobrovoljaca organizovali su uspešnu kampanju u cilju prekidanja tradicije krvne osvete medju porodicama, retrogradne tradicije zbog koje je tada skoro 17.000 kosovskih Albanaca živilo u strahu od ubistva. Kampanja je najvećim delom bila usmerena na Dukadjini, gde se 1. maja 1990. godine nekoliko stotina hiljada ljudi okupilo u 'Verrat e Llukes', Dečani.⁷⁴ Pošto je ostala bez pogonskog goriva koje su predstavljala nova ubistva, činilo se da je ova tradicija u velikoj meri ukroćena. Ponovna pojava krvne osvete posle rata izmedju porodica odanih OVK i FARK preti da destabilizuje Dukadjin i da se vrati u nacionalnu politiku. Iako je Haradinajev AAK u koaliciji sa Rugovinim LDK, Rugovina povezanost sa FARK krugovima u Dukadjinu je očigledna. Sve dok Kosovska policijska služba nije preuzeila Rugovinu zaštitu u kasnim večernjim časovima 20. aprila 2005. godine, jedna od čerki porodice Murići bila je njegov najistaknutiji telohranitelj. Rugova još uvek pregovara sa policijom kako bi ponovo dobio neposrednu zaštitu tih privatnih telohranitelja, a KPS-u dodelio sekundarnu ulogu.⁷⁵

Zavada je počela nakon što je porodica Musaj optužila porodicu Haradinaj da je odgovorna za nestanak njihovog sina, Sinana Musaja -- jednog od petorice zarobljenih pripadnika FARK -- i zatražila da joj se vrate njegove kosti. Jedne noći u mesecu julu 2000. godine Ramuš Haradinaj, njegov brat Daut i nekoliko drugova otišli su do imanja porodice Musaj u dečanskom selu Stroece i pištoljima se obračunali sa njima.⁷⁶ Ramuš je zadobio povrede od bombe i američka vojska ga je prebacila odatle, operisala i uklonila dokaze sa terena da bi nervirala UNMIK policiju.⁷⁷ Tokom narednih godina usledilo je više medjusobnih napada, ranjavanja i ubistava pripadnika ova dva klana. Pre nego što je uhapšen kao pripadnik "Dukadjini grupe" OVK, osvetnički bombaški napad na automobil u januaru 2002. godine pogodio je porodicu Idriza "Togera" Balaja, bivšeg komandanta Crnih orlova, koji je u medjuvremenu osudjen na

⁶⁹ Sredinom 2004. godine opštinski predstavnik UNMIK-a Entoni Tomson prikupio je obiman dosije i dostavio ga skupštini opštine Peć, a u kom se detaljno navode zloupotrebe službenog položaja u gradskoj upravi.

⁷⁰ Razgovori Krizne grupe, Peć, 5-7. april 2005. godine.

⁷¹ Razgovori Krizne grupe, Dečani, 7. april 2005. godine.

⁷² Poseta i razgovori Krizne grupe, Dečani, 7. april 2005. godine.

⁷³ Privrednici, novinari i policijski izvori u Peći izjavili su Kriznoj grupi da su se članovi tih porodica bavili reketiranjem. Novinarka iz Prištine koja je jedan deo svog detinjstva provela u selu Stroece porodice Musaj krajem 1980-tih iznala je svoje sećanje da su ona i druga deca u velikom luku obilazila kuću porodice Musaj, pošto se pričalo da ta porodica trguje narkoticima. Razgovor Krizne grupe, april 2005. godine.

⁷⁴ Vidi "The Campaign to Reconcile Blood Feuds" u knjizi Hauarda Klarka, *Civil Resistance in Kosovo* (London, Sterling, VA, 2000), str. 60-64.

⁷⁵ Razgovor Krizne grupe sa policijskim izvorom, maj 2005. godine.

⁷⁶ Različite priče pripadnika porodice Musaj i porodice Haradinaj objavljene su u sledećim novinskim člancima: *Zeri* na Internet stranici: <http://www.balkanpeace.org/hed/archive/july00/hed331.shtml> i na Internet stranici agencije Rojters: <http://www.balkanpeace.org/hed/archive/july00/hed315.shtml>.

⁷⁷ Vidi Nikolas Vud, "US 'covered up' for Kosovo ally", *The Observer*, 10. septembar 2000. godine. Može se naći na Internet adresi: <http://observer.guardian.co.uk/international/story/0,6903,366575,00.html>.

petnaest godina zatvora i protiv koga je MKSJ podigao optužnicu zajedno sa Ramušom Haradinajem.

Po povratku Tahira Zemaja na Kosovo u avgustu 2002. godine, on i članovi porodice Murići preživeli su napad granatom na raketni pogon koja je ispaljena na kafić u kojem su sedeli. Zemaj je na kraju ubijen u januaru 2003. godine. U aprilu 2003. godine Ilir Selimaj, bivši pripadnik OVK, koji je svedočio protiv svojih drugova u slučaju Dukadjini, ubijen je zajedno sa jednim od svojih rođaka. U septembru 2003. godine rođak Vesela Murićija, Ramiz Murići, preživeo je podmetanje bombe u automobil. U novembru 2003. godine na putu južno od Peći ubijena su dva oficira KPS, Isuf Haklaj i Sebahate Tolaj, koji su bili u Zemajevim snagama FARK tokom rata i za koje se smatralo da istražuju Zemajevu ubistvo.

U trenutku kada je Ramuš Haradinaj postao premijer u decembru 2004. godine izgledalo je da se nasilje smirilo. On je odbacio zavadu u Dukadjiniju kao "veštačku... medjunarodne snage su je napravile i podsticale... služila je njihovim ciljevima".⁷⁸ Medutim, samo nekoliko nedelja kasnije, 31. januara 2005. godine, Sadik Musaj biva smrtno ranjen u Peći Osumnjičeni, koji je još uvek u bekstvu, je Haradinajev veoma daleki rođak, ali se takođe veruje i da je on bio bivši Musajev partner u navodnom reketiranju. Ubistvo Envera Haradinaja koje je očigledno počinjeno iz osvete usledilo je 15. aprila. Učinak policije u rešavanju ubistava u Dukadjiniju je slab, a krugovi OVK nemaju poverenja u regionalnu policiju u Peći jer je ona uglavnom u sprezi sa LDK i FARK kojima duguje zahvalnost. Ukoliko istraga o Enverovom ubistvu ne da rezultate, mogli bi biti žrtvovani i UNMIK i porodice odane FARK i LDK. Takođe bi se mogao uspostaviti odnos izmedju postojeće zavade OVK/FARK i sudjenja pred Haškim tribunalom, i to tako da bi je sudjenje moglo pogoršati.⁷⁹ Postoji rizik da bi krugovi veterana OVK iz Peći, koji su se od meseca marta sve više usmeravali na pronalaženje načina da se reše gradske LDK uprave, mogli svojoj političkoj logici dodati i krvnu osvetu. Posleratnom Kosovu nedostaje jedan Anton Četa.

Haradinaj i dalje uživa autoritet u Dukadjiniju, ali koliko je on održiv zavisi od mogućnosti njegovog puštanja na slobodu pre sudjenja. Ukoliko do toga ne

dodje i Dukadjini shvati da je Haradinaj otišao na jedno duže vreme, "bezbednosna piramida" u Dukadjiniju biće uzdrmana. U periodu pre podizanja optužnice, UNMIK se javno poigravao idejom da njegovog brata Dauta pusti na slobodu ranije kao neku vrstu kompenzacije za Ramuša i kao zamenu za šefa bezbednosti. Privremeno puštanje na slobodu obojice da odu na sahranu njihovog brata u aprilu imalo je umirujući uticaj i dodatno produžilo život Ramuševom autoritetu. On je iskoristio govor na sahrani da istakne da više ne želi da vidi ubistva i da probleme njegove porodice treba staviti po strani radi ostvarivanja viših ciljeva Kosova.

Odluka Haškog tribunala o uslovnom oslobadjanju predstavljaće bezbednosnu prekretnicu u Dukadjiniju. Pored toga, sudjenje i struktura same optužnice, koja opisuje OVK u zapadnom Kosovu kao "zajednički zločinački poduhvat" i stavlja naglasak na takozvana zlodela Crnih orlova, izazvaće ljutnju u krugovima OVK u zapadnom Kosovu. Mada je za sada tiha, novoformirana ALA nije nestala i može da odluči da se ponovo pokaže ukoliko uslovno oslobadjanje ne bude odobreno.

⁷⁸ Razgovor Krizne grupe, Priština, 21. januar 2005. godine.

⁷⁹ Optužnica od 24. februara 2005. godine sadrži i navod da Haradinaj i OVK "nisu tolerisali prisustvo...'FARK-a'" i "tukli su, ponižavali i teško ranili" četiri vojnika FARK-a u mesecu julu 1998. godine. Može se naći na Internet stranici: <http://www.un.org/icty/indictment/english/harii-050224e.htm>.

III. NOVA POLITIČKA KONFIGURACIJA NA KOSOVU

Izbori koji su održani u oktobru 2004. godine omogućili su dvema partijama kosovskih Albanaca da se oslobole prethodne glomazne vlade, u kojoj je učestvovao širok spektar različitih stranaka, i da formiraju sopstveni, čvrsto povezani tim. Koalicija između LDK i AAK preživela je ostavku Haradinaja i učvrstila svoj položaj izborom Bajrama Kosumija za premijera. Na posleratnoj političkoj sceni na Kosovu preovladjivalo je nadmetanje između najstarije i najveće partije, Demokratskog saveza Kosova (LDK) Ibrahima Rugove -- koji je bio na čelu mirnog otpora koji je pružan srpskom režimu tokom najvećeg dela 1990-ih godina -- i političkog naslednika OVK, Demokratske partije Kosova (PDK) Hašima Tačija. Kada je 2000. godine osnovao svoju partiju, AAK, Haradinaj, bivši komandant OVK na zapadnom Kosovu, tražio je način da premosti političku podelu između "partije rata" i "partije nenasilja" i da pruži neku alternativu tome. PDK gleda na savez između AAK i LDK kao na izdaju njihovog zajedničkog nasledja OVK.

A. FORMA POLITIKE KOSOVSKIH ALBANACA

Sa koalicijom između AAK i LDK, Kosovo doživljava svoje prvo iskustvo vlade sa parlamentarnom opozicijom. Na to se još nisu navikle ni partije ni biračko telo. Lojalnost birača do sada je bila prilično čvrsto opredeljena i u velikoj meri odredjena vezama sa pokroviteljima i klanovima, kao i regionalnim vezama. Stoga, birači neće uvek kazniti vladu koja loše radi. Ni vlast, a ni najveća opoziciona partija, još nisu jasno definisale granice i okvir uzajamne saradnje i konkurenkcije. Nije sasvim sigurno da će se to odvijati potpuno mirno. PDK se žali da je nepravedno blokirana, jer LDK samovoljno sprovodi kontrolu nad skupštinskim dnevnim redom. Čini se da, u najboljem slučaju, PDK nije siguran u svoje šanse da putem pobjede na izborima preuzme kontrolu nad vladom, tako da se nalazi na samoj granici da zaigra ulogu onog koji će srušiti vladu.

Pojava "pobednika i gubitnika" na izborima je, u ovoj fazi, izazvala nervozu medjunarodne zajednice. Neki od važnih aktera na medjunarodnoj sceni, iz potrebe da obezbede konsenzus i stabilnost, u cilju postizanja rešenja o konačnom statusu Kosova negde tokom iduće godine, umesto toga su se okrenuli lobiranju kako bi malo duže zadržali zamrznuto stanje u politici, u okviru vlade zasnovane na širokoj koaliciji više stranaka.

Ponovo iznoseći zahtev za "efikasnem vladom, u kojoj bi bili zastupljeni predstavnici više različitih stranaka", nakon Haradinajevog odlaska u Hag, glavni nosilac spoljne politike Evropske unije, Solana, pokušao je da ispravi trenutno nemoguću situaciju i da od kruga napravi kvadrat. Međutim, može postojati samo krug ili samo kvadrat, nikako i jedno i drugo. Za vreme Haradinajevog mandata, nova koaliciona vlada funkcionalisala je kao tim, ministarstva su zajednički utvrđivala zadatke i medjusobno su saradjivala, a za svoj rad su odgovarala predsedniku vlade. Ipak, koordinacija i disciplina sada se polako vraćaju pod kontrolu Kosumija, čiji autoritet deluje manje prirodno od autoriteta njegovog prethodnika. U prethodnoj vlasti Bajrama Redžepija, koja je bila zasnovana na širokoj višestranačkoj koaliciji, ministarstva su delovala kao odvojena, nepovezana, pa čak i suprotstavljenost ostrva moći i patronata, koja nisu obraćala mnogo pažnje na premijera. Da bi došlo do procesa rešavanja konačnog statusa, Kosovo se našlo pred velikim izazovom da li će proći sveobuhvatnu ocenu primene standarda, koja je predviđena za sredinu godine. Vraćanje na stari način rada osujetilo bi opipljivi napredak koji je u primeni standarda ostvaren od decembra 2004. godine.⁸⁰

Tri najveće političke stranke kosovskih Albanaca u mnogim aspektima veoma liče jedna na drugu. One imaju hijerarhiju od vrha nadole, a svaka od njih za sobom vuče možda čak i preglomaznu stranačku strukturu ogranačaka koja je, zbog izbornog sistema zatvorenih lista, delimično izolovana od ishoda izbora na lokalnom nivou i zavisna od rukovodstva iz Prištine, u smislu pokroviteljstva i zastupljenosti na partijskoj listi. Svaka od ovih stranaka novijeg datuma uspostavila je strukture koje mogu da se uporede sa strukturama LDK, koji je osnovan početkom 1990-ih godina, kao nova albanska jednopartijska država u senci, i koji je jedini ostao istinski "nacionalna" stranka kosovskih Albanaca, dok su i PDK i AAK praktično regionalne stranke.

Svaka od ove tri stranke pokušava da osvoji što veći, fiksni ideo u vlasti, a to je nešto što je još uvek uglavnom karakteristično za komunistički model.⁸¹ Baš kao što su druge stranke pokušale da pariraju

⁸⁰ Vidi Aleks Anderson: "Consolidating democracy in Kosovo", *European Voice*, 24. mart 2005. godine.

⁸¹ Stav koji je izbio na površinu, u tekstu od 23. marta 2005. godine, koji je za Institut za izveštavanje o ratu i miru (IWPR) napisao bivši funkcijonер PDK, Bekim Čolaku. Iznoseći argumente protiv očuvanja uske koalicije između LDK i AAK, on se žali da "te dve koalacione partije hoće za sebe da prigrabe najveći deo nacionalnog 'kolača'". Vidi tekst: "Kosovo leaders risk damaging EU hopes" /Kosovski lideri rizikuju da rasprše nade EU/, koji je objavljen na veb-sajtu: www.iwpr.net.

LDK, u pogledu svojih vidljivih struktura, LDK se angažovao na tome da povrati ono što su mu stranke koje su nasledile OVK preotele u oblasti bezbednosnih struktura u senci. Sa najniže pozicije koju je imao 1999. godine, kada je bio potisnut u stranu i kada su dominaciju preuzele bezbednosne strukture OVK⁸², LDK je iskoristio svoj uspeh na izborima da postepeno izgradi bezbednosne elemente koji se mogu uporediti sa onima iz bivšeg OVK i koji će ih sada verovatno čak i nadmašiti.

Rukovodstva svake od ovih stranaka datiraju iz ratnog i predratnog perioda 1990-ih godina i ona do sada još nisu doživela osporavanje od strane nižih nivoa svojih stranaka, bez obzira na to kakve su rezultate rada ostvarili u proteklih pet godina. UNMIK, a naročito njegov potporni stub u oblasti izgradnje institucija, u kojem vodeću ulogu ima Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), nisu izvršili dovoljno veliki pritisak na ove stranke da razviju internu demokratiju i transparentne mehanizme i procedure. Slabost u UNMIK-ovom pristupu omogućila je rukovodećim elitama da zadrže svoj monopol. Nerešen konačni status Kosova takodje je zaustavio razvoj tih partija, jer nijedna od njih nije razradila jasan politički profil. Izazvan na jednom nedavno održanom seminaru, posvećenom razvoju politike kao proizvoda uz pomoć kojeg njegova stranka mora sama da se reklamira, visoki funkcioner PDK, Džavit Haliti, odgovorio u šali: "Previše tražite od nas. Mi samo stvaramo poslanike parlamenta".⁸³

Poslanici Skupštine Kosova vrlo malo polažu računa svojim biračima. S obzirom na tendenciju na Kosovu da se podele vrše na regionalnoj i lokalnoj osnovi, prilično veštačko "prepuštanje" njegovih stanovnika centralnim institucijama u Prištini, u skladu sa podelom na tri partie, možda i nije najgori ishod koji bi se mogao zamisliti. Međutim, umesto da uzgajaju i potpomažu organski razvoj zajedničkog nacionalnog identiteta i bezbednosne zajednice, te stranke su zauzele položaj sličan drveću u gustoj šumi koje se medjusobno borи за tračak svetlosti, a čije lišće i grane predstavljaju njihovo lice u javnosti, dok je njihova medjusobna isključivost pojačana zasebnom, razgranatom korenском strukturom obaveštajne delatnosti njihovih rivala, podzemlja i mreža kriminalaca, koje treba hraniti i koje njih hrane.

⁸² Vidi Izveštaj Krizne grupe za Evropu, broj 88, *What Happened to the KLA?*, 3. mart 2000. godine, kao i Izveštaj Krizne grupe za Evropu, broj 97, *Elections in Kosovo: Moving Toward Democracy?*, 7. juli 2000. godine.

⁸³ Razgovor Krizne grupe sa Ljuljzimom Pecijem, izvršnim direktorom Kosovskog instituta za istraživanja i razvoj politike, KIPRED, Priština, 18. januar 2005. godine.

Izborni sistem zatvorenih lista ojačao je tri hijerarhijske i hermetički zatvorene partijske strukture, čime je doprineo da se čvrsto održe na vlasti lideri koji su se pojavili iz ratnog perioda, kao i da se pomrače potencijali razvoja. Izborni sistem u kojem bi bile kombinovane izborne jedinice sa jednim mandatom i partijske liste ili koji bi makar imao regionalne izborne jedinice, umesto da se Kosovo tretira kao jedna izborna celina, omogućio bi da Skupština bude prožeta novom energijom.

Stub kojim rukovodi OEBS, u oblasti izgradnje institucija i demokratizacije, može da se osloni na mnoge resurse, a budući da je nadgledanje njegova jaka strana, on može da opstane čak i izvan rešenja o konačnom statusu.⁸⁴ Međutim, po svemu sudeći, on nema opštu strategiju demokratizacije Kosova, a naročito je bio pasivan u svom pristupu stvaranju optimalnog izbornog sistema, zauzevši stav da tu odluku Kosovo mora sâmo da doneše.⁸⁵ Kad se pobliže pogleda, može se zaključiti da je OEBS celu tu stvar prepustio istim onim političkim elitama kojima je u velikom interesu da se zadrži postojeći izborni sistem zatvorenih lista. Snažna kampanja za izmenu izbornog sistema, koju su 2004. godine pokrenule nevladine organizacije na Kosovu, pridobila je velike simpatije nekih medjunarodnih faktora prisutnih na Kosovu, kao i američke vlade, ali su je stub kojim rukovodi OEBS i tadašnji SPGS, Holkeri, potisnuli u stranu.⁸⁶

⁸⁴ Vredi razmislti o tome kako su, u okviru stuba kojim rukovodi OEBS, ostvareni slabi rezultati rada u poređenju sa njegovim budžetom. Na stub za izgradnju institucija na Kosovu izdvaja se 22-23 posto ukupnog budžeta OEBS-a, u kojem je zaposleno oko 300 stranaca i skoro 1.000 članova lokalnog osoblja.

⁸⁵ Moguće je da ovo predstavlja abdikaciju odgovornosti UNMIK-a, koja mu je poverena Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. U novoj literaturi posvećenoj demokratizaciji u državotvornom kontekstu, naglašava se potreba za nametljivom spoljnom intervencijom i stvaranjem gусте efikasnih struktura, koje će omogućiti uspostavljanje demokratskih institucija zasnovanih na održivom razvoju i miroljubivoj opciji. Vidi Roland Paris, *At War's End: Building Peace After Civil Conflict* (Kembridž, 2004.), i Džek Snajder, *From Voting to Violence: Democratisation and Nationalist Conflict* (Njujork/London, 2000). Neki kosovski intelektualci su krajem 1999. godine izrazili potrebu za takvim pristupom. Vidi Izveštaj Krizne grupe broj 83, *Starting from Scratch in Kosovo: The Honeymoon is Over*, 13. decembar 1999. godine, str. 9-12.

⁸⁶ Kao opravdanje za ostajanje pri izbornom sistemu zatvorenih lista navedeno je da je ovaj sistem jednostavan i da garantuje da će najmanje 30 posto poslaničkih mandata dobiti žene, budući da je, po sistemu otvorenih lista, na izborima 2000. godine, bilo mnogo nevažećih glasačkih listića i da je

B. IZBORI ODRŽANI U OKTOBRU 2004.

Izbori održani u oktobru 2004. godine su, po svemu sudeći, označili napredak u učvršćivanju gradjanskog mira.⁸⁷ Zbog pravila koja su nalagala ravnopravnu medijsku zastupljenost svih stranaka, medijski prostor bio je preplavljen raznoraznim anonimusima, kandidatima grupa gradjana i malih stranaka nacionalnih manjina, čime je bila uskraćena mogućnost za održavanje sadržajne debate između glavnih kandidata na izborima. Reklame PDK na televiziji i u novinama delovale su vizuelno najbolje uradjene, ulickane i "savremene". Za razliku od njih, LDK se najvećim delom oslanjao na izborne skupove, na kojima je ponosno demonstrirao svu snagu podrške svojih pristalica, koja je doživela kulminaciju na velikom skupu sa koncertom, koji je održan poslednjeg dana izborne kampanje, na stadionu u Prištini.

Iako su se nove partije, kao što su ORA, partija izdavača Vetona Suroija, i ADK, partija političarke Edite Tahiri koja se odvojila od LDK, borile za svoje mesto kreativne treće snage, nad kojom je na izborima 2001. godine Haradinajev AAK imao monopol, i iako je PDK polagao velike nade u to da će uspeti da još više podrije vodjstvo LDK, od 2001. godine vrlo malo toga se promenilo u ishodu glasanja, a odziv birača bio je gotovo isti kao na prethodnim izborima. Ulickana izborna kampanja PDK nije imala nekog naročitog efekta na biračko telo, tako da je ova partija dobila samo tri posto više glasova nego na prethodnim izborima, odnosno nešto ispod 29 posto glasova. Sa preko 45 posto osvojenih glasova, LDK je uspeo da spreči nove gubitke, nakon što mu je podrška glasača opala na taj nivo 2001. godine, u odnosu na 58 posto koliko je osvojio prethodne godine.⁸⁸

samo 8,2 posto žena bilo zastupljeno medju uspešnim kandidatima, dok je već na sledećim izborima, po sistemu zatvorenih lista, bilo zastupljeno 28 posto žena. Osoblje OEBS-a još tvrdi da sa garantovanjem interne partijske demokratije prestaje svaka potreba za otvorenim izbornim listama, što predstavlja sumnjičivi zaključak, zasnovan na sumnjičivoj premisi. Osim toga, UNMIK nije uspeo da preduzme energične mere kojima bi se garantovala unutrašnja stranačka demokratija.

⁸⁷ Opštinski izbori u oktobru 2000. godine, opšti izbori u novembru 2001. godine, kao i opštinski izbori u oktobru 2002. godine, bili su narušeni političkim ubistvima funkcionera LDK, do kojih je došlo neposredno nakon tih izbora. Vidi Arben Ćirezi: "Kosovo: Election marred by political killing" /Izbori na Kosovu narušeni političkim ubistvima/, IWPR, 31. oktobar 2002. godine.

⁸⁸ Na opštlim izborima 2001. godine, LDK je osvojio 45,7 posto glasova, PDK 25,7%, koalicija "Povratak" kosovskih

Kampanja AAK delovala je neusredsredjeno. Ova partija je, po broju glasova, osvojila drugo mesto, iza LDK, čak i na svom domaćem terenu, u Dečanima, premda joj je, skromni uspeh koji je ostvarila izvan središta regiona Dukadijini pomogao da zadrži praktično nepromenjenu podršku birača od 8,4 posto. ADK Tahirijeve doživeo je potpuni fijasko, ali je zato Suroijeva partija, ORA, osvojila čak 6,2 posto glasova, a naročito je dobro prošla u urbanim sredinama, u Prištini i Djakovici.

"Partija pravde", koja se nalazi na marginama političkog života, je nova partija kosovskih Albanaca, stvorena po uzoru na jednu uspešnu partiju islamske orientacije iz Turske, koja nosi gotovo identičan naziv. Ona je osvojila dovoljan broj glasova za jedan poslanički mandat. Partije sa izrazito panalbanskim programom ponovo su dobile minimalan broj glasova, a LPK je osvojio samo jedan poslanički mandat. Podjednako radikalna partija, LKCK, bojkotovala je izbore.

Zahvaljujući tome što su kosovski Srbi bojkotovali izbore, albanske partije glatko su osvojile još desetak mandata u Skupštini Kosova, koja ukupno ima 120 poslaničkih mesta. To je omogućilo da se bez većih problema formira koalicija između LDK i AAK, dok je dva od deset poslaničkih mandata rezervisanih za Srbe ostalo za Gradjansku inicijativu "Srbija", partiju Slaviše Petkovića, koja ima slabu podršku birača i koja se, na kraju, takodje pridružila vladajućoj koaliciji. Tako je nepopustljivost Beograda pomogla LDK da savlada veliku prepreku u formiranju većinske vlade, koja bi inače postojala, jer je dvadeset poslaničkih mandata rezervisano za predstavnike nacionalnih manjina. U izbornim sistemima nekih evropskih zemalja, tih 45 posto glasova, koliko je LDK osvojio, označavalo bi ubedljivu izbornu pobedu.

C. UČVRŠĆIVANJE KONTROLE KROZ MREŽU

S obzirom da nije imao nikakvu motivaciju da primeni neki drugačiji model, LDK je zapravo nasledio mrežu i način rada bivše Komunističke partije. Čak ni početkom 1990-ih godina, kada je LDK bio masovni pokret koji je okupljaо pisce, akademike, kao i popriličan broj bivših političkih zatvorenika, on nije imao demokratske instinkte.⁸⁹ Njegove novine daleko od toga da su bile

Srba 11,3 posto i AAK 7,8 posto. Na opštlim izborima 2004. godine, LDK je osvojio 45,4% glasova, PDK 28,85 %, AAK 8,4 % i ORA 6,2 %.

⁸⁹ Prema nedavnoj analizi, "od samog svog nastanka [LDK] je ispoljavao krute autoritarne sklonosti... Glasovi koji su izražavali neslaganje, pa čak i sumnju, bivali su gurnuti u

liberalne.⁹⁰ Podrška ovoj partiji na izborima ostala je čvrsta, uprkos tome što je, od kraja 1990-ih, doživela nekoliko naleta političkih dezterterstava i uprkos nedostatku unutrašnje reforme. Zahvaljujući navici, uglednom kontinuitetu, besprekornom ciklusu izbornih pobjeda i uvek istom imidžu njegovog lidera, Rugove, LDK je uspeo da ostane centralna i praktično konstantna odlika kosovskog političkog pejzaža. Nakon pobjede u ratu, koju su za njega izvojevali OVK i NATO, i zahvaljujući tome što se našao na "pravoj strani istorije", LDK je sada u poziciji koju ima retko koja partija iz istočnoevropskog komunističkog kalupa, da nije pod pritiskom da se promeni, bilo spolja bilo iznutra. Za novinare i istraživače, to je najnepristupačnija partija kosovskih Albanaca, koja je odbila čak i ponude donatora u pogledu tehničke pomoći.⁹¹

stranu". Vidi Pol Hokenos, *Homeland Calling: Exile Patriotism and the Balkan Wars* (Itaka/London, 2003), str. 230. Tokom 1990-ih godina, predsedništvo LDK nijednom nije sazvalo sednicu parlamenta koji je izabran na ilegalnim izborima kosovskih Albanaca, jer mu je više odgovaralo da zadrži politički monopol i ograniči debatu. Način na koji LDK trenutno kontrolše Skupštinu Kosova ispoljava slične odlike, jer se plenarne sednice sazivaju u velikim vremenskim razmacima.

⁹⁰ *Rilindja*, a potom i *Bujku*, tokom 1990-ih godina. Od rata je glavni glasnogovornik LDK bio dnevni list *Bota Sot*, čije se sedište delom nalazi u Švajcarskoj. Tokom 2004. godine, LDK je osnovao još jedan dnevni list, *Pavaresia*. To su bila jedina dva lista koja je predsednik privremene komisije za medije cenzurisao, a potom i novčano kaznio, zbog pristrasnog izveštavanja tokom izborne kampanje 2004. Sledeći primer pokazuje na koji način je *Bota Sot*, opisujući aktivnosti protivničke partije, pokvario imidž "umerene" partije, koji se obično vezuje za LDK: "ORA je već njavila da će biti duboko odana pravu srpske manjine da ostvari svoju ambiciju vezanu za 'podelu' Kosova. Stoga, nije ni čudo što je, u svom najnovijem intervjuu, blizak prijatelj Vetona Surojia, Vuk Drašković, otvoreno najavio srpske planove za podelu Kosova. To je kopilanski metod kojim se služe kopilad i hijene, kamuflirani plaštom umerenosti i progrusa, koji imaju do detalja razradjenu, najsavremeniju tehnologiju koja funkcioniše sa nameštenom preciznošću kazaljki na panslovenskom 'časovniku' (ORA [na albanskom 'časovnik'])], i koji kao 'spasitelji' reaguju u pet do dvanaest, napadajući jadnu žrtvu na izdisaju, u nadi da će ispuniti svoju nezasitu želju da 'ostvare' 'veliku boljševičko-panslovensku pobedu'". Bardulj Ajeti: "The Tito-ist and pan-Slavic 'clock' /Titoistički i panslovenski 'časovnik'/ [ORA]", 23. avgust 2004. godine.

⁹¹ Ocenjujući od jedan do deset otvorenost raznih partija prema konsultantima i mogućnostima za obuku, šef jedne od organizacija za pružanje pomoći u oblasti demokratizacije dao je desetku AAK, peticu PDK, a jedinicu LDK. Razgovor Krizne grupe, Priština, mart 2005. godine.

Uprkos tome što je u svakoj od prethodne dve runde opštih izbora LDK učestvovao kao najveća partija, on se uvek stidljivo sklanjao od preuzimanja vodeće uloge u izvršnoj vlasti, prepustajući funkciju predsednika vlade PDK, 2002. godine, a zatim i AAK, 2004. godine. Njemu više odgovara da drugi za njega obave najteži deo posla i budu u žiži javnosti ili da izigravaju žrtvenog jarcu, dok on ubire koristi od toga za sopstvenu mrežu. Sa odlaskom Haradinaja, ravnoteža snaga u vlasti izrazito se pomerila u korist LDK, bez obzira na to što se na funkciji predsednika vlade nalazi Kosumi iz AAK. O tome slikovito govori činjenica da je on postavio Rugovinog rođaka, Nasera, za svog savetnika.⁹² LDK takodje neće teško pasti da opoziciji prepusti vodeću ulogu u vezi sa pitanjem konačnog statusa Kosova, a predsednik Rugova je navodno takvu ponudu već dao Hašimu Tačiju, u martu 2005. godine. Ako se desi da nešto ne bude kako valja, LDK neće morati da preuzme krivicu za to.

Medutim, okruženje unutar LDK postepeno je ogrubelo. To više nije jedinstven nacionalni pokret. Mnogi intelektualci napustili su njegove redove, a u partiji je ostalo mnogo manje ličnosti koje su voljne da održavaju odnose sa drugim političkim partijama i da prevazilaze razlike, kao što je to činio pokojni potpredsednik partije, Fehmi Agani.⁹³ List blizak LDK, *Bota Sot*, vodi zajedljive kampanje protiv partijskih disidenata, preletača i političkih neprijatelja. Jedna žrtva njegovih napisa na sledeći način je posvedočila o tome dokle idu partijske debate: "Teško da će se LDK promeniti, jer čim počnete drugačije da razmišljate...tretiraju vas kao neprijatelja".⁹⁴ Atentati na funkcionere LDK, izvršeni u periodu od 1999. do 2002. godine, posejali su strah medju članovima ove partije. Premda gotovo nijedno od ovih ubistava nije

⁹² Naser Rugova je više godina bio visoki funkcijer protokola u kabinetu predsednika Rugove. Za njega se takodje naveliko smatra da je učestvovao u rukovodjenju jednim preduzećem, sa sedištem u prištinskom naselju Dragodan, koje se bavi pružanjem savetodavnih usluga preduzećima u vezi sa učešćem na tenderima za dodelu ugovora od strane lokalnih i centralnih organa vlasti. U intervjuu koji je 24. maja 2005. godine dao listu *Express*, on je zvanično porekao svoje angažovanje u tom preduzeću. S druge strane, poslovni ljudi se nezvanično žale kako moraju redovno da odlaze na Dragodan da bi dobili šansu da pobede na tenderima koje organizuju vlada i opštine. Smatra se da je Naser Rugova blizak najužem krugu savetnika predsednika Rugove, u koje spadaju i šef njegove obaveštajne službe i savetnik za nacionalnu bezbednost, Ram Maraj, i predsednikov sin, Uk Rugova.

⁹³ Aganija su ubile srpske snage bezbednosti, kada je pokušao da pobegne u Makedoniju u maju 1999. godine za vreme NATO bombardovanja.

⁹⁴ Razgovor Krizne grupe, maj 2005. godine.

razjašnjeno, ona se uglavnom pripisuju OVK i njegovim naslednicima.⁹⁵

Incidenti na lokalnom nivou kao da potvrđuju da je unutrašnje okruženje ove partije postalo tvrdje. Skup u prištinskom hotelu "Grand", jula 1994, posvećen dogovorima oko liste kandidata za opšte izbore, završio se fizičkim premlaćivanjem dva visoka funkcionera partije. Rulja u tom kraju nepoznatih muškaraca okupila se u holu ispred sale u kojoj se održavao sastanak opštinske organizacije LDK u Uroševcu, 19. februara 2005. godine, kako bi izvršila pritisak na delegate da smene zamenika predsednika opštine Uroševac, Faiku Graincu, sa funkcije u predsedništvu tog opštinskog odbora. On se zamerio bivšem predsedniku opštine i predsedniku opštinskog odbora LDK, Ademu Salihaju, time što se kandidovao za njegovu funkciju, nakon što je Salihaj postavljen za potpredsednika vlade u decembru 2004. godine.

Bezbednjaci su, po svemu sudeći, iskoristili priliku da prošire svoj uticaj u partiji. U julu 2004. godine, do tada nepoznata organizacija koja sebe naziva "Bezbednost domovine", a koja se poistovećuje sa snagama FARK-a⁹⁶ i koja tvrdi da nadgleda LDK, izdala je nekoliko saopštenja u kojima je nasiljem pretila partijskim "dezerterima" i njihovim porodicama ako, pre izbora, budu pokušali da odvuku još članova iz stranke. Oni su stupili na scenu nakon što su Tahirijeva i ostali napustili LDK i osnovali supraničku stranku. Nakon što je izvršni odbor (predsedništvo) stranke demantovao bilo kakvu vezu sa ovom organizacijom, "Bezbednost domovine" izdala je još jedno saopštenje u kojem je prezrije odbacila stavove takvih "običnih članova LDK" kao beznačajne i neobaveštene: "Mi nadgledamo rad LDK, ali oni ne nadgledaju naš rad... Uživamo

⁹⁵ Medju žrtvama ubistava su aktivista LDK iz Istoka, Šaban Manaj, koji je ubijen u avgustu 2000. godine, Rugovin bliski savetnik i vodja kampanje, Džemailj Mustafa, koji je ustreljen na svom kućnom pragu u novembru 2000. godine, predsednik opštine Klina i član LDK, Ismet Rači, koji je ubijen u aprilu 2001. godine, novinar lista *Bota Sot*, Bekim Kastrati, zatim jedan pripadnik obezbedjenja LDK, koji je ubijen iz zasede u svojim kolima u oktobru 2001. godine, kao i Smajl Hajdaraj, koji je tek bio izabran za poslanika Skupštine Kosova kada je ubijen u svom stanu u Peću u januaru 2002. godine, a lidera LDK iz Suve Reke, Uke Bitićija, i njegova dva telohranitelja usmrtila su dva pripadnika lokalne organizacije PDK, dok su proslavljali svoju pobedu na opštinskim izborima u oktobru 2002. godine.

⁹⁶ U svom saopštenju od 17. jula 2004. godine, oni tvrde da su se pojavili u javnosti na sahrani Tahira Zemaja, početkom 2003. godine, i da "otkako smo se mi pojavili, na Kosovu nije bilo više nijednog političkog ubistva".

poverenje predsednika Rugove".⁹⁷ Na ovo nisu dali komentar ni Rugova niti njegov predstavnik za štampu. Jedan visoki opštinski funkcioner LDK kasnije je Kriznoj grupi rekao sledeće: "'Bezbednost domovine' pokušava da ljude u LDK natera na poslušnost i da na vlast dovede svoje ljude".⁹⁸

Prilikom razgovora, nekoliko visokih funkcionera LDK iz drugih opština nosilo se mislu da radije sami iznesu u javnost ono što su govorili pod torturom srpske policije, 1990-ih godina, nego da dopuste da im šef obaveštajne službe LDK i dalje time maše nad glavom.⁹⁹ Po svemu sudeći, obaveštajna služba LDK je još ranije budno pratila delatnost nekoliko visokih funkcionera stranke.¹⁰⁰

Zbog nerazvijene unutrašnje demokratije i Rugovinog spoja neaktivnosti i autoritarnog ponašanja, stranka je postala izložena mogućnosti podmuklog internog preuzimanja. Postoji opasnost da će njene formalne strukture postati samo puka fasada, kojom se kamuflira kontrola koju vrše neidentifikovani krugovi bliski Rugovi.¹⁰¹ Statutom LDK nije predviđeno tajno glasanje za stranačke funkcije. Kandidate za stranačke organe, kao što je glavni odbor, obično određuje rukovodstvo stranke, a njihova kandidatura potvrđuje se putem aklamacije, bez raspisivanja konkursa u opštinskim

⁹⁷ Vidi Zija Miftari: "'Sigurimi' demanton Kryesine e LDK-se, thote se e ka 'bekimin e presidentit' Rugova" ["Bezbednjaci" odbacuju stav predsedništva LDK, tvrdeći da uživaju "poverenje predsednika" Rugove], *Koha Ditore*, 18. juli 2004. godine.

⁹⁸ Razgovor Krizne grupe, maj 2005. godine.

⁹⁹ Razgovor koji su delimično čuli, a delimično prepričali predstavnicima Krizne grupe njegovi učesnici, u proleće 2005. godine.

¹⁰⁰ Razgovori Krizne grupe sa funkcionerima LDK i policije, u maju 2005. Vidi takođe feljton, u okviru kojeg je *Koha Ditore* objavio seriju dosjeća, koje je navodno prikupila obaveštajna služba LDK, a do kojih je kasnije došao PDK i predao ih UNMIK-u, od 5. do 8. maja 2005. godine.

¹⁰¹ U izjavi iz 2000. godine, portparol LDK, Miljazim Krasniči (koji je od tada napustio stranku) žalio se kako se "odluke u LDK donose na način koji se ne zasniva ni na kakovom statutu, a donosi ih grupa koja sebe voli da naziva 'Rugovinim sledbenicima'". On je rekao da je ovo nanelo štetu LDK i naglasio je potrebu da se poštuje statut stranke, da odluke donose nadležni organi, kao i da svi postupci stranke budu transparentni svim njenim članovima, kao i javnosti. "Nažalost, do sada se to nije desilo u LDK, a ja ne vidim spremnost da se to promeni... Možda se posledice sada ne vide, ali sam sasvim siguran da će, ako se tako nastavi, šteta biti nepopravljiva." Zeri: "Da li je LDK živ ili mrtav?", 24. april 2000. godine. Vidi takođe UNMIK-ov izveštaj o stanju u medijima, na vebajtu: <http://www.unmikonline.org/press/mon/lmm260400.html>.

odborima stranke. Izgleda da LDK saziva svoju generalnu skupštinu samo da bi udvoljio propisima UNMIK-a. Njegova prva generalna skupština posle rata održana je u junu 2002. godine. Iako je druga skupština održana u junu 2004. godine, u skladu sa rokom koji je odredio UNMIK, glasanje za ključne funkcije u partiji ponovo je izvršeno putem aklamacije. Ako UNMIK ne bude izvršio jači pritisak, formalno povlačenje predsednika Rugove sa funkcije predsednika stranke, za koje su se stekli uslovi u februaru 2005. godine, samo će ubrzati njegovu tendenciju, kao i tendenciju njegovih favorita, da izvrši koncentraciju vlasti izvan zvaničnih rukovodećih struktura stranke.¹⁰²

Održavajući imidž Sfinge, uz snažno razvijen osećaj za medjupartijsko pozicioniranje, Rugova je, od sredine 1990-ih, postepeno usvojio stil strogoće, nedostupnosti i neaktivnosti. On retko kada izlazi iz svoje ogradjene rezidencije, koju su, do 20-22. aprila 2005. godine, umesto kosovske policije čuvali nadmeni pripadnici paralelne strukture bezbednosti.¹⁰³ Rugova se sve više oslanja na uzak krug svojih savetnika, među kojima istaknuto mesto ima šef navodne obaveštajne službe LDK, Rame Maraj. Za Rugovinog sina, Uku, se naveliko priča da je od oca dobio dozvolu za svoje poslove.¹⁰⁴ Jedan visoki opštinski funkcioner LDK

izneo je tvrdnju da je u LDK javna tajna da sve odluke potiču od Ramea Maraja i Adema Salihaja. Jedan drugi je, pak, tvrdio da su potpredsednika vlade i ministre u vlasti iz redova LDK izabrali "ilegalno ubaćeni ljudi", koji su se navodno "ulogorili" u Rugovinom kabinetu odakle "kontrolišu tendere".¹⁰⁵

Iako je imenovanje Salihaja za potpredsednika vlade iznenadilo ljude sa strane, ono bi zapravo moglo da bude odraz toga da stranku sve čvršće u šaci drže bezbednjaci, obaveštajci i biznismeni koji okružuju Rugovu. Smenjivanje čitave prethodne garniture ministara iz LDK, koji su uglavnom zamenjeni kadrovima sa nivoa opština, predstavljalо je još jedno iznenadjenje. PDK je izneo tvrdnju da većina ovih ministara svoj položaj duguje "Bezbednosti domovine" i da, zbog toga, to predstavlja "uvodenje političkog i privrednog kriminala" u samo srce vlade. Na stranu patetika, svedočenje opštinskih funkcionera LDK zaista ukazuje na to da -- uz eventualne izuzetke, kao što je, na primer, ministar za lokalnu samoupravu, Ljutfi Haziri -- novi ministri ipak nešto duguju vaninstitucionalnim savetnicima. Njihovo imenovanje može da označava novi prođor u centralne organe vlasti, navodno radi sprovodjenja sistema centralizovane paralelne kontrole i nadgledanja tendera koje organizuje vlada, za koje se navodno plaćaju debele provizije, a koji je već do savršenstva razradjen na opštinskom nivou. Jedan funkcioner LDK izneo je tvrdnju da partijska obaveštajna služba preuzima partiju i da, sa te pozicije, takodje pokušava da preuzme kontrolu nad vladom i osigura svoje ekonomski interes. Zahvaljujući uspehu na izborima i koaliciji sa AAK, ta obaveštajna služba je stekla sigurnost koja joj je omogućila da se osloboди podele plena sa PDK i njegovom obaveštajnom službom, koja je obeležila široku višestranačku koaliciju, u periodu od 2002. do 2004. godine.

D. DA LI JE DOŠLO DO POMRAČENJA PARTIJE RATA?

Rezultati izbora iz oktobra 2004. godine predstavljali su višestruki šok za PDK, stranku koja je formirana kao politički naslednik OVK. Izneverena je njegova prepostavka da će mu mlada demografska struktura

¹⁰² UNMIK je smatrao da je to što se Rugova nalazi na dve funkcije u suprotnosti sa odredbom Ustavnog okvira, po kojoj je "predsednik Kosova dužan da zastupa ceo narod ... [i]... ne sme da ima nijednu drugu funkciju niti zaposlenje". Iako se UNMIK ovome nije protivio za vreme Rugovinog prvog predsedničkog mandata, uoči sednice Saveta bezbednosti UN posvećene Kosovu, u februaru 2005. godine, kancelarija specijalnog predstavnika generalnog sekretara UN i članovi diplomatskog kora u Prištini inistirali su da se Rugova povuče iz rukovodstva LDK, zapretivši da će, u suprotnom, poništiti njegov izbor za predsednika. Rugovina "ostavka" na funkciju u partiji bila je vrlo neuverljiva. On je nastavio da predsedava partijskim sastancima, a nisu najavljeni nikakvi planovi za izbor novog lidera stranke.

¹⁰³ Desetorici ovih čuvara UNMIK je, pre nekoliko godina, izdao dozvolu za rad, a plaćala ih je vlada. Navodno je još oko petnaest njih finansirao LDK. Nakon bombaškog napada u martu 2004. godine, angažovano je još dvadeset čuvara, koji su plaćani iz nekog alternativnog izvora. U velikoj akciji UNMIK-a i jedinica Kosovske policijske službe (KPS), rezidencija predsednika opkoljena je kasno uveče 20. aprila 2005. godine, a velika grupa ovih čuvara razoružana je i zamjenjena pripadnicima jedinica KPS. Vidi Suzana Bitići: "Presidencia mbrohet duke i bastisur" [Racijom u odbranu predsedništva], *Koha Ditore*, 23. april 2005. godine.

¹⁰⁴ Vidi članak "Gameboy", objavljen u časopisu *Java* 21. aprila 2005. godine, u kojem je opisano kako je Uke Rugova navodno postao ključna ličnost za donošenje odluka u jatu svoga oca. Neki lokalni posmatrači uočili su sličnost između Ukea Rugove i načina na koji on koristi predsednička ovlašćenja svoga oca i ponašanja

dece srpskog i hrvatskog predsednika, tokom 1990-ih godina. Možda ova sličnost predstavlja odraz zajedničkog jugoslovenskog političkog nasledja između SPS-a u Srbiji, HDZ-a u Hrvatskoj i LDK-a na Kosovu.

¹⁰⁵ Razgovor Krizne grupe, april 2005. godine. Jedan funkcioner PDK iz iste opštine napomenuo je da su, makar u njegovoj opštini, u dosjeu PDK određeni lokalni funkcioneri LDK pogrešno označeni kao pripadnici "Bezbednosti domovine".

Kosova pomoći da još više podrije vodeću poziciju LDK. Bojkot izbora od strane Srba, nova odlučnost koju su ispoljili LDK i AAK, kao i odbijanje UNMIK-a da ga zaštitи od posledica izbornog poraza, doveli su do toga da PDK ne dobije mesto premijera, na koje je on smatrao da ima posebno pravo, bez obzira na izborne rezultate.

Ova partija ima dva lica, kao Janus. U najboljem slučaju, ona može istovremeno da se dodvori raznim biračima, u namerni da ukloni LDK sa pozicije vodeće političke snage na Kosovu. U najgorem slučaju, njen politički razvoj sputan je potrebom da uskladi nekompatibilne interese i pravce. Kampanja kojom je lider ove partije, Hašim Tači, pokušao da borbu protiv korupcije učini glavnom političkom temom početkom 2004. godine, propala je zbog rasprostranjenog mišljenja javnosti da ni ministri iz PDK "nisu cvećke". Dok su Rugova, Haradinaj i Suroi oduvek bili centralne figure u svojim partijama, Tači je u PDK morao da deli slavu, kao prvi medju jednakima, sa ostalim uglednim ličnostima u svojoj partiji, kao što su Jakup Krasnići i Džavit Haliti, a, u izbornoj kampanji, i sa tadašnjim premijerom, Bajramom Redžepijem. Tači i Redžepi su u jednom video snimku čak prikazani kako u istim trenerkama zajedno džogiraju po šumi.¹⁰⁶

Krasnići, generalni sekretar PDK i bivši portparol OVK, takođe ima dosta pristalica u partiji. On je stvorio ratoboran imidž u javnosti -- u vladi, po tome što je u otvorenom pismu Kofiju Ananu, 2003. godine, osudio politiku UNMIK-a, a u opoziciji, po tome što je UNMIK-u prijavio potpredsednika vlade, Salihaja, i ministre iz LDK, zbog sumnje u njihovu umešanost u "zajedničke zločine, kao što su ubistva, pretnje i ucene, privredni kriminal i druga dela kažnjiva po važećim zakonima". Prema rečima jednog diplomata, on je ministarstvo za javne usluge, na čijem čelu se nekada nalazio, pretvorio u "drenički biro za zapošljavanje". Džavit Haliti, bivši intendant OVK i navodno jedan od najbogatijih ljudi na Kosovu, više voli da svoju ulogu igra iza kulisa, kao siva eminencija partije, deklarativno se zalažući za umeren i razuman pristup, ali ne pokazujući nikakvu energiju da to sproveđe u delo.

Tačijevi oprezni stavovi u maniru državnika, u pogledu čitavog niza pitanja tokom proteklih nekoliko godina, kao i njegova dugogodišnja želja

¹⁰⁶ Jedno istraživanje posvećeno tome kako glasaju (žene) birači, čije je rezultate Kosovski centar za proučavanje odnosa medju polovima objavio 23. maja 2005. godine, ukazuje na to da, dok su LDK i AAK osvojili otprilike 60 posto glasova zahvaljujući harizmi svojih lidera, PDK je samo 40 posto glasova osvojio zahvaljujući Tačiju. Vidi: "How Do Women in Kosova Vote?" /Kako glasaju žene na Kosovu?/, na vebajtu: www.kgscenter.org.

da se PDK razvije u socijaldemokratsku partiju, doprineli su tome da se ovoj partiji priključi ugledni akademik, Enver Hodžaj, u letu 2004. godine, i da se povećaju šanse za reformu u partiji. Međutim, izgleda da su inicijative vezane za ovo usmerenje do sada ostale mrtvorodjene. Nakon nekoliko meseci provedenih u opoziciji, PDK tek treba da ostvari svoju saopštenu nameru da formira vladu u senci.¹⁰⁷ Umesto toga, on je svoju energiju usmerio na kampanju optužbi na račun članova vlade i njihove umešanosti u organizovani kriminal, terorizam i ubistva, čime je samo povećao političku napetost i zabrinutost u pogledu bezbednosti. Izgleda da je isuviše lako odvući PDK od dugoročne potrebe da izgradi sopstvenu bazu podrške i kredibilitet. Neki pažljivi posmatrači izrazili su veliko nezadovoljstvo time što samo šaćica visokih rukovodilaca u sedištu stranke dosledno radi svoj posao, dok se ostali pojavljuju samo onda kada se na vidiku ukaže mogućnost za povratak u vladinu koaliciju.¹⁰⁸

Očigledno je da ova partija u svom angažovanju još uvek ne posvećuje dovoljno pažnje detaljima. U gradovima u kojima bi većina koju ima LDK mogla biti ranjiva, kao što su Prizren i Uroševac, nema uočljive mobilizacije članova PDK. Ova partija se nije potrudila da poveća broj svojih članova u Dukadjiniju, pretpostavljajući da tamo može da se osloni na AAK.¹⁰⁹ U opoziciji je propustila priliku da izgradi savez sa građanskim društvom, kao, na primer, kroz kampanju za izmenu zakona o radiodifuziji, pre nego što Skupština, čega se PDK plaši, otvoriti put vladi za kontrolu nad elektronskim medijima. Ova partija je naglo prestala da se angažuje u javnosti i ograničila se na upućivanje žalbi UNMIK-u.¹¹⁰ Na burnoj sednici Skupštine, održanoj 22. aprila 2005. godine, poslanici ORA su bili ti koji su se najviše usprotivili navodnom falsifikovanju od strane osoblja Skupštine zaključaka koje je donela ad hoc skupštinska komisija zadužena za poslovnik, kojom rukovodi PDK.

Postoji dosta političkog prostora da PDK preuzeme vodjstvo u pogledu pitanja vezanih za konačni status i tako osvoji simpatije javnosti. Umesto toga, on se bavi opstrukcijom, a na pitanja vezana za konačni status uglavnom gleda kao na materijal koji mu omogućava da

¹⁰⁷ Vidi Artan Mustafa: "As hija e qeverise ne hije" [Ni senka od vlade u senci], Express, 19. april 2005. godine.

¹⁰⁸ Razgovori sa Kriznom grupom, 2004. i 2005. godine.

¹⁰⁹ Mnogi funkcioneri PDK i AAK i dalje medjusobno održavaju bliske odnose, pa se funkcioneri AAK često mogu videti u centrali PDK.

¹¹⁰ Vidi Tačijevi pismo upućeno specijalnom predstavniku generalnog sekretara UN, Jesenu-Petersenu, koje je 28. januara 2005. godine objavljeno u listu *Kosova Sot*.

dovede vladu u neprijatnu situaciju ili kao na poluge za lobiranje u vezi sa institucionalnim aranžmanima kojima će potkopati izborne rezultate iz 2004. godine. Međutim, u celini gledano, njegova taktika u opoziciji bila je taktika "zlobnika koji ne dâ drugima da uživaju čak ni u onome što njemu ne treba", od odbijanja da pomogne policiji da pronikne u smisao njegovog dosjea na 30 stranica, punog optužbi na račun LDK¹¹¹, do odbijanja da saradjuje u političkom forumu, koji je predložio SPGS, za postizanje međustranačkog konsenzusa u vezi sa pitanjem konačnog statusa.

Takva taktika može da bude odraz bojazni, od koje u osnovi pati PDK, da nikada neće uspeti da prikupi dovoljno podrške da bi pobedio na izborima i da zato mora da "uzburka vodu" i da se žali medjunarodnoj zajednici da ga vrati natrag u vladu. Imajući u vidu potrebu da se kosovski Albanci usaglase oko platforme u vezi sa konačnim statusom Kosova, reakcija nekoliko ključnih diplomatskih misija u Prištini je, u proteklih nekoliko meseci, bila usmerena na pokušaj da se ponovo uspostavi vlast zasnovana na širokoj koaliciji više stranaka, u čijem središtu bi se nalazio PDK. To je dovelo do opasnog približavanja zaključku da demokratija nije jedina glavna preokupacija na Kosovu. Zbog toga, cinici gledaju na koalicionu vlast koju bi predvodio PDK kao na potencijalno prijemčivijeg partnera za planove međunarodne zajednice, jer bi ona svoj mandat dobila prvenstveno zahvaljujući diplomatama, a ne zahvaljujući biračima na Kosovu. PDK je postao netrpeljiv prema UNMIK-u nakon što je UNMIK, posle odlaska Haradinaja, odbio da silom uspostavi novu široku koalicionu vlast, uprkos Solaninoj poseti, 15. marta 2005. godine, koja je bila posvećena upravo ovom najavljenom cilju.¹¹² Nastavljajući sa ovim pristupom, PDK je politički forum koji je predložio SPGS -- kao dopunu, a ne kao zamenu za izabrane vladine institucije -- smatrao sredstvom uz pomoć kojeg bi se na mala vrata domogao uticaja na vlast, insistirajući da se isključivo priključi telu koje "donosi odluke", a ne "savetodavnim" telu.

PDK u osnovi ima problem da prihvati činjenicu da je izgubio na izborima 2004. godine, kao i na svim

prethodnim izborima koji su održani posle rata. Jedan insajder iz ove stranke potvrdio je da se većina njegovih kolega "ne slažu i ljute se" kad se načne ova tema i insistiraju na tome da se onih tri posto više glasova, koliko je ova stranka osvojila u odnosu na izbore iz 2001. godine, tretira kao dokaz uspeha. Ovo neprihvatanje kvantitativnog aspekta demokratije jednako je neosetljivosti LDK prema njenim kvalitativnim aspektima.

PDK nije iskoristio razdoblje od 2002. do 2004. godine, kada je na vlasti bila koaliciona vlast u kojoj je učestvovao širok spektar stranaka, kao ni svoju dominaciju u kabinetu premijera, da se modernizuje i proširi granice delovanja izvan svojih regionalnih uporišta na području Drenice i centralnog Kosova i tako postane prava nacionalna partija. Njegovi lideri još uvek nose beleg svoje prošlosti, kada su se bavili zavereničkom i ilegalnom delatnošću, što je ostala njihova odlika koja se ogleda u tome da im više odgovara da svoj dosije o nedelima koja je navodno počinio LDK koriste kao sredstvo za iznošenje insinuacije, nego da te optužbe iznesu javno ili pred Skupštinom. PDK nikako da stvori jedan svež politički profil, koji bi ga odveo dalje od pozicije "partije rata". Dok se njegovi protivnici iz LDK još uvek jako dobro sećaju političkog nasilja koje se nad njima sprovodilo iz tabora OVK, kao i zastrašivanja novinara, koje je bilo uobičajena pojava 1999. i 2000. godine, PDK je takve stvari ostavio iza sebe, za vreme mandata široke koalicione vlade, u periodu od 2002. do 2004. godine. Uprkos tome, ne mora da znači da je ovaj napredak osiguran. Njegove pristalice koje se zalažu za tvrdju opciju sklone su rušilačkim akcijama, koje bi mogle da dovedu do otudjenja glasača iz urbanih sredina, koje više privlači blaži imidž partije iz proteklih nekoliko godina. Ukoliko predugo ostane u opoziciji, PDK bi mogao biti podložan eksploziji iznutra.

Ova partija se vezala za region Drenice, odakle potiču Tači i Krasnići. Vezanost pripadnika LPK u egzilu za staru tradiciju oružanog otpora dreničkih kačaka dovela je do stvaranja OVK, do proslavljenog poslednjeg uporišta i pogibije Adema Jašarija i više desetina članova njegove šire porodice u selu Prekaz u martu 1998. godine, zahvaljujući čemu je stvoren nacionalni kult, koji je PDK delimično prisvojio.¹¹³ Međutim, iako

¹¹¹ Izvori iz policije ispričali su Kriznoj grupi da je lider te stranke, Tači, odbio da se sastane s njima povodom ove teme. Pripadnici policije otišli su u sedište PDK, tražeći informacije i pristup svedocima ("zabrinutim gradjanima", od kojih su, prema navodima predstavnika PDK, dobijene informacije koje su uvrštene u taj dosije), ali su naišli na odbijanje.

¹¹² Razgovori Krizne grupe sa funkcionerima PDK, januar i mart 2005. godine. Vidi takođe Mufailij Ljimani: "Pse duhet to shkoje Jessen-Petersen?" [Zašto Jesen-Petersen treba da ode?], Express, 26. mart 2005. godine.

¹¹³ Prema rečima Pola Hokenosa: "Ova strategija liči na planove koje su, pre njih, imali revolucionari iz dijaspore ...: da se prvo ubace u okupiranu domovinu, povežu sa domaćim pokretom otpora i isporuče im oružje, a zatim da isprovociraju pobunu. Onda će lokalni ustanak buknuti kao šikara kad se zapali, a taj požar će se pretvoriti u narodni ustanak širih razmara, uz pomoć kojeg će se prognani vratiti na vlast". *Homeland Calling*, op. cit, str. 246.

je PDK imao koristi od svog pokušaja da uspostavi monopol nad oružanom oslobođilačkom borbom i stradanjem Drenice za vreme rata, ovaj zaostali region ne može sâm da obezbedi intelektualne ili ekonomski resurse koji su neophodni za dugoročno rukovodjenje Kosovom. Drenica nije u stanju da podrži nacionalne ambicije svojih istaknutih članova PDK, jer to bi izgledalo kao kad bi neko ko jaše kljuse učestvovao na konjskim trkama. Pa ipak, rukovodstvo PDK mora najaktivnije da bude angažovano upravo oko birača sa područja Drenice -- od kojih se neki nalaze izvan zvaničnih partijskih struktura. Tači često putuje u taj kraj. Bivši komandant OVK iz Drenice, Sami Ljuštaku je veoma uticajan. Zbog toga što nije uspeo da stvori kritičnu masu podrške u važnim urbanim sredinama, PDK je na kraju došao u situaciju u kojoj može da mu se desi da bude zaobidjen kada se stanje u politici konačno bude smirilo, nakon traumatičnih ratnih godina.

Uporište koje je ostvarila Suroijeva partija, ORA, na izborima u oktobru 2004. godine, kao i njen potpuno suprotan stil opozicionog rada u Skupštini -- koji je mnogo parlamentarniji od stila PDK, uključujući činjenicu da ORA više pažnje posvećuje detaljima u vezi sa radom vlade -- može da blokira šanse ove druge, veće partije da proširi svoju podršku u urbanim sredinama. PDK ne kontroliše nijedan veći grad. Mnoge stanovnike gradova PDK asocira na OVK i na vreme kada su njegovi pripadnici, neposredno nakon rata, iz sela upali u gradove, a potom počeli da pljačkaju, uzimaju reket, otimaju stanove i preuzimaju preduzeća i institucije. Iako je, u mnogim gradovima, PDK sada veoma prisutan u manjini, preti mu opasnost da će se naći na pogrešnoj strani podele izmedju sela i grada, koja je u albanskom društvu na Kosovu i dalje ogromna, uprkos velikoj unutrašnjoj seobi stanovništva, do koje je došlo posle rata.¹¹⁴

Zahvaljujući koaliciji sa AAK, Rugovin LDK uspeo je da ostvari strateški cilj da unese razdor u OVK, svog dugogodišnjeg protivnika, u uzastopnoj borbi za kontrolu nad naklonošću ljudi na Kosovu. Budući da LDK nema konkurenциje, kao jedina prava nacionalna partija, dva glavna regionala u kojima žive pristalice OVK, Dukadjini i Drenica, sada su se okrenula jedan protiv drugog. Neki ljudi unutar PDK optužuju AAK za

"izdaju", jer je ušao u "neprincipijelu" i "prljavu" koaliciju.

Ovim se postavlja pitanje šta je zapravo bio OVK. Do koje mere je on bio u vlasništvu kruga LPK, koji je, 1993. godine, počeo da se organizuje iz inostranstva, koji je vladao prilično udaljenim "glavnim štabom" OVK i koji je kontrolisao fond za borbu, pod nazivom "Domovina zove", u koji su kosovski Albanci u dijaspori uplatili milione dolara 1998. i 1999. godine? Radikalni LPK nameravao je da preko OVK istovremeno sruši i srpski režim i umereniji LDK. Međutim, na terenu je OVK poprimio mnoga lica, jer su lokalni i regionalni komandanti, kao i pripadnici parapolicijskih snaga po selima, delovali nezavisno od "glavnog štaba" i nezavisno jedni od drugih. Čak su i pripadnici snaga FARK, koje je okupio premijer iz LDK u egzilu, Bujar Bukoši, u kasnijim fazama rata nosili oznake OVK. Svako ko je htio, mogao je da se deklariše kao pripadnik OVK. Za mnoge ljude je OVK jednostavno bio orudje oslobođenja, koje je trebalo da se povuče po završetku rata. Iako su mnogi veterani i invalidi, kao i članovi porodica palih pripadnika OVK podržavali PDK, oni sve više vide i sebe i tri zasebna udruženja koja su "proizašla iz rata" kao glavne aktere u oslobođilačkoj vojsci i "ratnim vrednostima", a ne kao partijske političare.

Kao rezultat toga, PDK se nalazi pred najvećim izazovom do sada, u pogledu vlasništva nad mitom iz rata. On je iskoristio svoju dominaciju u Drenici da isključi LDK sa komemorativnih skupova posvećenih ratu i da učvrsti kult Adema Jašarija. Nedžat Daci je jedina ličnost iz LDK koja je uspela da dobije mesto na takvim svečanostima. Nijedan predstavnik LDK nije govorio na svečanosti otkrivanja spomenika Jašariju, održanoj 28. novembra 2004. godine u Srbici/Skenderaj, dok je Rugovina uloga bila ograničena samo na to da ga, na daljinu, posthumno odlikuje. LDK je pokušao da nadoknadi ovaj gubitak tako što je za sebe prisvajao, pozajmljivao ili otimao mrtve heroje rata. Godine 2003, opštinski odbor ove stranke je, u Dečanima, obavio ceremoniju sahranjivanja preneth posmrtnih ostataka braće Gervala -- radikalnih aktivista koje su jugoslovenski agenti ubili u Nemačkoj, početkom 1980-ih godina.¹¹⁵ Ta partija je, 9. aprila 2005. godine, podigla spomenik borcu FARK-a, Agimu Ramadaniju, u Gnjilanu.¹¹⁶ Dana 10. maja, opštinske vlasti LDK u Prizrenu, održale su komemorativni skup u Narodnom

¹¹⁴ Vidi Izveštaj Krizne grupe, *Collapse in Kosovo*, op. cit, str. 32-33. Pre nekoliko decenija, u gradovima se govorio turski jezik, a po okolnim selima albanski. U porodicama koje sebe smatraju "pravim" gradjanskim porodicama, starije generacije još uvek govore osmanlijsku varijantu turskog jezika. Vidi Izveštaj Krizne grupe, broj 58, *Unifying the Kosovo Fractions: The Way Forward*, 12. mart 1999. godine, str. 4-5, u kojem je opisana polarizacija na nivou selo-grad, izmedju LDK i OVK tokom rata.

¹¹⁵ Porodični izvori.

¹¹⁶ Da ironija bude veća, Ramadani nije bio član LDK, već male radikalne stranke, LKCK.

pozorištu, posvećen poginulom komandantu OVK, "Drinju".¹¹⁷

Koalicija sa Haradinajem omogućila je LDK da se postavi kao saveznik i branilac najharizmatičnijeg živog komandanta OVK sa terena.¹¹⁸ Iako je PDK negodovanje mase prema Haradinaju, na komemorativnim skupovima posvećenim OVK koji su nedavno održani u Drenici i Prištini, prikazao kao "presudu naroda", zbog njegovog "neprincipijelnog" saveza sa LDK,¹¹⁹ sâm Haradinaj je bio mišljenja da iza tih dogadjaja stoji PDK.¹²⁰ Haradinajeva odluka da se, u ovoj fazi, udruži sa LDK s jedne strane je ukazivala na to da PDK polako gubi kontrolu nad nasledjem OVK, a s druge strane je poslužila da ubrza sâm proces.¹²¹ Udruženja koja su "proizašla iz rata" sve više su se odvojila od političkih partija i postala centar sopstvene orientacije.¹²²

U značajnoj seriji intervjuja koje je dao za novine, u januaru 2005. godine, zamenik komandanta Kosovskog zaštitnog korpusa i bivši vrhovni komandant OVK, Sulejman Selimi, zvani "Sultan", odbacio je pretenzije bilo koje partie da preuzme

¹¹⁷ Ekrema Redžu, zvanog "Drini", ubio je takodje pripadnik OVK 8. maja 2000. godine.

¹¹⁸ Iz tog razloga je list *Epoka e Re* u više navrata pokušavao da ustvrdi da je LDK zabio Haradinaju nož u ledja -- da iskazi svedokâ iz LDK igraju presudnu ulogu u podizanju optužnice protiv Haradinaja od strane Haškog tribunala.

¹¹⁹ Razgovor Krizne grupe sa Hašimom Tačijem, Priština, 7. mart 2005. godine.

¹²⁰ Razgovor Krizne grupe, Priština, 21. januar 2005. godine.

¹²¹ Nakon ulaska u koaliciju sa LDK, Haradinaj se angažovao na učvršćivanju svojih odnosa sa najznačajnijim porodicama, pripadnicima OVK, kao što su porodice Jašari, Pajaziti i Ramadani. Razgovori Krizne grupe sa Ramušem Haradinajem, 21. januar 2005. godine, i sa izvorima iz Udruženja veterana, Priština, 15. februar 2005. godine.

¹²² Prema rečima rukovodilaca Udruženja veterana, oni "u svojim rukama drže čekić" nad glavama svih lidera političkih partija, kako bi bili sigurni da će oni ispuniti svoj zadat�ak u vezi sa konačnim statusom Kosova. Ukoliko do jeseni 2005. godine ne dodje do napretka u rešavanju konačnog statusa Kosova, veterani najavljuju da će organizovati kampanju koja će početi gradjanskom neposlušnošću -- tako što će na ulici spaliti svoja dokumenta koja im je izdao UNMIK, a zatim će spaliti i dokumenta koja su izdale Privremene institucije samouprave (PISK). Udaljavanje od eksplisitne lojalnosti prema PDK svesno je ubrzano nakon što je proglašena koalicija izmedju LDK i AAK, u pokušaju da se ostvari jedinstvo i solidarnost u celom pokretu veterana, u slučaju da Haradinaj bude optužen, kao i da se zaustavi reakcija veterana iz Dečana. Razgovor Krizne grupe sa izvorima iz Udruženja veterana, Priština, 15. februar 2005. godine.

monopol nad svojatanjem OVK, kritikujući ih da pokušavaju da prisvoje pale heroje rata.¹²³

Jedan segment raskola na liniji LDK-PDK datira još iz 1960-ih i 1970-ih godina, kada je u Titovoj Jugoslaviji počela emancipacija kosovskih Albanaca, nakon više decenija srpske dominacije i stroge kontrole bezbednosti od strane policije. Mnogi Albanci su prihvatali nove mogućnosti koje su se pred njima otvorile. Međutim, neki od njih, a naročito novi univerzitet u Prištini, i dalje su smatrali da su pobuna i otcepljenje jedini ciljevi kojima vredi težiti. Nemiri iz 1981. godine predstavljali su prekretnicu u tom smislu, jer su označili oštru podelu u albanskom društvu na Kosovu, na "zvaničnu" i "podzemnu" struju. Tokom cele naredne decenije, policajci, tužioци i sudovi, u kojima su dominirali Albanci, uhapsili su, krivično gonili i zatvorili na hiljade mladih aktivista, od kojih su mnogi bili vodjeni romantičnom i zanesenom privrženošću Enveru Hodži iz Albanije. Neki od njih su pobegli u inostranstvo, gde je, kao proizvod njihovog egzila, 1982. godine, nastao LPK, uz izvesnu pomoć albanske tajne službe.

Unutar Kosova, 1990. godine, pod pritiskom oštih mera i ukidanja autonomije od strane Miloševićevog režima, došlo je do ponovnog ujedinjenja zvanične i podzemne struje u novu partiju, LDK.¹²⁴ Njegovu organizacionu okosnicu¹²⁵ činili su kadrovi Komunističke partije, a pridružio mu se i znatan broj bivših političkih zatvorenika. Ogranci LDK nikli su kao pečurke širom dijaspore i odmah su premašili maleni LPK, koji su neki u to vreme smatrali "pokretom fanatika".¹²⁶

Međutim, novi razdor izmedju ove dve političke struje nastao je početkom 1998. godine, kada su bivši politički zatvorenici masovno napustili LDK i kada je došlo do uspona OVK, što je dovelo do novog odliva članstva LDK, zahvaljujući čemu je LPK stekao političku i finansijsku prednost. Na diplomatskoj konferenciji u Rambujeu, raskol izmedju suparničkih struja kosovskih Albanaca jedva se mogao zataškati. Po završetku rata i nakon što su snage NATO stigle na Kosovo u letu 1999. godine, OVK je formirao

¹²³ Vidi intervjue sa Škeljenom Gašijem, u listu *Kosova Sot*, od 5. do 11. januara 2005. godine, kao i dodatne komentare i reakcije, koje su usledile u naredne dve nedelje.

¹²⁴ Razgovor Krizne grupe sa tadašnjim potpredsednikom LDK i vodjom njegovog bloka bivših političkih zatvorenika, Hidajetom Husenijem, u Prištini, 29. decembra 1997.

¹²⁵ LDK se "nije pojавio niotkuda", potvrdio je njegov pokojni potpredsednik, Fehmi Agani. Razgovor Krizne grupe, u Peći, 24. decembra 1997.

¹²⁶ Vidi Tim Džuda, *Kosovo: War and Revenge* (Nju Hejven/London, 2000), radi potpunijeg opisa raskola u albanskom društvu na Kosovu i nadmetanja izmedju LDK i LPK u tome ko će od njih da privuče veću podršku dijaspore.

privremenu centralnu vladu, istisnuo LDK iz svih opština i imenovao direktore većine najznačajnijih preduzeća.¹²⁷ Potom je njen "premijer", Hašim Tači, osnovao PDK kako bi mogao da se kandiduje na prvim opštinskim izborima, održanim 2000. godine.

Postoje dve stvari koje su poremetile ovaj scenario. Pogaženi i preplašeni LDK potukao je PDK na prvim opštinskim izborima, osvojivši 58 posto glasova. Čak i u vreme dok je rat bio u punom jeku, LDK je oduvek uživao veću podršku naroda, nego privremena vlada koju je predložio OVK,¹²⁸ a birači su verovatno kaznili PDK zbog arogantnog ponašanja OVK posle rata. Upravo u to vreme je i bivši komandant OVK za područje Dukadjina, Haradinaj, odlučio da osnuje sopstvenu partiju, umesto da se priključi PDK.

Ukoliko vladajuća koalicija izmedju LDK i AAK bude uspela da se razvije i konsoliduje tokom tekućeg izbornog perioda (iako naredni izbori treba da budu održani tek krajem 2007), postoji bojazan u PDK da može ostati izvan vlasti dovoljno dugo da dodje do erozije njegove partijske strukture -- s obzirom da je potpuno ostao bez sredstava i patronata, nakon što je izgubio pristup državnim sredstvima i funkcijama, čak i u javnim institucijama, kao što su Prištinski univerzitet¹²⁹ i državna radio-televizija, RTK,¹³⁰ u kojima je, posle rata, stekao različite nivoje uticaja. Politička borba više nije toliko ideološke prirode, niti predstavlja nastavak raskola u društvu, kakav je postojao 1980-ih godina, već je to sada jedna zakulisna borba, koja se vodi oko kontrole nad sredstvima. Pristup PDK je da sačuva makar ono što ima, da mu LDK ne bi i to oteo.

E. PREVAZILAŽENJE ILI PRODUBLJIVANJE PODELA IZ RATNOG PERIODA?

Kada je Haradinaj osnovao AAK 2000. godine, jedna od njegovih namera navodno je bila da premosti jaz u albanskom društvu na Kosovu, koji je pred kraj rata vladao između OVK i LDK. U periodu neposredno nakon rata, napetost je bila toliko velika da je samo prisustvo medjunarodnih snaga¹³¹ spaslo kosovske Albance od punih posledica ovog dubokog raskola. Sa približavanjem izgleda za ostvarenje neke vrste nezavisnosti, ta napetost je ponovo izbila na površinu, u aprilu 2005. godine, čime je dovedena u sumnju sposobnost ove većinske zajednice da održi stabilan politički sistem.

Sa stanovišta PDK, ambicija koju je ispoljio AAK da "sruši veštačku podelu kosovskog društva na takozvane patriote i takozvane izdajnike"¹³² dovela je do toga da pobeda bude predata u ruke glavnom neprijatelju, LDK. Dok jedan visoki političar AAK hvali sadašnju vladajuću koaliciju, zbog toga što je uspela da ujedini ministre iz bivšeg OVK i LDK u jedan čvrsto povezani tim,¹³³ PDK tvrdi da se tu ne radi o istinskom pomirenju dva tabora, onog "nenasilnog" i onog "ratnog", već da se to pomirenje postepeno učvrstilo zahvaljujući kohabitaciji u širokoj koalicionoj vladi za vreme Redžepijevog manda.¹³⁴

Iako su na AAK prvobitno gledali kao na partiju iz OVK bloka i u početku ga pogrešno smatrali "bratskom partijom" PDK, AAK je još od samog početka sledio sopstveni pravac, što se, na primer, može videti po tome da je u najviše nivoje stranke uključio Mahmuta Bakalija, koji je bio šef pokrajinskog odbora Komunističke partije na Kosovu 1970-ih godina. Posle izbora u novembru 2001. godine bila je razmatrana mogućnost ulaska u koaliciju sa LDK, ali je Haradinaj smatrao da bi to bilo preuranjeno.

¹²⁷ Vidi Izveštaj Krizne grupe, *What Happened to the KLA?*, op. cit., i Izveštaj Krizne grupe, *Elections in Kosovo*, op. cit.

¹²⁸ Američki Stejt department sproveo je ankete po izbegličkim kampovima, za vreme NATO bombardovanja, čiji su rezultati pokazali da Rugova uživa veću podršku.

¹²⁹ Ministarstvo prosvete, koje kontroliše LDK, podnelo je Vrhovnom судu zahtev za ocenu zakonitosti izbora bivšeg političara PDK, Arsima Bajramija, za rektora Prištinskog univerziteta, krajem 2004. godine. Sud je 1. marta 2005. godine odbacio ovaj zahtev, nakon čega je ministarstvo pokrenulo istragu u vezi sa načinom na koji se budžetska sredstva koriste kao poluga za kontrolu nad univerzitetom.

¹³⁰ Zakon o radiodifuziji, u vezi sa kojim je vlada predložila čitav niz nacrtu, ukoliko bude usvojen u svom sadašnjem obliku, omogućio bi vlasti da izvrši kadrovske promene u rukovodstvu RTK.

¹³¹ Vidi Midjen Keljendi: "Kosova: the Albanian Divide" /Podela medju Albancima na Kosovu/, *Bosnia Report*, decembar 2002. - juli 2003. godine, koji se nalazi na vebajtu: <http://www.bosnia.org.uk/bosrep/>.

¹³² Razgovor Krizne grupe sa jednim političarem iz vladajuće koalicije, Priština, mart 2005. godine.

¹³³ Razgovor Krizne grupe sa Naimom Maljokuom, Priština, 31. mart 2005. godine.

¹³⁴ Za vreme mandata Redžepijeve vlade, Skupština Kosova zaista je postigla saglasnost oko čuvene rezolucije, kojom je odato priznanje i onima koji su učestvovali u pružanju mirnog otpora, kao i onima koji su učestvovali u oružanoj borbi, kao podjednako zaslužnim za oslobođenje Kosova. "Rezolucija o oslobođilačkom ratu naroda Kosova za slobodu i nezavisnost", od 15. maja 2003. godine. Vidi Jehona Djurdjeala: "UN Misses the Point" /UN ne shvata suštinu/, IWPR, 20. maj 2003. godine.

Koreni njegove odluke da osnuje sopstvenu partiju, umesto da se priključi PDK i da sebe i Dukadjin potčini Tačiju i njegovom timu, podjednako leže u tome što je i u vreme OVK on bio nezavisan kao komandant za područje Dukadjina, kao i u tome što je bio nezadovoljan nedovolnjom zastupljenosti Dukadjina prvo u "glavnem štabu" OVK, a onda i u Tačijevoj privremenoj vladi. Iako je AAK prvobitno osnovan kao okvirna organizacija za manje partije radikalnije i dogmatske orijentacije, kao što su LPK, LKCK i UNIKOMB, one su odstranjene 2002. godine, jer su se svadjale sa Haradinajem oko njegovog nedostatka ideološkog pedigree. Tako su Gradjanski savez Kosova (AQK) i Parlamentarna partija Kosova (PPK, koju je prvobitno osnovao Veton Suroi, početkom 1990-ih, a kasnije predvodio Bajram Kosumi), preostali kao jedini sastavni elementi AAK, koji su iz koalicije prerasli u samostalnu partiju, na partijskoj konvenciji održanoj u junu 2002. godine.

Haradinajeva energija i autoritet držali su partiju na okupu i nadoknadjavali njen nedostatak unutrašnje povezanosti. Od svih glavnih političkih partija na Kosovu, AAK se najstrože zalagao za internu demokratiju. Iako najveću podršku ima od birača iz redova OVK sa područja Dukadjina, polovina njegovih vodećih političara, uključujući premijera Kosumija, potiče iz drugih krajeva Kosova ili uopšte nije učestvovala u OVK. Budući da ne postoji prirodni naslednik Haradinaja, partijski ogranci, čiji su redovi već oslabljeni zbog toga što su njihovi sekretari ušli u vladu, demoralisani su zbog odlaska Haradinaja. Haradinajev stupanje na dužnost premijera privuklo je intelektualce u stranačku orbitu. Međutim, njegova preokupiranost vladom i zapostavljanje ogranaka izložilo je stranku riziku da će početi da liči na satelit LDK, sada kada Haradinaj više nije tu.

Iako je koalicija između LDK i AAK podstakla timski rad i zajedničke interese u vladi, ona, izvan glavnog grada, nije uspela da na uverljiv način izgredi odnose između AAK i LDK u Dukadjinu. Proglašenje koalicije ipak je doprinelo da se umanji velika napetost između ove dve partije u Dečanima i Peći, ali nakon ubistva, prvo Sadika Musaja, 31. januara 2005. godine, a zatim i Envera Haradinaja, 15. aprila, javila se ozbiljna opasnost od nove eskalacije sukoba između njih, zbog tradicionalne krvne osvete između ovih porodica. PDK i drenički list *Epoka e Re* dolili su ulje na vatru svojim tvrdnjama da se članovi LDK sa zapadnog Kosova spremaju da svedoče protiv Haradinaja u Hagu.

U koaliciji je takođe posejano seme novog sukoba između dva područja na kojima je vladao OVK, Dukadjina i Drenice. Krajem 2004. godine, negativne reakcije na Haradinajev sporazum sa Rugovom od

strane ogranka PDK i lista *Epoka e Re* dostigle su opasan nivo,¹³⁵ uz obilje uzajamnih optužbi za izdaju. Veterani OVK iz Dukadjina, kao i njihovi razdražljivi potomci, razbesneli su se zbog načina na koji je *Epoka e Re* pisao o njihovom bivšem komandantu, a urednik lista *Fokusi*, koji promoviše "ratne vrednosti" OVK iz Dukadjina, odoleo je snažnom pritisku da se upusti u bitku rečima sa dreničkim listom. Sâm Haradinaj stojički je podneo podrugljiva dobacivanja, na koja je naišao u Drenici, na svečanosti povodom otkrivanja spomenika Ademu Jašariju, u novembru 2004. godine.¹³⁶ Međutim, kada ga je ponovo izviđala masa, u kojoj su uglavnom bili Dreničani, na komemorativnom skupu posvećenom OVK, održanom 5. marta, po kiši na stadionu u Prištini, on je izgubio strpljenje, pa je uzeo mikrofon i uzviknuo: "Ćutite vi, komandanti iz Blaca, ili...".¹³⁷

¹³⁵ Taj list je vrlo plastično ocrnio Haradinaja tako što je napravio njegovu fotomontažu, sa Rugovinim šalom i crvenim đžemperom, a sledećeg dana je objavio fotografiju uokvirenu srcem na kojoj su ova dva lidera prikazana kao "mladenci" pred prvu bračnu noć kako zajedno prisustvuju proslavi godišnjice rada jedne kosovske banke.

¹³⁶ Sadržina komentara lista *Epoka e Re* je uvredljiva i preteća: "[Ramuš Haradinaj] delovao je očajno u Srbici/Skenderaj. Stajao je u uglu, daleko od ljudi, delovao je namršeno, zabrinuto, vredjali su ga, a povremeno su mu i zviždali. Zahvaljujući Tačijevim telohraniteljima, koji su mu čuvali ledja, što je gest primeren Albancima, narod Drenice, koga je Ramuš izdao, ostao je dostojanstven. Malo ko bi mogao da pomisli da bi, pre samo nekoliko nedelja, Haradinajev prisustvo u Drenici bilo shvaćeno kao provokacija na račun naroda Drenice i kao razlog za zabrinutost organa bezbednosti". "Ramushi, sikur turp ndjente ne Drenice" [Ramuš je definitivno bilo sramota u Drenici], 29. novembar 2004. godine. List *Epoka e Re* je sličnim pretećim tonom pisao i nekoliko dana pre toga, u svom izveštaju o merama bezbednosti koje je policija preduzela ispred sedišta AAK, na dan kada su održane demonstracije podrške Fatmiru Ljimaju iz PDK, protiv koga je Haški tribunal podigao optužnicu. Taj list se zapitao: "Da li to znači da je AAK potrebna zaštita od sopstvenih drugova?", "Haradinajt, tash edhe dosja 'Strelci'?"

[Haradinajevi, zar sada i slučaj Strelce?], 24. novembar 2004. godine.

¹³⁷ "...ću vam jebati mater", premijer je polušapatom nastavio rečenicu koju je izgovorio na stadionu i koja je uživo emitovana na televiziji, a o kojoj se, narednog dana, naširoko pisalo i raspravljaljalo u novinama. On je namerno pomenuo blatnjavo stecište izbeglica za vreme rata, na samoj granici sa Makedonijom, da bi naglasio razliku između sebe, koji se za vreme rata borio u srcu Kosova, i nekih lidera PDK, koji su se u proleće 1999. godine nalazili izvan Kosova. Haradinaj se, u razgovoru sa predstavnicima Krizne grupe, vodjenim 21. januara, samo nasmejava na pomen negodovanja mase koje je, 28. novembra, doživeo u Srbici/Skenderaj, insistirajući na tome da je sada dobro primljen u Drenici, rekavši da je,

Ova čarka koja je izbila na površinu ukazala je na jedan praktičniji sukob interesa, do kojeg je došlo nakon promene vlade. PDK je izgubio kontrolu nad ministarstvima, koja je sada preuzeo LDK, a zbog AAK su Dreničani izgubili svoja radna mesta i državne poslove,¹³⁸ dok je preuzimanje funkcije premijera od strane AAK, kao i dva ministarstva, s druge strane, donelo korist Dukadjinu, što je ozbiljna stvar za jedan sistem u kojem u velikoj meri vlada princip patronata i u kojem ima vrlo malo radnih mesta. Kruže glasine da je centrala PDK slavila podizanje optužnice protiv Haradinaja, a neki od pripadnika OVK sa zapadnog Kosova sumnjaju da drenički zlobnici i PDK traže način da produže njegovo prinudno odsustvo.

Čim je Haradinaj otisao sa scene, PDK se osetio slobodnim da započne neprijateljstva, pa je lansirao svoj dosije prepun optužbi na račun ministara iz LDK, što je ubrzo dovelo do destabilizacije, u aprilu 2005. godine. Izgleda da je navodna organizacija "Bezbednost domovine" na to odgovorila pretnjama smrću, koje je uputila četvorici političara. Nedelju dana kasnije, Kosovska policijska služba (KPS) je trojici od njih ponudila zaštitu, bačena je bomba na sedište partije ORA, a policija je jedne noći kasno izvela akciju u kojoj su njeni pripadnici zamenili pripadnike paralelne službe obezbedjenja predsednika Rugove. U maju mesecu, policija je izvršila raciju u prostorijama navodne obaveštajne službe LDK i iz njih odnela kompjutere i dosijee. Haradinajev naslednik, Bajram Kosumi, imao je poteškoće da pronađe novu strategiju kojom bi prevazišao ove sukobe.¹³⁹

Dana 23. marta 2005. godine, generalni sekretar PDK, Jakup Krasnići, predao je UNMIK-u dosije u kojem su potpredsednik vlade, Salihaj, većina ministara iz LDK, kao i mnogi njegovi članovi sa nivoa opština, opisani kao pripadnici organizacije "Bezbednost domovine". Medju ostalim senzacionalnim optužbama, pominje se i Salihajeva povezanost sa slučajem kada je u novembru 2004. godine u eksploziji automobila-bombe razoren

prethodnog dana, posetio porodicu Jašari, povodom proslave Bajrama (Eida).

¹³⁸ To se najbolnije osetilo u Ministarstvu za javne usluge, u kojem se ministarka iz LDK, Meljhate Termkoli, nekoliko meseci borila da se dokaže, uprkos osoblju koje je gotovo u potpunosti bilo sastavljeno od pristalica PDK. Ipak, izgleda da je ona sada uspela da dovoljno učvrsti svoj položaj da može da otpušta ljude i da prekine isplate novčanih sredstava ministarstava na račune izvodjača radova koje je favorizovao prethodni ministar iz PDK -- na primer, ona je raskinula basnoslovni ugovor sa preduzećem "Clirimi" za renoviranje nebodera "novinske kuće", koji se nalazi u centru Prištine -- i da počne da dodeljuje tendere preduzećima koja su sada postala novi favoriti.

¹³⁹ Razgovor Krizne grupe, 21. april 2005. godine.

robna kuća "Ben Af" u Uroševcu, u kojem je, do narednog meseca, on bio predsednik opštine, kao predstavnik LDK. Tamo se navodi i da je "Bezbednost domovine" bila organizator napada na automobilsku pratnju predsednika Rugove, koji je izvršen 15. marta, a za koji se pretpostavlja da je imao za cilj da se izazove sažaljenje prema Rugovi, u trenutku kada se on nalazio pod velikim pritiskom međunarodne zajednice da ponovo primi PDK u vladu.¹⁴⁰ PDK zahteva da se u Skupštini Kosova formira komisija koja će ispitati razne optužbe.

Tokom maja, PDK je do sada odbijao zahtev SPGS, Jesena-Petersena, da se pridruži ostalim partijama u novom političkom forumu koji će razmatrati strateška pitanja vezana za konačni status, i predao je UNMIK-u zbirku od još 488 stranica izveštaja sa obaveštajnim podacima koji obuhvataju period od nekoliko godina unazad, a koji su navodno ukradeni iz dosjeda obaveštajne službe LDK. Novine su objavile neke od ovih sumnjivih tvrdnji koje se odnose na mnoge javne ličnosti.¹⁴¹

PDK je pokrenuo ovaj polujavni napad na bezbednosnu i obaveštajnu podstrukturu LDK, iako mu, po svemu sudeći, nedostaje mašte odnosno sposobnosti da se osloboodi sličnih struktura kod sebe i da, na taj način, podigne kosovsku političku scenu na jedan viši nivo. Poričući sasvim očiglednu ulogu svoje obaveštajne službe (SHIK) u sastavljanju ovog dosjeda, on insistira na smešnoj izmišljotini da se jednostavno radi o podacima koje su njemu doneli "zabrinuti građani". Krasnići je svoje istupe nazvao šansom da se javno opere kosovski prljavi veš.¹⁴² Za vreme jedne televizijske debate, u maju mesecu, on se na kratko pojavio kako bi potvrdio ulogu SHIK-a, ali je insistirao na tome da SHIK obavlja posao "nacionalne

¹⁴⁰ Medju tobožnjim dokazima koji su izneti u dosjelu PDK nalazi se i tvrdnja da je u julu 2003. godine "Bezbednost domovine" transportovala pošiljku eksploziva, opreme za daljinsko aktiviranje eksploziva i drugog oružja, iz Uroševca u jedno selo kod Prištine, te da je u oktobru 2003. godine dvadeset operativaca iz raznih krajeva Kosova, u jednoj kući u blizini rezidencije predsednika Rugove u Prištini, obučavano da koristi eksplozivne naprave koje se aktiviraju na daljinu. Vidi Dukadjin Gorani i Berat Buzala: "A eshte kjo e vertete?" [Da li je to istina?], Express, 5. april 2005. godine.

¹⁴¹ Na primer, obaveštajna služba LDK smatra da je njihov predsednik Skupštine, Nedžat Daci, preterano samostalan i da, stoga, predstavlja pretnju, pa su se skandalozne tvrdnje da je nekada bio narkoman i serijski manjak, koji je silovao svoje studentkinje, tako našle u ovom dosjedu, odakle su dospele u novine, iako nisu potkrepljene nikakvim dokazima.

¹⁴² Vidi njegov članak: "Zakasneli strah od istine", koji su objavili i Koha Ditore i Epoka e Re, 17. maja 2005. godine.

obaveštajne službe ... da se bavi ... bezbednošću gradjana", a da sasvim slučajno njime rukovodi PDK.¹⁴³

PDK sada pokušava da istisne LDK sa položaja glavne političke žrtve na Kosovu. Izigravanje žrtve pred medjunarodnom zajednicom bila je standardna strategija kosovskih Albanaca tokom 1990-ih godina, pa nadalje, a njihove glavne partije takodje su usvojile ovaj pristup. Ubistva njegovih funkcionera omogućila su LDK da preuzeme monopol nad ulogom žrtve u godinama neposredno nakon rata. Ta dešavanja su uminula tokom perioda vladavine široke koalicije (od 2002. do 2004. godine), ali su se iz tabora PDK žalili da je LDK ponovo neopravdano počeo da izigrava žrtvu početkom februara 2004. godine, kada su jedne novine objavile vest da policija UNMIK-a strahuje od mogućeg atentata na tri funkcionera ove partije.¹⁴⁴ U ovom nadmetanju, napadi, pa čak i pretnje, predstavljaju veoma cenjeno sredstvo. LDK je stekao dodatnu prednost nakon bombaškog napada na Rugovinu automobilsku pratinju, ali, nakon objavljivanja saopštenja čiji je autor navodno organizacija "Bezbednost domovine", u kojem je zaprećeno da "i mi imamo metke kojima ćemo braniti [potpredsednika vlade iz LDK] Adema Salihaja", PDK je sazvao konferenciju za novinare, na kojoj je izrazio protest protiv ove pretnje.

Ova borba počinje da liči na sliku koju pružaju iskrivljena ogledala, u kojoj igranje raznih uloga predstavlja jedno od njenih glavnih obeležja. Krasnići je čak izjavio da je većina ubistava funkcionera LDK, počinjenih u periodu od 1999. do 2002. godine, delo ljudi iz njihovih sopstvenih redova, kako bi ta partija imala koristi od zloglasne reputacije koja je prikačena OVK i PDK.¹⁴⁵ Da li je saopštenje "Bezbednosti domovine", iz aprila 2005. godine, koje sadrži očigledne pretnje smrću upućene Krasnićiju, Suroiju, Bujaru Bukošiju i članu LDK, Faiku Grainci, zaista njeno delo ili se radi o varki koja ima za cilj da se diskredituje LDK?¹⁴⁶ Kao što je bombaški napad na Rugovinu automobilsku pratinju izazvao sumnju da iza njega stoe Rugovini ljudi i da je taj napad izvršen smišljeno, u cilju da se diskredituju njegovi politički protivnici, jedan izvor iz policije izneo je spekulaciju da bi eksplozija bombe u prostorijama Suroijeve stranke, ORA, mogla biti delo pristalica PDK, koje imitiraju

"Bezbednost domovine".¹⁴⁷ Sve ovo može da preraste u novo, nepredvidivo i smrtonosno nasilje.

Izvori bliski premijeru Kosumiju pesimistično su izjavili: "Ne možete graditi mostove izmedju grupa kriminalaca koji se nalaze i na jednoj i na drugoj strani".¹⁴⁸ Upravo u trenutku kada je kosovskom društvu potrebno jedinstvo, sa kojim bi pristupili rešavanju njegovog konačnog statusa i potreba za razvojem, sukobljene strane, zaodenute plaštrom zavere, vuku ga nazad. Izvori sa visokih položaja u vlasti potvrđuju da "ima previše obaveštajnih grupa koje deluju na Kosovu. To je kao rak".¹⁴⁹

Neki, veoma zabrinuti insajderi na Kosovu nadaju se da će UNMIK i diplomatska zajednica rasturiti partijske obaveštajne službe još dok je na snazi njihova administracija na Kosovu, u skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti UN. Jedan visoki opštinski zvaničnik iz LDK je rekao: "Ako, nakon tolikog publiciteta, medjunarodne snage ostave ove partijske obaveštajne službe netaknutim, to će biti strašno za Kosovo... neće biti budućnosti, neće biti nikakve koristi od ministarstva unutrašnjih poslova, a naši gradjani neće živeti mnogo drugačije nego što su živeli za vreme vladavine Miloševića".¹⁵⁰ U policiji vlada slična bojazan da "KPS nije u stanju da rasformira obaveštajne službe dve partije. To mogu da učine samo medjunarodne snage....Ako ministarstvo unutrašnjih poslova bude formirano pod takvim uslovima, koja god partija bude dobila taj resor, moći će da otpusti pripadnike KPS-a koji joj nisu potrebni, pa će tako samo jedna strana kosovskog društva uživati u bezbednosti."¹⁵¹ Prema proceni jednog medjunarodnog tužioca, najmanje 50 posto pripadnika KPS-a prenose informacije nekoj partijskoj obaveštajnoj službi.¹⁵² Nekoliko sagovornika Krizne grupe je napomenulo da, u tom pogledu, postoji sve veći uticaj strukture LDK, koja policajcima navodno nudi ogromne dodatke na platu, kao i besplatne automobile.

Izgleda da UNMIK nije mnogo raspoložen da reaguje. UNMIK-ova policijska komanda za sada deluje spremna da samo površinski zaroni ispod površine partijskih obaveštajnih struktura. Čak se UNMIK u javnosti uporno pravi da ništa ne zna o postojanju ovih struktura, izjavljujući, sa pomešanim osećanjima snishodljivosti, ležernosti i izbegavanja, da "verujemo da su ozbiljni oni koji iznose optužbe u vezi sa postojanjem takozvanih obaveštajnih službi koje ilegalno deluju na Kosovu, tako

¹⁴³ Deo debate koji se na to odnosi nalazi se sajtu IWPR: http://www.iwpr.net/index.pl?localbalkans/kos/events/balkans_lt_kos_tvdebatesecurity_050505_eng.html.

¹⁴⁴ Zeri, 7. februar 2004. godine.

¹⁴⁵ Razgovor Krizne grupe, Priština, 1. april 2005. godine.

¹⁴⁶ Mete, neodmereni jezik i ton saopštenja tobožnje organizacije "Bezbednost domovine" liče na neke tekstove kolumniste lista *Bota Sot*, Bardulja Ajetija, a naročito na njegove članke s početka aprila 2005. godine.

¹⁴⁷ Razgovor Krizne grupe, april 2005. godine.

¹⁴⁸ Razgovor Krizne grupe, Priština, 21. april 2005. godine.

¹⁴⁹ Razgovor Krizne grupe, Priština, 21. april 2005. godine.

¹⁵⁰ Razgovor Krizne grupe, maj 2005. godine.

¹⁵¹ Razgovor Krizne grupe, maj 2005. godine.

¹⁵² Razgovor Krizne grupe, mart 2005. godine.

da UNMIK svaku takvu optužbu shvata ozbiljno".¹⁵³ Najviše što je UNMIK spremjan da u tom pogledu učini jeste da razmotri mogućnost da od Tačija i Rugove privatno zatraži da dobrovoljno rasformiraju svoje službe.¹⁵⁴ Međutim, teško da će bilo kakvi rezultati moći da se postignu takvim pristupom. Postojeći interesi su toliko duboko ukopani da nijedna strana ne bi mogla da bude sigurna da ona druga strana neće prekršiti dogovor.

Jedan bivši Tačijev bliski saradnik zajedljivo je prokomentarisao da bi bilo bolje da je PDK angažovao nekoga da napravi dosije od 500 stranica posvećen razvoju poljoprivrede, nego što je platio da se sačini 500 stranica glupih obaveštajnih podataka koje je servirao UNMIK-u.¹⁵⁵ Razvoj i stvaranje države svakako bi trebalo da budu prostor za političko nadmetanje. Pa ipak, dve glavne partije na Kosovu očigledno nisu kadre da izadju na pravi put isključivo zahvaljujući sopstvenom trudu. One mogu da krenu u tom pravcu, jer je začudjujuće mirna i konstruktivna skupštinska rasprava na temu decentralizacije, koja je vodjena od 19. do 20. maja 2005. godine, pokazala da je moguće nadmetanje u okviru širokog konsenzusa. Međutim, da bi se politika oslobođila uticaja podzemlja, i UNMIK mora energično da deluje u borbi protiv finansijskih iskušenja koja mame podzemlje svake od ovih partija, kao, na primer, insistiranjem na unapredjenju mehanizama revizije i kontrole u oblasti trošenja državnih sredstava, tendera, privatizacije, javnih preduzeća i uvoza, kao i suzbijanjem unosnih i upornih puteva i mreža šverca.

Osim što je pomoglo da se mirno odreaguje na optužnicu Haškog tribunala protiv Haradinaja, gradjansko društvo je uglavnom ostalo rascepkan i pasivno kada je došlo do porasta napetosti između PDK i LDK. Ono bi moralio više da se angažuje na stvaranju okruženja u kojem će partije delovati, uključujući razradu ideja u vezi sa izgradnjom insistencija i rešavanjem konačnog statusa. Donatori bi trebalo da uspostave kontakt sa najenergičnijim osnovnim partijskim organizacijama na Kosovu, udruženjima OVK koja su "proizašla iz rata", a koja sa nepoverenjem gledaju na međunarodnu zajednicu, i da obezbede dugoročnije finansiranje, koje bi doprinelo negovanju pokreta gradjanskih aktivista.¹⁵⁶

¹⁵³ Portparol UNMIK-a, redovna nedeljna pres konferencija, održana u Prištini 11. maja 2005. godine.

¹⁵⁴ Razgovor Krizne grupe sa jednim članom kabineta specijalnog predstavnika generalnog sekretara UN, maj 2005. godine.

¹⁵⁵ Vidi članak Behljuľa Bećaja: "Hashim Thaci ka bere nje seri deshtimesh si lider" [Hašim Tači je, kao lider, napravio seriju ozbiljnih propusta], *Java*, 19. maj 2005. godine.

¹⁵⁶ Vidi Besnik Pulja: "Društvo koje se menja, gradjansko društvo koje se menja: nevladine organizacije na Kosovu posle rata", Kosovski institut za istraživanja i razvoj politike

IV. POLITIČKI SISTEM I KONAČNI STATUS KOSOVA

A. ZAPINJANJE NA POSLEDNJOJ PREPRECI

U trenutku kada međunarodna zajednica konačno deluje spremna da pristupi rešavanju pitanja konačnog statusa Kosova, kosovski Albanci su izloženi riziku da će se naći u situaciji da budu prepušteni šačici odabranih, za koje se smatra da "još nikada nisu propustili priliku da propuste neku priliku". Istorija neće biti blaga prema sadašnjoj generaciji političara u pokrajini ukoliko oni budu dozvolili da njihovo medjusobno neprijateljstvo pokvari pregovore o statusu i zahteve za stvaranjem države.

Iako je raspad široke višestranačke koalicije doveo do stvaranja jedne uspešnije vlade, koja je kadra da ispunji standarde, cena sukoba u oblasti politike i bezbednosti bila je visoka. Logično se postavlja pitanje koliko su kosovski Albanci odmakli od kritike koju je pre jednog veka izneo jedan pažljivi posmatrač:

"Talas evolucije ostavio ih je na suvom, a voda je izbacila ostatke prošlih vremena kada ljudi još nisu bili naučili kako se stvara nacija....Nisu mogli da se ujedine u korist plemena, osim onda kada behu izloženi napadima spolja, niti su shvatali šta je poželjno. Njihova sopstvena krv bila im je na prvom mestu."¹⁵⁷

Doris Pak, poslanica Evropskog parlamenta iz Nemačke, koja se dugo godina zalagala za uslovnu nezavisnost Kosova, nedavno je osudila snažan porast unutrašnjeg sukoba na liniji LDK-PDK kao "katastrofal...koji nastavlja da drži politički razvoj Kosova kao taoca...Ne mogu da shvatim u kakvom to svetu ti ljudi žive".¹⁵⁸

U proteklih nekoliko nedelja, urednik lista *Zeri* neumorno je i očajnički pokušavao da održi kao najvažniju vest potrebu za uspostavljanjem mehanizma koji će omogućiti postizanje konsenzusa u vezi sa pitanjem konačnog statusa.¹⁵⁹ Mada su se, početkom aprila 2005. godine, lideri svih partija dogovorili sa specijalnim predstavnikom generalnog sekretara UN, Jesenom-Petersenom, da će se zajednički angažovati na uspostavljanju takvog mehanizma, premijer

(KIPRED), juli 2004. godine, a detaljnije preporuke nalaze se na vebaju: www.kipredinstitute.org.

¹⁵⁷ Duram, *High Albania*, op. cit, str. 205-206.

¹⁵⁸ Anton Berišaj: "Katastrofe", *Express*, 14. maj 2005. godine.

¹⁵⁹ Urednik Bljerim Šalja kandidovan je za potencijalnog rukovodioca tela zaduženog za konačni status Kosova.

Kosumi je, samo tri nedelje kasnije, morao da prizna da je taj projekat odložen na policu: "Teško je izgraditi konsenzus u ovakvoj atmosferi... Sada nije trenutak za to."¹⁶⁰ Te napore pomračio je rat koji se vodi dosjeima, pretnjama smrću, bombaškim napadima i intrigama vezanim za bezbednosne strukture partija.

Nakon što je godinama odlagala rešavanje ovog pitanja, medjunarodna zajednica sada je pretekla kosovske političare u pogledu kreiranja ishoda vezanog za status Kosova. U aprilu mesecu, države članice Kontakt grupe, koje su na sebe preuzele odgovornost za rukovodjenje pitanjima vezanim za Kosovo, i Evropska unija usaglasile su se oko smernica koje isključuju podelu Kosova ili njegovo ujedinjenje sa nekom drugom državom.¹⁶¹ Budući da je već precizirano da se Kosovo neće vratiti na status koji je imalo 1999. godine, izgleda da ovo kumulativno uokvirivanje rešenja u vezi sa statusom ukazuje na neki oblik nezavisnosti. Dokument iz aprila meseca, koji sadrži stav Evropske komisije, u kojem je ukazano na mogućnost da EU na kraju udje u ugovorne odnose -- čak i u Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju -- sa Kosovom, takođe ukazuje na novu otvorenost prema nezavisnosti.¹⁶² Vlada Srbije je, za dva meseca, izvršila dva značajna prilagodjavanja svog stava prema Kosovu.¹⁶³ Nevladina institucija, Nezavisna medjunarodna komisija za Balkan, objavila je plan kojim je predviđen razvoj nezavisnosti u četiri faze. Američki državni podsekretar, Nikolas Berns, javno je izneo stav Kontakt grupe u vezi sa modalitetima procesa rešavanja konačnog statusa.

Medutim, pored uobičajenog insistiranja na nezavisnosti, samo Kosovo nije još ni počelo da formuliše svoje stavove. Još uvek nije izneta nikakva vizija niti aspekt njegovog budućeg državnog uredjenja, niti je o tome vodjena rasprava ili postignuta saglasnost između glavnih političkih aktera. Nikakav dokument o stavu oni nisu izneli Kontakt grupi koja se sastaje u Prištini svakih šest meseci. Još uvek nisu razmatrane teme kao što su ustav, zastava, izborni sistem, položaj manjina i uslovi za integrisanje severnog Kosova, u kojem većinom žive Srbi.

Kako se bliži proces utvrđivanja konačnog statusa, LDK i PDK formiraju svoje borbene redove oko sledećih argumenata. Vladajuća koalicija se buni da

kampanja optužbi na račun vlade od strane PDK i povećana napetost koju je ona izazvala štete imidžu Kosova u odsudnom trenutku i plaše gradjane koji zbog toga nisu u stanju da zamisle život na Kosovu bez prisustva medjunarodnih snaga.¹⁶⁴ S druge strane, PDK i ostali glasovi iz opozicije iznose suprotnu tvrdnju da koalicija kojom dominira LDK koristi partnerstvo sa UNMIK-om i poziv na jedinstvo patriotskih snaga kako bi učvrstio svoj korumpirani uticaj nad Kosovom. PDK ukazuje i na to da LDK manipuliše žarkom željom za nezavisnošću kako bi stvorio mafijašku državu.

Svaka od ovih optužbi verovatno u sebi sadrži i trunku istine. Vladajućoj koaliciji bi verovatno više odgovaralo da rešenjem o konačnom statusu bude predviđen neki slabiji oblik preostalog prisustva medjunarodnih snaga, što odražava odliku jednostranosti obe partije koje u njoj učestvuju. Kao partija koja ima najveći ideo u vlasti, kako na centralnom tako i na lokalnom nivou, LDK je posebno u interesu da prisustvo spoljnih posmatrača bude oslabljeno.¹⁶⁵ To što je u poslednjem času požurio da pomogne vlasti da položi ispit vezan za standarde, da prenese administrativne nadležnosti i završi proces privatizacije, može da dovede UNMIK na metu optužbi da je neke stvari gurnuo pod tepih, u korist partija na vlasti. Manevri koje izvodi PDK verovatno zaista oslikavaju njegovo nezadovoljstvo zbog mogućnosti da LDK i AAK upravljuju nezavisnim Kosovom, kao i njegovu želju da uticaj LDK bude što je moguće više oslabljen, zahvaljujući prisustvu medjunarodnih snaga.

To što se PDK svake nedelje opredeljuje za neku drugu opciju ukazuje da bi mu, u ovom trenutku, u suštini pre odgovaralo da dodje do eksplozije nego do produbljivanja institucionalnog života na Kosovu. PDK je ili greškom sebe ubedio da Kosovo, kao i uvek, pred sobom ima dovoljno vremena za politiku, pre nego što pitanje konačnog statusa počne da se rešava, ili smatra dominaciju LDK takvim prokletstvom da bi više voleo da se konačni status Kosova ne reši dok on ne pronađe neki način da tu dominaciju oslabi. U intervjuu iz maja meseca, Jakup Krasnić je otišao toliko daleko da je rekao da se, zbog lošeg funkcionisanja Skupštine Kosova, ne može smatrati da je ispunjen standard koji

¹⁶⁰ Razgovor Krizne grupe, Priština, 21. april 2005. godine.

¹⁶¹ To je bilo gotovo sasvim u skladu sa preporukama iznetim u Izveštaju Krizne grupe, *Toward Final Status*, op. cit.

¹⁶² "A European Future for Kosovo", Brisel, 20. april 2005. godine, COM (2005), 156.

¹⁶³ Vidi Izveštaj Krizne grupe za Evropu, broj 39, *Serbia: Spinning its Wheels*, 23. maj 2005. godine.

¹⁶⁴ Na primer, rezultati revizije koju je firma Deloitte i

Touche sprovela u periodu od 2001. do 2002. godine, u 27 opština južno od podeljene Mitrovice, pokazali su da su računi u svim opštinama osim u tri (Mitrovici, Obiliću i Kačaniku) toliko siromašni da je bilo nemoguće dati mišljenje u vezi s njima. LDK kontroliše osamnaest od 27 opština, uključujući one koje su najgušće naseljene. Revizija poslovanja, za period od 2003. do 2004. godine, još uvek kasni, jer Ministarstvo finansija i ekonomije (koje kontroliše LDK) nije voljno da objavi tender.

se odnosi na funkcionisanje demokratskih institucija -- što predstavlja skeptičnu ocenu za koju bi se pre moglo pomisliti da potiče od srpskih političara ili ruskih diplomata.¹⁶⁶

Medutim, LDK, po svemu sudeći, nije bio kadar da eliminiše prepreke na svom putu. Iako je, na osnovu Ustavnog okvira, dobio zadatku da "zastupa jedinstvo naroda i garantuje... funkcionisanje demokratije", predsednik Rugova se sa liderima opozicije sastao tek nakon intervencije glavnog predstavnika spoljne politike Evropske unije, Solane, u martu 2005. godine. Inače su njegova izolovanost i neaktivnost doprineli pasivnosti koja je sprečila postizanje konsenzusa u vezi sa konačnim statusom. Dok je Rugova omeo svojim odsustvom ostvarivanje konsenzusa, predsednik Skupštine, Nedžat Daci iz LDK, izazvao je isti efekat svojim bahatim prisustvom. On je ograničio kako učestalost održavanja sedница Skupštine tako i mogućnost opozicije da predlaže teme za diskusiju. Njegova izbirljiva tumačenja i primena poslovnika, svaki put onako kako njemu odgovara, zajedljivi manir i navika da isključuje mikrofon kako bi ograničio replike lidera opozicije, doprineli su tome da opozicija sve češće napušta skupštinske sednice i stvorile su utisak da Skupština pre predstavlja barijeru, nego forum za raspravu na nacionalnom nivou. Pokazalo se da Skupština može da bude i mnogo bolja i to u raspravi o decentralizaciji koja je dugo odlagana i koja je konačno održana 19. i 20. maja. Medutim, ta rasprava, kao i Dacijevu mnogo umerenije -- mada konfuzno -- ponašanje tokom sednice, omogućeni su zahvaljujući intervenciji SPGS, što se ipak ne može smatrati održivim poboljšanjima.

Krajem marta je na kratko izgledalo da se konsenzus pojavljuje oko komisije za konačni status, u kojoj bi opozicija imala snažnu, ako ne i vodeću ulogu i koja bi najverovatnije bila vezana za Skupštinu. Krizna grupa je predložila formiranje jednog takvog tela, koje bi imalo stručni sekretarijat i kapacitete da dovede medjunarodne stručnjake koji bi pomogli da se izvrše pripreme za pregovore o konačnom statusu.¹⁶⁷ PDK je insistirao na stavu da je Skupština jedina institucija u kojoj bi takva komisija mogla da bude smeštena. Medutim, u proteklih nekoliko nedelja pojavila se sumnja o tome da li bi ta komisija bila dovoljno funkcionalna.. Budući da kosovski establišment realno nije uložio nikakav trud da se takva komisija formira, UNMIK i američka diplomatska kancelarija za vezu u Prištini pokušali su, svako za sebe, da posreduju

u postizanju konsenzusa medju partijama, baš kao što su posređovali i prilikom formiranja nove vlade posle izbora u novembru 2001. godine. Predlog SPGS da se osnuje politički forum kojim bi on predsedavao delimično predstavlja priznanje da kosovske demokratske institucije same nisu uspele u tome. PDK je pokušao da iskoristi njegov predlog, insistirajući da on preuzme značajna ovlašćenja od izabranih institucija.

Jasno je da će SPGS i diplomate morati da nateraju kosovske političare da blagovremeno formulišu svoje stavove u vezi sa pregovorima o konačnom statusu. Predloženi politički forum trenutno predstavlja najostvarljivije rešenje za takvu vrstu posla. UNMIK i diplomatska predstavnštva treba da obezbede sredstva za stalni sekretarijat i da proaktivno traže da se postigne međustranački konsenzus u vezi sa ključnim funkcijama u tom forumu, koje bi obavljale sposobne i partijski neopredeljene tehnokrate iz redova gradjanskog društva. Najvažnije je da taj forum na kraju opet bude povezan sa Skupštinom, koja bi trebalo da raspravlja i da glasa o njegovim stavovima.

Vlada je već angažovala određeni broj medjunarodnih konsultanata: savetnika za diplomatska pitanja, pri kabinetu predsednika vlade,¹⁶⁸ jednu kompaniju za odnose sa javnošću koja savetuje predsednika¹⁶⁹ i medjunarodne pravnike koji savetuju i jednog i drugog.¹⁷⁰ Za vreme Haradinajevog mandata, usaglašavanje pristupa vlade vršila je samo jedna osoba od autoriteta. Premijer Kosova nije bio u stanju da ispolji isti onakav autoritet kakav je imao Haradinaj, tako da, izmedju njega i predsednika Rugove, glas Kosova u vezi sa pitanjima koja se odnose na status gubi samopouzdanje i pravac. Politički forum trebalo bi da koordinira radom ovih različitih stručnjaka.

U medjuvremenu, sat otkucava, a Srbija ponovo stiče izgubljene političke poene. Nakon što je kritikovan zbog toga što je odbio da se sastane sa kosovskim liderima, tokom svog obilaska Kosova u februaru 2005. godine, predsednik Tadić je, dva meseca kasnije, pozvao predsednika Rugovu na razgovore. Rugovino robotsko odbijanje ograničilo je manevarski prostor vlasti premijera Kosumija, a Beogradu je donelo neočekivanu političku sreću. Tadić je za svoj poziv tražio podršku Evropske komisije, što je naišlo na još

¹⁶⁶ Arljinda Desku i Bulj Saljihu: "Kuvend pa vend" [u slobodnom prevodu: "Kad nema Rima, kako postupiti kao što bi Rimljani postupili?"], Express, 11. maj 2005. godine.

¹⁶⁷ Vidi Izveštaj Krizne grupe, *Toward Final Status*, op. cit, str. 10.

¹⁶⁸ Bivši koordinator UNMIK-a za standarde, Karne Ros: www.independentdiplomat.com.

¹⁶⁹ "Albany Associates", kompanija kojom rukovodi bivši portparol UNMIK-a, Sajmon Hejzlok: www.albanyassociates.com.

¹⁷⁰ Profesor Pol Vilijams i saradnici iz Grupe za medjunarodno javno pravo i politiku: www.publicinternational law.org.

jednog neprijatno odbijanje od strane Rugove, koje je Kosumi bio primoran da podrži. Nakon što je Rugova izjavio da će se sa srpskim liderom sastati isključivo na "nekom medjunarodnom skupu", umešao se UNMIK i krajem aprila najavio da se angažuje na stvaranju jedne takve prilike. Do sredine maja, Rugova se osvestio i prihvatio mogućnost sastanka, dajući signal da bi mogao da se sastane sa Tadićem, eventualno na konferenciji balkanskih šefova vlada i predstavnika EU i Kontakt grupe, u Ženevi, u junu mesecu. Tadić sada manevriše kako bi isposlovao održavanje tog sastanka unutar zvaničnih granica Srbije i Crne Gore. Srpski premijer Koštunica predlaže da se sastane sa Kosumijem na mestu gde se nalaze spaljene srpske crkve u Prizrenu, a Kosumi kaže da će se sastati sa Koštunicom na Kosovu, ali na mestu koje on bude odabrala.¹⁷¹

Kosovski Albanci rizikuju da se pojave nepripremljeni na pregovorima o konačnom statusu. Ukoliko prethodno ne bude bio postignut širi konsenzus, partie će svoje pregovarače primorati da se drže maksimalističkog stava, od kojeg neće moći da odstupe. Ako se to desi, Kosovo bi moglo da bude taktički nadigrano, jer će srpska strana verovatno predložiti kompromis. Takav istup umanjio bi stepen nezavisnosti koji bi medjunarodna zajednica bila voljna da dâ Kosovo, jer bi tako, u ovoj fazi, nesposobnost kosovskog političkog sistema da podnese više jasno izbila na videlo.

B. NAGRADA ZA STANDARDE I PROKLETSTVO DECENTRALIZACIJE

Tokom prvih 100 dana svog mandata, Haradinaj je prihvatio Plan UNMIK-a za primenu standarda za Kosovo¹⁷² i rukovodio se njime. Postigao je da vlada funkcioniše -- što je zaista nešto čega ranije nije bilo. Zahvaljujući njegovom ličnom angažovanju -- stalno je radio prekovremeno, a isto je zahtevao i od svog tima, obišao je svako odjeljenje u svakom ministarstvu, terao ih da rade i zahtevao rezultate -- došlo je do "ogromne i temeljne promene" u rezultatima rada vlade, što se, do početka 2005. godine, prenalo i na radne grupe za standarde.¹⁷³ Nakon prvobitnog šoka koji je izazvalo

imenovanje za predsednika vlade lidera sa neobuzdanog kraja političkog spektra, čoveka sa nasilničkom prošlošću, koga su smatrali "zadrtim konzervativnim ekstremistom", zamenik šefa UNMIK-a, Lari Rosin, ubrzo je priznao da je "priyatno iznenadjen".¹⁷⁴ U januaru 2005. godine, SPGS, Jesen-Petersen, priznao je da svaki radni dan proveden sa novim premijerom predstavlja pravo zadovoljstvo i da bi podizanje optužnice protiv njega dovelo do ogromnog gubitka.¹⁷⁵ Kad je prošla prva nelagodnost zbog Haradinajevog neočekivanog uspona, veliki deo albanskog društva počeo je da se ponosi svojim premijerom.

Haradinajeva vlada nije samo delovala u skladu sa planom primene standarda, već ga je i prisvojila. Haradinaj je zasenio prethodnu vladu u pogledu odnosa sa Srbima i Srbijom. Nije bilo preterane osetljivosti niti eventualne naknadne negativne reakcije javnosti. Haradinaj je samouvereno davao intervjuje beogradskim medijima, u kojima je izražavao spremnost da se sastane sa srpskim političarima, pa čak i sa čuvarima mosta u Severnoj Mitrovici. On je počeo javno da izaziva društvo svojih kosovskih Albanaca da pokaze zrelost i otvorio je pitanje medjusobnog oprštanja izmedju Srba i Albanaca -- zbog čega mu je PDK zapretio opozivom. Do početka 2005. godine, vlada i društvo više nisu bili tako pasivni niti tako skloni da za sve probleme okrivljuju UNMIK.

Novi ministar za povratak i zajednice, po nacionalnosti Srbin, takodje je ostavio utisak. Slaviša Petković, raseljeni kosovski Srbin iz Uroševca, politički prilično probojan, kandidovao se za poslanika Skupštine Kosova na parlamentarnim izborima u oktobru 2004. godine, ne čekavši da za to dobije odobrenje iz Beograda. Sa dva mandata, osvojena zahvaljujući sistemu rezervisanih poslaničkih mesta za pripadnike nacionalnih manjina, on je preskočio "zvaničniju" srpsku listu kandidata za Kosovo i Metohiju, koja je još uvek čekala na odobrenje iz Beograda, a za nagradu je dobio novo ministarstvo, koje je osnovano krajem januara 2005. godine. Narugavši se uputstvima Privremenih institucija samouprave Kosova (PISK) koja se odnose na zaposljavanje, ubrzo je, zahvaljujući svojim ličnim kontaktima, imao oko 270 zaposlenih u svom ministarstvu. Izgleda da je počela da se sprovodi nesvakidašnja strategija iniciranja povratka Srba, njihovim dovodenjem na Kosovo u svojstvu službenika ovog ministarstva, iako, po svemu sudeći, neki od njih

¹⁷¹ Vidi Izveštaj Krizne grupe, *Serbia: Spinning its Wheels*, op. cit. Kosumi je izjavio da bi odbijanje Srbije da vrati Kosovu njegovu katastarsku arhivu bila glavna tema na dnevnom redu takvog sastanka.

¹⁷² Objavljen na vebajtu:

http://www.unmikonline.org/pub/misc/ksip_eng.pdf.

¹⁷³ Razgovor Krizne grupe sa Ruairijem O'Konelom, zvaničnikom kancelarije za vezu Velike Britanije u Prištini, koji je pratilo rad svih radnih grupa za standarde, od

njihovog osnivanja početkom 2004. godine; Priština, 7. april 2005. godine.

¹⁷⁴ Komentari izneti u intervjuu za *Koha Ditore*, koji su objavljeni 5. januara 2005. godine.

¹⁷⁵ Razgovor Krizne grupe, 11. januar 2005. godine.

nisu dovoljno stručni za posao koji obavljaju.¹⁷⁶ Do kraja aprila 2005. godine, Petković i ministar za lokalnu samoupravu, Ljutfi Haziri iz LDK, zajedno su išli u pohode po Crnoj Gori i Makedoniji, u pokušaju da ubede raseljene Srbe da se vrate na Kosovo, a zatim su izvršili pritisak na opština Kačanik, u kojoj je na vlasti PDK, da se angažuje oko povratka srpskih porodica.

Uspeh Haradinajeve vlade na polju prihvatanja standarda uneo je novu dinamiku u politički život. Iako PDK smatra da je LDK "preteo" standarde, zahvaljujući svojim marionetama iz AAK koje je angažovao da to učine, izgleda da postoji znatna nesigurnost unutar ove partije oko toga šta s tim u vezi treba da se uradi. S jedne strane, PDK je sa margina iznosio prilično neubedljive kritike da Kosovo u ovom trenutku ima "najslabiju vladu u Evropi" i da njena dostignuća u oblasti primene standarda nisu ništa veća od onih koja je ostvarila prethodna široka koalicija, koju je predvodio PDK, te da je velika pronevera sredstava iz budžeta izvršena tek po dolasku nove vlade, dok je, s druge strane, oprezno ispitivao mogućnost da, sa nacionalističke pozicije, taktički nadograđuje vladu i standarde.¹⁷⁷

Medutim, iako su standardi vladi dali podsticaja za dalji rad, ostavljujući opozicioni PDK da se i dalje grči i muči, druga obaveza koju joj je zadala medjunarodna zajednica, da uvede decentralizaciju vlasti u nove pilot opštine, za vladu predstavlja kamen oko vrata koji može opoziciji da omogući priliku za napad. Nerealno smatrajući da decentralizacija predstavlja melem za svaku boljku i da će ona utrti put budućem multietničkom suživotu na Kosovu, Kontakt grupa je tražila da vlada, do leta 2005. godine, nastavi sa pilot projektima, kao preduslovom za razgovore o statusu. Insistiranje na decentralizaciji, kao sastavnom elementu ulaznice Kosova za razgovore o konačnom statusu, umesto da se to ostavi za kasnije i da bude sastavni deo samog procesa utvrđivanja konačnog statusa, raspiruje nesigurnost Albanaca u pogledu teritorijalnog integriteta Kosova i stvara još više razloga za neslogu izmedju vlade i opozicionih stranaka.¹⁷⁸

Otkako je Haradinaj otišao, vidi se da je došlo do smanjenja autoriteta, smisla za strategiju i osećaja sigurnosti, pa vlada odgovrači sa decentralizacijom, zbog čega se, 13. aprila, našla na meti kritike Kontakt grupe. Čini se da se, za vreme Kosumijevog mandata, širi cilj, radi kojeg je Haradinaj planirao da iskoristi pilot projekte posvećene decentralizaciji, donekle izgubio. Izgleda da vlada sada želi da pronadje najjednostavniji mogući put da ispunji zahtev medjunarodne zajednice, poput savladavanja azbuke uz pomoć sličica. Opozicija je to iskoristila, zahtevajući raspravu u Skupštini, a onda je napustila Skupštinu, u znak protesta zbog Dacijskih manevara, kako bi izbegla da ova tema bude stavljena na dnevni red plenarne sednice. Kada se ova tema konačno našla na dnevnom redu sednice Skupštine, koja je trajala od 19. do 20. maja, sve stranke su očigledno bile nezadovoljne pristupom pilot projektima koji je zahtevala Kontakt grupa.

Prvobitna ambiciozna ideja Haradinajevog tima da stavi glavnu srpsku enklavu, Gračanicu, na svoju listu pilot projekata decentralizacije, imala je za cilj ponovno povezivanje ove enklave sa kosovskim institucijama, što bi kasnije moglo da posluži kao model za konačnu političku reintegraciju severa Kosova, područja na kojem većinom žive Srbi.¹⁷⁹ Vlada nije uspostavila kontakte sa potencijalnim saradnicima na srpskoj strani u Gračanici, koja je ostala verna bojkotu naloženom od strane Beograda procesa koji sprovode UNMIK i Privremene institucije samouprave (PISK). Medutim, političari iz Srpskog nacionalnog veća su se, u tom pogledu, izjasnili da bi im, u načelu, više odgovaralo da se uspostave nove granice opština, kojima bi bilo obuhvaćeno još srpskih sel, kao i neka albanska sel, čime bi se dobila jedna prirodna administrativna celina, kao i određeni stepen multietničnosti.¹⁸⁰ Nekoliko meseci kasnije, uz opoziciju koja se usprotivila opasnosti od bilo kakvog započinjanja decentralizacije, bez zakona kojim bi ona bila regulisana, kao i nelegalnom menjaju opštinskih granica, bez saglasnosti Skupštine, Kosumi je tražio najbržu i najjednostavniju opciju za decentralizaciju Gračanice, u koju ne bi bilo uključeno nijedno albansko selo. Što se severa Kosova tiče, primećuje se odsustvo bilo kakve sveže ideje.¹⁸¹

Bez voljnih saradnika na srpskoj strani i sa decentralizacijom koja će uskoro postati predmet pregovora o konačnom statusu, bilo bi krajnje čudno

¹⁷⁶ Na primer, dok je u toku bio razgovor o budućnosti gradskih Roma, jedan novi zvaničnik ministarstva u Mitrovici nije znao ko su Romi.

¹⁷⁷ Razgovor Krizne grupe, Priština, sredina marta 2005. godine.

¹⁷⁸ Vidi Izveštaj Krizne grupe, *Toward Final Status*, op. cit, str. 5, koji sadrži raspravu koja se odnosi na debatu posvećenu decentralizaciji, a koja je vodjena početkom 2005. godine.

¹⁷⁹ Razgovori Krizne grupe sa savetnikom Ardianom Djinijem i premijerom Ramušem Haradinajem, Priština, januar 2005. godine.

¹⁸⁰ Razgovori Krizne grupe sa Randjelom Nojkićem i Radom Trajković, Gračanica, februar 2005. godine.

¹⁸¹ Razgovor Krizne grupe sa premijerom Bajramom Kosumijem, Priština, 21. april 2005. godine.

da medjunarodna zajednica nastavi da pritska vladu u vezi sa pilot projektima -- budući da se radi o programu koji nema podršku birača na lokalnom nivou, izuzev podrške onih koji sede u udaljenim prestonicama. Skupštinska rasprava, koja se vodila 19. i 20. maja, pokazala je da na Kosovu postoje potencijali i volja za konstruktivnom raspravom o tome kako decentralizacija može da se iskoristi za reorganizaciju ovog područja na način koji će omogućiti održivu demokratsku upravu. Jačanje ovakve rasprave zapravo bi trebalo da bude standard koji medjunarodna zajednica traži od Kosova.

V. ZAKLJUČAK: PONOVNO USKLADJIVANJE U CILJU STVARANJA DRŽAVE

Prilikom pripremanja institucija samouprave na Kosovu da prolože ispit koji podrazumeva ocenu primene standarda, UNMIK nije uverljivo povećao nivo svoje posvećenosti Kosovu, u odnosu na nivo koji je inače ispoljio za vreme svog dosadašnjeg petogodišnjeg mandata. Kao oprezna organizacija sa dvomislenim mandatom, zbog kojeg nije bilo mogla da ostvari snažan razvoj, izgradnju institucija i državotvorni plan kakav Kosovu najverovatnije treba, UNMIK-u je, do sada, nedostajalo političke volje, podrške, legitimite i, svakako, kapaciteta da svim srcem sprovede takav plan. Njegov pristup uglavnom se odlikovao kompromisima, namernim zatvaranjem očiju pred nekim stvarima i samo formalnim zalaganjem. Jedan visoki medjunarodni zvaničnik na Kosovu potvrđuje:

"Medjunarodna zajednica trenutno ne stvara poverenje, a poverenje se nalazi u srži svake države koja funkcioniše."¹⁸²

UNMIK najveći deo svoje energije sada ulaže u to da napravi dovoljno ubedljivu fasadu u vezi sa primenom standarda, kako bi omogućio Kosovu da položi ispit koji predstavlja uslov za započinjanje procesa rešavanja konačnog statusa. U mnogim aspektima, ta fasada podrazumeva istinski napredak i neprekidno angažovanje, mada se donošenje tehničke ocene od strane UNMIK-a za ovaj kvartal može, i to ne bez razloga, uporediti sa pravljenjem kule od karata za koju se on nada da se neće srušiti do leta. Ukoliko u dokumentu koji sadrži tehničku ocenu bude prikazana preterano ružičasta slika, onda je to odraz pokušaja UNMIK-a da putem pregovora zaobidje neodgovarajući okvir, kao i prepreku koju je Kontakt grupa delimično samovoljno postavila u vezi sa započinjanjem procesa rešavanja konačnog statusa Kosova. Umesto da se okrenuo državotvornim aktivnostima, UNMIK se uglavnom bavi izradom sopstvene strategije izvlačenja.

Da je UNMIK imao jasniji državotvorni mandat u okviru kojeg bi delovao, onda bi možda imao i više društveno-političkog prostora da izvrši neophodne i oštре intervencije u kosovskim institucijama i da ih izvede na sigurniji put ka održivoj demokratiji. Kako stvari stoje, to što vlada sve više ingerencija prenosi na PISK (Privremene institucije samouprave) u mnogim aspektima znači da na njih zapravo prenosi nerešene probleme koji će nastaviti da muče Kosovo i koji će onemogućiti njegove potencijale da uspe kao država.. Korupcija se u netaknutom obliku "prenosi" na opštinske

¹⁸² Razgovor Krizne grupe, Priština, 12. april 2005. godine.

organe vlasti, sudove i proceduru sklapanja ugovora sa vladom. Priprema se i prenos nadležnosti u oblasti rada policije na lokalni nivo kontrole, iako KPS (Kosovska policijska služba) još uvek nije u stanju da se suprotstavi organizovanom kriminalu niti obaveštajnim strukturama političkih partija. Pukotina u kredibilitetu UNMIK-a se u netaknutom obliku prenosi i na oblast vladavine zakona. U širem smislu, UNMIK prepusta sprovodenje svog mandata PISK-u, umesto da preduzme odlučne mere koje su neophodne za postavljanje čvrstih temelja koji bi Kosovu omogućili samostalno upravljanje.

"Teleskopsko" dejstvo standarda, pre rešavanja statusa, kao i predstojeća ocena primene standarda, doveli su do veoma ishitrenog i trajavog planiranja, kao i do isto tako ishitrenih i trajavih zakona, koji će, po svoj prilici, uskoro biti odbačeni. Ovako manjkavi okvir naveo je PISK na pretpostavku -- koju UNMIK još uvek nije demantovao -- da će uticaj medjunarodne zajednice trajati samo dok se ne završi sveobuhvatna revizija standarda, nikako duže od toga. Kako nam je poverio jedan zvaničnik PISK-a: "Ljudi razmišljaju na isti način kao što su razmišljali i 1990-ih godina, kada su čekali da Srbi odu. Oni sada kažu: 'Neka UNMIK samo pravi kakav god hoće nacrt, a kad bude otišao, mi ćemo ga skroz izmeniti.'"¹⁸³

Problem stranačkih obaveštajnih struktura i interne demokratije mora da se reši sa više odlučnosti. Uslovi, forma i teren za političku raspravu na Kosovu moraju da budu zreliji. Saradnja izmedju LDK i PDK je na isuviše niskom nivou da bi omogućila stabilan razvoj. Oblici njihovog političkog rivalstva izgleda da podražavaju frakcionaški dualizam, koji i dalje postoji medju partijama demokratske i socijalističke orientacije i koji je usporio razvoj susedne Albanije. Nezrelost političkog sistema u susednoj Makedoniji, tokom prve decenije njene nezavisnosti, predstavlja još jedan reper, baš kao što se nadamo da dodatni reper predstavlja njegovo očigledno sazrevanje u poslednjih pet godina.

Bez obzira na to, ne bi bilo nimalo mudro da medjunarodna zajednica prema Kosovu primeni politiku sputavanja. Potreba za nekim oblikom nezavisnosti i načinom da se Kosovo izvuče iz svog neodredjenog statusa, pod privremenom upravom UN, toliko je velika da postoji rizik da bi njegovo odlaganje moglo da dovede do žestokog raspada sistema. Razorni potencijal koji postoji u opština na zapadnom Kosovu, militantno ponašanje mnogih tamošnjih veteranata i gubitak nade medju njegovom uglavnom nezaposlenom omladinom, verovatno bi izazvali buntovničku reakciju

¹⁸³ Razgovor Krizne grupe, Priština, 16. maj 2005. godine.

na svako veće pomeranje rokova za rešavanje konačnog statusa, kao i do rizika od gubitka pozamašnih ulaganja od strane medjunarodne zajednice. Konačno, jedini ostvarljivi put razvoja zaostalog društva na Kosovu jeste da se ono ukoreni u jedan državni okvir koji bi za njega bio prihvatljiv.¹⁸⁴

UNMIK bi trebalo da bude spremna da primeni oštре mere da obezbedi valjano funkcionisanje Skupštine. Demokratske prakse tu nikako da se ukorene, a buduća nacija nije u stanju da medjusobno vodi civilizovan politički razgovor. Ne sme se dozvoliti da uzmu maha disfunkcija, loši međustranački odnosi, zloupotreba poslovnika i opstrukcija rada Skupštine, koji predstavljaju glavna obeležja rada Skupštine kojom predsedava Nedžat Daci iz LDK.

Daci je ostavio značajan trag na rad Skupštine, od čudnih odluka u vezi sa renoviranjem Skupštine¹⁸⁵ i imenovanjem šefa njene administrativne službe,¹⁸⁶ preko ograničavanja broja plenarnih sednica na jedva jednu mesečno do samovoljnog sprečavanja opozicije da u potpunosti uzme učešće u raspravama i sumnjivog načina prebrojavanja glasova poslanika i utvrđivanja kvoruma. Nakon veoma burnih sednica, koje su održane 21. i 22. aprila, a koje su napustili poslanici ORA i PDK, Veton Suroi, lider stranke ORA, okarakterisao je Dacija kao "virus u parlamentu", a šef poslaničkog kluba PDK, Jakup Krasnić, predložio je da se organizuju ulične demonstracije, u znak protesta protiv načina na koji Daci predsedava Skupštinom. Daci je odgovorio predlogom da se neki članovi opozicije izbace iz Skupštine, ponovivši raniji zahtev, upućen SPGS Jesenu-Petersenu, da se ukine medjunarodno praćenje sednica Skupštine, jer ono više nije potrebno.

Posle nekoliko meseci pasivnosti, UNMIK je ovog puta reagovao. Jesen-Petersen je, 27. aprila, uputio pismo Daciјu, kritikujući ga zbog načina na koji je vodio nekoliko prethodnih sednica Skupštine, te zbog toga što ne uvažava i interes onih "parlamentarnih grupa koje nisu zastupljene u vlasti", kao i zbog toga što ograničava plenarne sednice, nazvavši ih postupcima koji "narušavaju ugled Skupštine kao institucije". Važno je da UNMIK nastavi da prati rad Skupštine na jedan

¹⁸⁴ Vidi Izveštaj Krizne grupe, *Toward Final Status*, op. cit, str. 25-26.

¹⁸⁵ Ugovor za renoviranje zgrade Skupštine 2003. godine dodeljen je jednom preduzeću čija je ponuda na tenderu bila za 800.000 evra skupljia od ostale dve ponude. Vidi: "Mabetex mohon zerat se tenderin ne parlament e ka fituar me mbeshtetje politike" ["Mabetex" demantuje tvrdnje da je zahvaljujući političkoj podršci pobedio na tenderu za parlament], *Zeri*, 8. januar 2004. godine.

¹⁸⁶ Član predsedništva Skupštine opisao je Kriznoj grupi čitav niz nepravilnosti u vezi sa imenovanjem Isufa Demaja.

kontinuiran i autoritativan način. Treba da se pojača praćenje rada Skupštine od strane OEBS-a, a kancelarija SPGS treba tome neprekidno da posvećuje političku pažnju. Kancelarija SPGS ne bi trebalo da se ustručava da primeni svoja ovlašćenja koja se odnose na smenjivanje, kako bi naterala rukovodstvo Skupštine da postupa u skladu sa svojim dužnostima.

Nedostatak vizije medju strankama na Kosovu i kratkoročno koncentrisanje na predstojeću odluku o konačnom statusu ostavljaju otvorena mnoga pitanja o tome šta će se desiti sa Kosovom kada ta odluka konačno bude doneta. Nema potrebe ni da se kaže da tu ima mnogo potencijala za nestabilnost. Predviđanja u vezi sa budžetom su mračna, domaće proizvodnje malo ima, prihodi zavise od akciza i carinskih dažbina koje se plaćaju prilikom uvoza, a koje opet zavise od pomoći donatora i količine novca koji šalje dijaspora, čega je sve manje. Biće veliki izazov da se na Kosovu ostvari ekonomski rast u dovoljnoj meri da bi se sprečilo neizbežno smanjenje poreskih prihoda, kao i da se otvori dovoljan broj radnih mesta kako bi se ublažio visok stepen nezaposlenosti mladih ljudi na Kosovu koji i dalje raste.

Iako se čini da LDK dominira u mnogim aspektima, on ipak neće uspeti da stvori otvorenu i efikasnu privredu koja će moći da zaposli mlade ljude koji se svake godine prijavljuju na tržište rada i kojima su, od 1999. godine, uglavnom zatvoreni legalni putevi za odlazak na privremeni rad u zapadnu Evropu. Premda se LDK, tokom svoje poslednje izborne kampanje, deklarativno zalagao za otvaranje "radnih mesta za mlade", u suštini on i dalje ostaje mreža za učvršćivanje interesa sredovečnih i onih sa jakim vezama, u društvu koje je preplavljeni mladima. To je stranka koja je orijentisana ka stvaranju monopola, a ne konkurenциje.

UNMIK i medjunarodna zajednica moraju da počnu da primenjuju jednu odlučniju i usredsredjeniju politiku štapa i šargarepe, kako bi politiku na Kosovu uterali u neke konstruktivnije tokove. Budući da "funkcionisanje demokratskih institucija" predstavlja jedan od standarda koji se nalazi u središtu UNMIK-ove politike, on bi hitno trebalo da zauzme proaktivniji pristup kako bi obezbedio takve demokratske institucije. Iako ima ovlašćenja da smenuje neposlušne zvaničnike, a zajedno sa KFOR-om, poseduje i dovoljno znanja, sposobnosti i mandata da suzbije obaveštajne strukture unutar političkih partija, UNMIK je u tom pogledu bio previše plašljiv. Tolerisao je obaveštajne strukture suparničkih partija, pa čak ih je koristio i kao resurs.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Vidi kopiju zapisnika UNMIK policije, koju je objavio list *Express* 15. aprila 2005. godine, a u kojem je obelodanjena rutinska razmena informacija sa obaveštajnom strukturom

UNMIK je isuviše često filtrirao i zaustavljao politički osetljive krivične istrage i podizanje optužnica.¹⁸⁸ Za razliku od visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini, koji često koristi svoja ovlašćenja, nijedan SPGS na Kosovu još nije smenio nijednog zvaničnika na Kosovu zbog ometanja funkcionisanja demokratije.

Energična strategija izgradnje demokratije trebalo bi da uključi i pružanje tehničke pomoći opoziciji, kao i češće intervencije od strane UNMIK-a, da bi se obezbedio pravilno funkcionisanje Skupštine, kao ključnog mehanizma demokratije. Kontrola vlade od strane LDK i AAK podrazumeva da ove stranke imaju koristi od lavovskog dela pomoći koju medjunarodna zajednica daje za izgradnju kapaciteta zajednice i u vidu saveta vezanih za politiku. Naročito imajući u vidu tešku situaciju u oblasti obrazovanja na Kosovu, kao i činjenicu da je ono u poslednjih petnaest godina imalo status enklave, što je rezultiralo nedostatkom kvalifikovanih stručnjaka, opozicija -- a posebno PDK -- je izložena riziku da ostane bez sredstava i pristupa mrežama znanja koje bi joj omogućile da na odgovarajući način konkuriše vlasti u svakoj oblasti njene politike. Ukoliko se situacija ne popravi, to će se žestoko odraziti kako na kvalitet politike vlade tako i na kvalitet političkog nadmetanja.

Jedna ugledna opoziciona partija, koja bi bila u stanju da iznese i ponudi alternativu politici angažovanja starih prijatelja, mogla bi da preuzme i kanališe potisnutu društvenu energiju ka sistematskoj obnovi i demokratizaciji. Ako se takva politička opcija ne bude pojavila, onda kada UNMIK više ne bude tu da na svojim plećima ponese sav teret pritužbi, malo je verovatno da će posledice biti slične posledicama mirnih revolucija "u boji", koje su se desile u Gruziji i Ukrajini, već je verovatnije da će doći do sloma društva, sličnog onom koji je prethodio nemirima iz 1981. i 2004. godine, samo što bi ovaj verovatno bilo mnogo teže zaustaviti. Iako od opozicionih stranaka zavisi da li će one prepoznati i iskoristiti šansu da postanu stranke društvene obnove, medjunarodna zajednica ipak mora više da se angažuje kako bi stvorila okruženje koje bi omogućilo postojanje jedne zdravije politike na Kosovu.

Priština/Brisel, 26. maj 2005. godine

jedne od partija. Jedan stručni izvor rekao je Kriznoj grupi da su obaveštajne strukture suparničke partije dobijale razne zadatke od KFOR-a -- obaveštajna služba LDK dobijala je više zadataka od SHIK-a, jer vlasta mišljenje da je ona profesionalnija.

¹⁸⁸ Razgovori Krizne grupe sa stručnim izvorima, vodjeni u periodu od 2003. do 2005. godine.

DODATAK A**MAPA KOSOVA****Kosova / Kosovo**

Produced by
NIMA

The boundaries and names displayed on this map do not imply official recognition by the United Nations

Source: NIMA, WEU

DODATAK B**REČNIK SKRAĆENICA**

AAK	Alijansa za budućnost Kosova (politička partija koju vodi Ramuš Haradinaj)
ADK	Demokratska alternativa Kosova, partija koju je formirala bivša članica LDK Edita Tahiri 2004.
AKSH/ANA	Albanska nacionalna armija, fantomska gerilska organizacija, aktivna na Kosovu i u Makedoniji 2003.
ALA	Albanska oslobodilačka armija, fantomska gerilska organizacija koja je objavila svoje postojanje na Kosovu početkom 2005.
AQK	Alijansa građana Kosova, politička partija sada pridružena AAK
CIVPOL	Policija Ujedinjenih nacija
COMKFOR	Komandir KFOR, trenutno general Iv de Kermabon iz Francuske.
EU	Evropska unija.
FARK	Oružane snage Republike Kosovo, snage odane LDK koje su se borile uporedno sa ili protiv OVK tokom 1998-1999.
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica, partija na vlasti u Hrvatskoj, predvodio je tokom 1990-ih Franjo Tuđman.
MKSJ	Medjunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
IHPSO	Institut za istraživanje javnog mnjenja i strategija, kosovska NVO na čelu sa Rame Maraj, opšte mišljenje je da radi kao obaveštajna služba za LDK.
KFOR	Medjunarodna mirovna misija na Kosovu pod vodstvom NATO
KIPRED	Kosovski Institut za istraživanje i razvoj politike, nevladina organizacija na Kosovu.
OVK	Oslobodilačka vojska Kosova
KZK	Kosovski zaštitni korpus, služba civilne zaštite naslednik strukture OVK.
KPS	Kosovska policijska služba.
KPA	Kosovska agencija poverenja (Kosovo Trust Agency), u sastavu stuba EU u okviru UNMIK-a, zadužena za rukovodjenje ili privatizaciju ekonomskih dobara na Kosovu.
LDK	Demokratski savez Kosova, najveća politička partija na Kosovu, neformalno predvodjena predsednikom Ibrahimom Rugova.
LKCK	Nacionalni pokret za oslobodenje Kosova, mala radikalna partija.
LPK	Narodni pokret Kosova, radikalna organizacija kosovskih Albanaca u egzilu koja je organizovala finansiranje OVK, sada mala radikalna partija naslednica ove organizacije, na čelu sa Emruš Džemajli.
NATO	Severno-atlantski pakt (North Atlantic Treaty Organisation)
NVO	Nevladina organizacija
ONA	Oslobodilačka narodna armija, etničko albanska snaga koja je organizovala pobunu u Makedoniji 2001. okončanu Ohridskim sporazumom.
ORA	"Sat" ili "Časovnik", politički pokret na Kosovu koji predvodi Veton Surroi.
OEBS	Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi.
PDK	Demokratska partija Kosova, glavni politički naslednik OVK i najveća opoziciona partija koju predvodi Hašim Tači.
PISK	Privremene institucije samouprave Kosova

PPK	Parlamentarna partija Kosova, osnovana 1990ih, utopljena u AAK.
RTK	Radio-Televizija Kosova, javni servis
SHIK	Obaveštajna služba Kosova, radi u ime partije PDK
SPS	Socijalistička partija Srbije, ranije Komunistička partija, na čelu sa Slobodanom Miloševićem tokom 1990ih.
SPGS	Specijalni predstavnik Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, trenutno Soren Jesen - Petersen iz Danske.
OVPMB	Oslobodilačka vojska Preševa, Medvedje i Bujanovca, etničko albanska gerilska snaga koja je organizovala pobunu na jugu Srbije, u dolini Preševa, 2000-2001.
UNDP	United Nations Development Program (Razvojni program Ujedinjenih nacija)
UNIKOMB	Mala albanska politička partija na Kosovu koja se zalaže za ujedinjenje albanskih teritorija.
UNMIK	Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu.

DODATAK C

O MEDJUNARODNOJ KRIZNOJ GRUPI

Medjunarodna krizna grupa je nezavisna, neprofitna, multinacionalna organizacija sa više od 100 zaposlenih na pet kontinenata, koja pomoću direktnе analize na terenu i visokog nivoa zalaganja radi u cilju sprečavanja i rešavanja tragičnih sukoba.

Pristup Krizne grupe je zasnovan na istraživanju na terenu. Timovi političkih analitičara nalaze se u zemljama u kojima postoji rizik od izbijanja, eskalacije ili ponovnog raspirivanja oružanih sukoba, ili u blizini tih zemalja. Na osnovu informacija i procena sa terena prave se analitički izveštaji koji sadrže praktične preporuke glavnim donosiocima odluka u medjunarodnoj zajednici. Krizna grupa takođe objavljuje *CrisisWatch*, 12-strani mesečni biltan, redovno i sažeto ažurirajući stanje svih najznačajnijih situacija postojećih ili mogućih sukoba širom sveta.

Izveštaji i briefing dokumenti Krizne grupe distribuiraju se u velikom broju, elektronskom poštom ili u štampanom obliku, zvaničnicima u ministarstvima inostranih poslova i medjunarodnim organizacijama, a istovremeno su dostupni na internet stranici organizacije, www.crisisgroup.org. Krizna grupa tesno saradjuje sa vladama i onima koji imaju uticaja na njih, uključujući i medije, kako bi skrenula pažnju na svoje analize krize i stvorila podršku za svoje preporuke.

Upravni odbor Krizne grupe -- u kome se nalaze istaknute ličnosti iz oblasti politike, diplomacije, biznisa i medija - direktно pomaže da se najvišim, odlučujućim faktorima u celom svetu skrene pažnja na izveštaje i preporuke. Predsedavajući Krizne grupe je lord Paten od Bernsa, bivši evropski komesar za spoljnu politiku. Predsednik i izvršni direktor od januara 2000. je bivši australijski ministar inostranih poslova Gareth Evans.

Medjunarodno sedište Krizne grupe je u Briselu, sa zastupničkim kancelarijama u Vašingtonu (gde je prisutna kao pravni subjekat), Njujorku, Londonu i Moskvi. Organizacija trenutno ima devetnaest regionalnih kancelarija (u Amanu, Beogradu, Biškek, Kairu, Dakaru, Dušanbeu, Islamabadu, Džakarti, Kabulu, Najrobiju, Port-au-Prince, Pretoriji, Prištini, Kjotu, Seulu, Skoplju i Tbilisiju) sa analitičarima koji rade u više od 50 zemalja i regiona pogodjenih krizom na četiri kontinenta.

U Africi medju tim zemljama nalaze se: Angola, Burundi, Obala Slonovače, Demokratska Republika Kongo, Siera

Leone, Liberija, Eritreja, Etiopija, Gvineja, Liberija, Ruanda, oblast Zapadne Afrike, Sijera Leone, Somalija, Sudan, Uganda i Zimbabve; u Aziji: Avganistan, Indonezija, Kašmir, Kazahstan, Kirgistan, Mijanmar/Burma, Nepal, Severna Koreja, Pakistan, Tadžikistan, Turkmenistan i Uzbekistan; u Evropi; Albanija, Armenija, Azerbejdžan, Bosna i Hercegovina, Gruzija, Kosovo, Makedonija, Moldavija, Crna Gora i Srbija; na Bliskom Istoku ceo region od Severne Afrike do Irana i u Latinskoj Americi, Kolumbija, regija Anda i Haiti.

Krizna grupa prikuplja sredstva od vlada, dobrotvornih fondacija, kompanija i pojedinačnih donatora. Trenutno sredstva obezbedjuju odeljenja i agencije sledećih vlada: Medjuvladina agencija za frankofoniju, Australijska agencija za medjunarodni razvoj, Ministarstvo inostranih poslova Austrije, Ministarstvo inostranih poslova Belgije, Odeljenje za inostrane poslove i medjunarodnu trgovinu Kanade, Kanadska agencija za medjunarodni razvoj, Ministarstvo inostranih poslova Češke, Ministarstvo inostranih poslova Holandije, Ministarstvo inostranih poslova Finske, Ministarstvo inostranih poslova Francuske, Ministarstvo inostranih poslova Nemačke, Ministarstvo inostranih poslova Irske, Agencija za medjunarodnu saradnju Japana, Ministarstvo inostranih poslova Luksemburga, Agencija za medjunarodni razvoj Novog Zelanda, Ministarstvo inostranih poslova Republike Kine (Tajvan), Ministarstvo inostranih poslova Kraljevine Danske, Ministarstvo inostranih poslova Kraljevine Norveške, Ministarstvo inostranih poslova Švedske, Odeljenje za inostrane poslove Švajcarske federacije, Ministarstvo inostranih poslova Turske, Foreign and Commonwealth Office Velike Britanije, Odeljenje za medjunarodni razvoj Velike Britanije, Agencija za medjunarodni razvoj Sjedinjenih Američkih Država.

Medju fondacijama i privatnim donatorima su Atlantic Philanthropies, Canergie Corporation of New York, Ford Foundation, Bill & Melinda Gates Foundation, William & Flora Hewlett Foundation, Henry Luce Foundation Inc., John D. & Catherine T. MacArthur Foundation, John Merck Fund, Charles Stewart Mott Foundation, Open Society Institute, David and Lucile Packard Foundation, Ploughshares Fund, Sigrid Rausing Trust, Sasakawa Peace Foundation, Sarlo Foundation of the Jewish Community Endowment Fund, United States Institute of Peace i Fundação Oriente.

Maj 2005.

DODATAK D

IZVEŠTAJI I BRIFING DOKUMENTI KRIZNE GRUPE ZA EVROPU OD 2002.

EU Crisis Response Capability Revisited, Izveštaj za Evropu br. 160, 17. januar 2005.

BALKAN

A Kosovo Roadmap: I. Addressing Final Status, Izveštaj za Evropu br.124, 28. februar 2002. (takodje dostupan na albanskom i srpskom jeziku)

A Kosovo Roadmap: II. Internal Benchmarks, Izveštaj za Evropu br.125, 1. mart 2002. (takodje dostupan na albanskom i srpskom jeziku)

Belgrade's Lagging Reform: Cause for International Concern, Izveštaj za Evropu br. 126, 7. mart 2002. (takodje dostupan na srpskom jeziku)

Courting Disaster: The Misrule of Law in Bosnia & Herzegovina, Izveštaj za Evropu br.127, 26. mart 2002. (takodje dostupan na bošnjačkom jeziku)

Serbia: Military Intervention Threatens Democratic Reform, Brifing za Evropu br. 25, 28. mart 2002. (takodje dostupan na srpskom jeziku)

Implementing Equality: The "Constituent Peoples" Decision in Bosnia & Herzegovina, Izveštaj za Evropu br.128, 16. april 2002. (takodje dostupan na bošnjačkom jeziku)

Still Buying Time: Montenegro, Serbia and the European Union, Izveštaj za Evropu br.129, 7. maj 2002. (takodje dostupan na srpskom jeziku)

Policing the Police in Bosnia: A Further Reform Agenda, Izveštaj za Evropu br.130, 10. maj 2002. (takodje dostupan na bošnjačkom jeziku)

UNMIK's Kosovo Albatross: Tackling Division in Mitrovica, Izveštaj za Evropu br.131, 3. jun 2002. (takodje dostupan na albanskom i srpskom jeziku)

Fighting to Control Yugoslavia's Military, Brifing za Evropu br. 26, 12. jul 2002.

Bosnia's Alliance for (Smallish) Change, Izveštaj za Evropu br.132, 2. avgust 2002. (takodje dostupan na bošnjačkom jeziku)

Macedonia's Public Secret: How Corruption Drags the Country Down, Izveštaj za Evropu br.133, 14. avgust 2002. (takodje dostupan na makedonskom jeziku)

Finding the Balance: The Scales of Justice in Kosovo, Izveštaj za Evropu br.134, 12. septembar 2002.

Moving Macedonia Toward Self-Sufficiency: A New Security Approach for NATO and the EU, Izveštaj za Evropu br.135, 15. novembar 2002. (takodje dostupan na makedonskom jeziku)

Arming Saddam: The Yugoslav Connection, Izveštaj za Evropu br.136, 3. decembar 2002. (takodje dostupan na srpskom jeziku)

The Continuing Challenge of Refugee Return in Bosnia & Herzegovina, Izveštaj za Evropu br.137, 13. decembar 2002. (takodje dostupan na bošnjačkom jeziku)

A Half-Hearted Welcome: Refugee Return to Croatia, Izveštaj za Evropu br.138, 13. decembar 2002. (takodje dostupan hrvatskom jeziku)

Return to Uncertainty: Kosovo's Internally Displaced and the Return Process, Izveštaj za Evropu br.139, 13. decembar 2002. (takodje dostupan na albanskom i srpskom jeziku)

Albania: State of the Nation 2003, Izveštaj za Evropu br.140, 11. mart 2003.

Serbia after Djindjic, Izveštaj za Evropu br.141, 18.mart 2003.

A Marriage of Inconvenience: Montenegro 2003, Izveštaj za Evropu br.142, 16. april 2003.

Kosovo's Ethnic Dilemma: The Need for a Civic Contract, Izveštaj za Evropu br.143, 28. maj 2003. (takodje dostupan na albanskom i srpskom jeziku)

Bosnia's BRCKO: Getting In, Getting On and Getting Out, Izveštaj za Evropu br.144, 2.jun 2003.

Thessaloniki and After I: The EU's Balkan Agenda, Brifing za Evropu br. 27, 20. jun 2003.

Thessaloniki and After II: The EU and Bosnia, Brifing za Evropu br. 28, 20. jun 2003.

Thessaloniki and After III: The EU, Serbia, Montenegro and Kosovo, Brifing za Evropu br.29, 20. jun 2003.

Serbian Reform Stalls Again, Izveštaj za Evropu br. 145, 17. jul 2003. (takodje dostupan na srpskom).

Bosnia's Nationalist Governments: Paddy Ashdown and the Paradoxes of State Building, Izveštaj za Evropu br. 146, 22 Jul 2003.

Two to Tango: An Agenda for the New Kosovo SRSG, Izveštaj za Evropu br.148, 3. septembar 2003. (takodje dostupan na srpskom jeziku)

Macedonia: No Time for Complacency, Izveštaj za Evropu br.149, 23. oktobar 2003. (takodje dostupan na makedonskom jeziku)

Building Bridges in Mostar, Izveštaj za Evropu br. 150, 20. novembar 2003. (takodje dostupan na bošnjačkom jeziku)

Southern Serbia's Fragile Peace, Izveštaj za Evropu br.I52, 9. decembar 2003.

Monitoring the Northern Ireland Ceasefires: Lessons from the Balkans, Brifing za Evropu br. 30, 23. januar 2004.

Pan-Albanianism: How Big a Threat to Balkan Stability?, Izveštaj za Evropu br. 153, 25. februar 2004. (takodje dostupan na albanskom i srpskom jeziku)

Serbia's U-Turn, Izveštaj za Evropu br. I54, 26. mart 2004.

Collapse in Kosovo, Izveštaj za Evropu br. 155, 22.april 2004. (takodje dostupan na srpskom i albanskom jeziku)

EUFOR: Changing Bosnia's Security Arrangements, Brifing za Evropu br.31, 29. jun 2004. (takodje dostupan na bošnjačkom jeziku)

Serbia's Changing Political Landscape, Brifing za Evropu br. 32, 22. jul 2004.

Macedonia: Make or Break, Brifing za Evropu br.33, 3. avgust 2004.

Kosovo: Toward Final Status, Izveštaj za Evropu br.161, 24.januar 2005.(takodje dostupan na ruskom i srpskom jeziku)

Macedonia: Not out of the Woods Yet, Brifing za Evropu br. 37, 25.februar 2005

Serbia's Sandzak: Still forgotten, Izveštaj za Evropu br.162, 7.april 2005

Serbia: Spinning its Wheels, Brifing za Evropu br.39, 23.maj 2005.

KAVKAZ

Georgia: What Now?, Izveštaj za Evropu br.151, 3. decembar 2003.

Azerbaijan: Turning Over A New Leaf?, Izveštaj za Evropu br.156, 13. maj 2004.

Saakashvili's Ajara Success: Repeatable Elsewhere in Georgia?, Brifing za Evropu br. 34, 18. avgust 2004.

Armenia: Internal Instability Ahead, Izveštaj za Evropu br. 158, 18. oktobar 2004.

Georgia: Avoiding War in South Ossetia, Izveštaj za Evropu br.159, 26. novembar 2004.

Georgia-South Ossetia: Refugee Return the Path to Peace, Brifing za Evropu br.38, 19. April 2005.

MOLDAVIJA

Moldova: No Quick Fix, Izveštaj za Evropu br.147, 12. avgust 2003.

Moldova: Regional Tensions over Transdniestria, Izveštaj za Evropu br. 157, 17.jun 2004.

DRUGI IZVEŠTAJI I BRIFING DOKUMENTI

Za izveštaje i brifing dokumente Krizne grupe o:

- Aziji
- Africi
- Latinskoj Americi
- Srednjem Istoku I Severnoj Africi
- Tematskim izdanjima
- *CrisisWatch*

Molimo posetite našu internet stranu www.crisisgroup.org

DODATAK E**UPRAVNI ODBOR KRIZNE GRUPE**

Predsedavajući	Pat Cox
Lord Patten of Barnes	<i>Bivši predsednik Evropskog parlamenta</i>
<i>Bivši evropski komesar za spoljnu politiku, Velika Britanija</i>	
Predsednik i izvršni direktor	Ruth Dreifuss
Gareth Evans	<i>Bivši predsednik, Švajcarska</i>
<i>Bivši minister inostranih poslova Australije</i>	
Izvršni odbor	Uffe Elleemann-Jensen
Morton Abramowitz	<i>Bivši minister inostranih poslova, Danska</i>
<i>Bivši pomoćnik državnog sekretara</i>	
Emma Bonino	Mark Eyskens
<i>Član Evropskog parlamenta; bivši evropski komesar</i>	<i>Bivši premijer Belgija</i>
Cheryl Carolus	Leslie H. Gelb
<i>Bivši Visoki komesar Južne Afrike u Velikoj Britaniji; bivši generalni sekretar ANC</i>	<i>Počasni predsednik Saveta za spoljnu politiku, SAD</i>
Maria Livanos Cattaui*	Bronislaw Geremek
<i>Generalni sekretar, Medjunarodna privredna komora</i>	<i>Bivši minister inostarnih poslova, Poljska</i>
Yoichi Funabashi	I.K.Gujral
<i>Glavni diplomatski dopisnik i kolumnist, The Asahi Shimbun, Japan</i>	<i>Bivši premijer, Indija</i>
William Shawcross	Carla Hills
<i>Novinar i pisac, Velika Britanija</i>	<i>Former U.S. Secretary of Housing; former U.S. Trade Representative</i>
Stephen Solarz*	Lena Hjelm-Wallén
<i>Bivši kongresmen SAD</i>	<i>Bivši zamenik premijera i ministar inostranih poslova, Švedska</i>
George Soros	James C.F. Huang
<i>Predsedavajući, Institut za otvoreno društvo</i>	<i>Zamenik generalnog sekretara predsednika, Tajvan</i>
William O. Taylor	Swanee Hunt
<i>Počasni predsednik, The Boston Globe, SAD</i>	<i>Osnivač i predsedavajući Women Waging Peace; bivši ambassador SAD u Austriji</i>
<i>*Potpredsednik</i>	Asma Jahangir
Adnan Abu-Odeh	<i>Specijalni izveštac UN-a za vansudska, skraćena I arbitražna izvršenja; bivši predsedavajući komisije za ljudska prava u Pakistanu</i>
<i>Bivši politički savetnik kralja Abdulaha II i kralja Huseina; bivši stalni predstavnik Jordana pri UN</i>	
Kenneth Adelman	Ellen Johnson Sirleaf
<i>Bivši ambassador SAD i direktor Agencije za kontrolu naoružanja I razoružanja</i>	<i>Viši savetnik, Modern Africa Fund Managers; bivši minister finansija Liberije i direktor regionalnog biroa UNDP za Afriku</i>
Ersin Arioglu	Shiv Vikram Khemka
<i>Član Parlamenta Turske; počasni predsedavajući, Yapi Merkezi Group</i>	<i>Osnivač i izvršni direktor (Rusija) SUN Group, Indija</i>
Diego Arria	James V. Kimsey
<i>Bivši ambassador Venecuele u UN</i>	<i>Osnivač i počasni predsednik America Online, Inc. (AOL)</i>
Zbigniew Brzezinski	Bethuel Kiplagat
<i>Bivši savetnik za nacionalnu bezbednost predsednika SAD</i>	<i>Bivši stalni sekretar, ministarstvo inostranih poslova, Kenija</i>
Victor Chu	Wim Kok
<i>Predsedavajući, First Eastern Investment Group, Hong Kong</i>	<i>Bivši premijer, Holandija</i>
Wesley Clark	Trifun Kostovski
<i>Bivši Vrhovni komandant NATO snaga, Evropa</i>	<i>Član parlamenta, Makedonija; osnivač Kometal Trade Gmbh</i>
	Elliott F. Kulick
	<i>Predsedavajući, Pegasus International, SAD</i>
	Joanne Leedom-Ackerman
	<i>Književnica i novinarka, SAD</i>
	Todung Mulya Lubis
	<i>Advokat za pitanja ljudskih prava i pisac, Indonezija</i>
	Barbara McDougall
	<i>Bivši državni sekretar za inostrane poslove, Kanada</i>

Ayo Obe

Predsedavajući, Steering Committee of World Movement for Democracy, Nigerija

Christine Ockrent

Novinar i pisac, Francuska

Friedbert Pflüger

Glasnogovornik za pitanja mera inostrane politike CDU/CSU parlamentarne grupe u nemačkom Bundestagu

Victor M Pinchuk

Član parlementa, Ukrajine; osnivač Interpipe Scientific and Industrial Production Group

Surin Pitsuwan

Bivši minister inostranih poslova, Tajland

Itamar Rabinovich

Predsednik Univerziteta u tel Avivu; bivši ambasador Izraela u SAD i glavni pregovarač sa Sirijom

Fidel V. Ramos

Bivši predsednik Filipina

Lord Robertson od Port Ellen

Bivši generalni sekretar NATO; bivši sekretar odbrane, Velika Britanija

Mohamed Sahnoun

Specijalni savetnik generalnog sekretara Ujedinjenih nacija za Afriku

Ghassan Salamé

Bivši minister Libije, profesor za medjunarodne odnose, Pariz

Salim A. Salim

Bivši premijer Tanzanije; bivši generalni sekretar Organizacije za ujedinjenje Afrike

Douglas Schoen

Suosnivač Penn, Schoen & Berland Associates, SAD

Pär Stenbäck

Bivši minister inostranih poslova, Finska

Thorvald Stoltenberg

Bivši minister inostranih poslova, Norveška

Grigory Yavlinsky

Predsednik partije Yabloko i poslaničke grupe u Dumi, Rusija

Uta Zapf

Predsedavajući Podkomisije nemačkog Bundestaga za razoružanje, kontrolu naoružanja i zabranu proliferacije

Ernesto Zedillo

Bivši predsednik Meksiko; Direkto, Yale Center for the Study of Globalization

MEDJUNARODNI SAVETODAVNI ODBOR

Medjunarodni savetodavni odbor Krizne grupe uključuje velike privatne donatore i korporacije koji redovno doprinose svojim savetima i iskustvom Kriznoj grupi..

Rita E. Hauser (Chair)

Marc Abramowitz

Anglo American PLC

John Chapman Chester

Peter Corcoran

John Ehara

Equinox Management Partners

JP Morgan Global Foreign Exchange and Commodities

George Kellner

George Loening

Douglas Makepeace

Anna Luisa Ponti

Quantm

Michael L. Riordan

Sarlo Foundation of the Jewish Community Endowment Fund

Tilleke & Gibbins

International LTD

Baron Ullens

Stanley Weiss

Westfield Group

Yasuyo Yamazaki

Sunny Yoon

EMINETNI SAVETNICI

Viši savetnici Krizne grupe su bivši članovi Upravnog odbora (trenutno bez izvršne funkcije) koji su zadržali vezu sa organizacijom, i čiji se saveti i podrška traže s vremena na vreme.

Oscar Arias

Zainab Bangura

Christoph Bertram

Jorge Castañeda

Eugene Chien

Gianfranco Dell'Alba

Alain Destexhe

Marika Fahlen

Stanley Fisher

Malcolm Fraser

Max Jakobson

Mong Joon Chung

Allan J. MacEachen

Matt McHugh

George J. Mitchell

Mo Mowlam

Cyril Ramaphosa

Michel Rocard

Volker Ruehe

Simone Veil

Michael Sohlman

Leo Tindemans

Ed van Thijn

Shirley Williams